

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SAHNE SANATLARI ANASANAT DALI

Yusuf PARLAK

**ANTİK TİYATRO SAHNE UNSURLARININ,
GÜNÜMÜZ TİYATRO SAHNESİNE UYARLANIŞINA
YÖNELİK BİR SENTEZ ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç Dr. Pınar ARAS

Erzurum-2010

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma Sahne Sanatları Anabilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

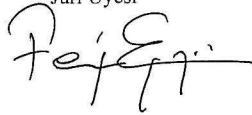
Doç.Dr. Pınar ARAS

Danışman/Jüri Üyesi

Yrd.Doç. Fevziye EYİĞÖR PELİKOĞLU

Jüri Üyesi

Yrd.Doç.Dr.Fikri SALMAN

Jüri Üyesi

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 14 / 04 / 2010

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
KISALTMALAR	VI
GİRİŞ	1
TİYATRONUN ANLAMI	1
TİYATRONUN KÖKENİ	1
TİYATRONUN GELİŞİMİ	2
Antik Çağ Tiyatrosu	2
Roma Tiyatrosu	4
Ortaçağ Tiyatrosu	5
Rönesans Tiyatrosu	6
ORTA SINIF TİYATROSUNUN DOĞUŞU	9
ÇAĞDAŞ TİYATRO	10
BİRİNCİ BÖLÜM	14
1. ANTİK DÖNEM TİYATRO MİMARİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ	14
1.1. ANTİK DÖNEM TİYATRO MİMARİSİNİN GELİŞİMİ	14
1.1.1. Antik Dönem Tiyatro Mimarisinde Bölümler	18
1.1.2. Klasik Dönem Tiyatro Yapısı	20
1.1.3. Helenistik Dönem Tiyatro Yapısı	21
1.1.4. Roma Dönemi Tiyatro Yapıları	21
1.2. ROMA VE GREK TİYATROLARI ARASINDAKİ FARKLAR	24
1.3. ANTİK DÖNEM TİYATRO MİMARİSİNE ÖRNEKLER	25
1.3.1. Ionia Bölgesi Tiyatroları	26
1.3.1.1. Efes Antik Tiyatrosu	26
1.3.2. Caria Bölgesi Tiyatroları	27
1.3.2.1. Alabanda Antik Tiyatrosu	27
1.3.2.2. Aphrodisias Antik Tiyatrosu	28
1.3.2.3. Iassus Antik Tiyatrosu	29
1.3.2.4. Miletus Antik Tiyatrosu	30
1.3.2.5. Notion Antik Tiyatrosu	31
1.3.2.6. Nysa Antik Tiyatrosu	32
1.3.2.7. Panionion Antik Tiyatrosu	33
1.3.2.8. Priene Antik Tiyatrosu	34
1.3.3. Lydia Bölgesi Tiyatroları	34
1.3.3.1. Teos Antik Tiyatrosu	34
1.3.4 Lykia Bölgesi Tiyatroları	35

1.3.4.1. Antiphellos Antik Tiyatrosu-----	35
1.3.4.2. Kibyra Antik Tiyatrosu -----	36
1.3.4.3. Knidos Antik Tiyatrosu -----	37
1.3.4.4. Kyaneai Antik Tiyatrosu-----	38
1.3.4.5. Limyra Antik Tiyatrosu-----	39
1.3.4.6. Myra Antik Tiyatrosu -----	39
1.3.5. Pisidia-Pamphylia Bölgesi Tiyatroları -----	40
1.3.5.1. Aspendos Antik Tiyatrosu-----	40
1.3.5.2. Perge Antik Tiyatrosu-----	41
1.3.5.3. Sagalassos Antik Tiyatrosu-----	42
1.3.5.4. Selge Antik Tiyatrosu-----	43
1.3.5.5. Side Antik Tiyatrosu -----	44
1.3.5.6. Sillyum Antik Tiyatrosu -----	45
1.3.5.7. Termessus Antik Tiyatrosu-----	46
1.3.6. Cilicia Bölgesi Tiyatroları -----	46
1.3.6.1. Anamurium Antik Tiyatrosu -----	46
1.3.7 Asia Bölgesi Tiyatroları -----	47
1.3.7.1. Hierapolis Antik Tiyatrosu -----	47
1.3.7.2. Laodikeia Antik Tiyatrosu-----	49
1.3.7.3. Pergamon Antik Tiyatrosu -----	50
İKİNCİ BÖLÜM -----	51
2: ANTİK DÖNEM TİYATRO SAHNE UNSURLARININ GÜNÜMÜZ TİYATRO SAHNELERİNE UYARLANIŞINA YÖNELİK SENTEZ ÇALIŞMALARI -----	51
2.1. SENTEZ ÇALIŞMASI-I (ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ AMFİ TİYATRO TASARIMI)-----	51
2.2. SENTEZ ÇALIŞMASI-II (KULE TİPİ AMFİ TİYATRO TASARIMI)-----	64
2.3. SENTEZ ÇALIŞMASI-III (DAİRESEL BİÇİMLİ AMFİ TİYATRO TASARIMI)-----	91
2.4. SENTEZ ÇALIŞMASI-IV (AÇIK HAVA AMFİ TİYATRO TASARIMI) -----	104
2.5. SENTEZ ÇALIŞMALARININ ANTİK ÖRNEKLERLE KARŞILAŞTIRILMASI-----	107
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ -----	112
KAYNAKÇA -----	113
RESİMLER-----	114
ÇİZİMLER -----	115
ÖZGEÇMİŞ -----	119

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****“ANTİK TİYATRO SAHNE UNSURLARININ, GÜNÜMÜZ TİYATRO SAHNESİNE UYARLANIŞINA YÖNELİK BİR SENTEZ ÇALIŞMASI”****Yusuf PARLAK****Danışman :Doç.Dr. Pınar ARAS****2010- Sayfa: 126****Jüri: Doç. Dr. Pınar ARAS****Yrd.Doç.Dr. Fevziye EYİGÖR PELİKOĞLU****Yrd.Doç.Dr. Fikri SALMAN**

Sahne tasarımı, bir tiyatro oyununun sahne üzerinde canlandırılması için dekor, kostüm, aksesuar, butafor, ışık, efekt ve diğer tüm görsel işitsel ortamının tasarımıdır.

Orta çağda başlayan bu sanat dalı, XIX. yüzyılda en parlak ve görkemli devrini yaşamıştır. XX. yüzyılda gelişen teknolojinin sahnelere uyarlanmasıyla oluşturulan sahne mekaniği, görselliğin yanı sıra illüzyonu da devreye sokmuştur.

Sahne tasarımı, günümüzde gelişen ve değişen diğer sanat dalları gibi yeni bir yapılanma içerisine girmiştir.

Bu amaçla geçmişin izlerini taşıyan mimari unsurlar, günümüz anlayışıyla sahne tasarımında yeniden yorumlanmıştır.

Antik Yunan ve Roma tiyatro mimarisinin geleneksel unsurları, günümüz çağdaş tiyatro mimarisi ve çağdaş tiyatro sahnesi ile kaynaştırılarak yeni bir sentez oluşturulmaya çalışılmış, böylece gelenek ve yenilik iç içe kullanılmış, gelenek-yenilik ilkesine uygun modern tiyatro sahnesi oluşturulmaya çalışılmıştır.

Antik Gelenekten alınan tiyatro mimari unsurları, çağdaş sahne tasarımıyla kaynaştırılarak yep yeni sahne tasarımları oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu tasarımlarda İon sütunu, Dor ve Korint tarzı sütunlar, oval tasarımlı oyun sahneleri, sahneyi çepe çevre kuşatan yine oval tasarımlı oturma sekileri antik gelenekten gelen unsurlar olarak değerlendirilebilir. Buna ek olarak günümüz modern tiyatro sahnelerinin teknoloji ile birlikteliğini yansıtan spotlar, renk filtreleri kullanılarak aydınlatılmış sahneler, bunun yanında çağdaş mimari unsurlar ve çağdaş mimari malzemesine (beton, cam, çelik) dayanan çok katlı uygulamalar, antik geleneğin Roma'daki Colloseum'a dayanan ve çağdaş mimaride yaygınlaşarak kullanılan çok katlı mimari anlayışı, çok katlı tiyatro mimari düzeni ile birleştirilmiştir.

Tüm bunlar, antik gelenekle çağdaş mimari anlayışın tiyatro mimarisinde ve modern tiyatro sahnesinde birleştirilmesine yönelik çalışmalar olarak değerlendirilebilir.

ABSTRACT
MASTER THESIS
“THE SYNTHESIS WORK TOWARDS THE ADOPTION OF THE
ELEMENTS OF ANCIENT THEATRE STAGE TO CONTEMPORARY
THEATRE STAGE”

Yusuf PARLAK

Supervisor :Assoc.Prof.Dr. Pınar ARAS

2010- Pages: 126

Jury: Assoc.Prof.Dr. Pınar ARAS

Asist.Prof.Dr. Fevziye EYİGÖR PELİKOĞLU

Asist.Prof.Dr. Fikri SALMAN

Stage design is the design of stage decor, costumes, accessories, butafor, lighting, effects and all other things for he animation of a theater play on the stage.

Having started in the Middle ages, this art lived its most brilliant and glorious era through the 19.th century.

Stage mechanics, created by the adaptation of develeping technologies of the 20 th century, has activated illusion as well as imagenery.

Stage design has entered into a restructuring process likewise all other branches of art evolving and changing today.

Fort his purpose, architectural elements having the traces of the past have been reinterpreted with present approach for the stage design. Mixing the traditional elements of architecture of ancient Greek and Roman theater with comtemporary theater architecture and theater stage a new synthesis is tried to be formed and so using the tradition and innovation together, it is aimed to form a modern theater stage suitable to the principle of tradition-innovation.

With he fusio of theatre architectural elements acquired from ancient tradition with contemporary stage designs, new stage designs are tried to be formed.

Ion columns, Dor, Corinthian–style columns, eliptical designed stage of the play, sitting design that is surrounding all around the scene can be evaluated as the elements coming from ancient tradition.

In addition, spots reflecting the association with today’s modern stage technology, stages lightened with the use of colour filters, as well as modern architectural elements and multi-layer applications based on modern architectural materials (concrete, glass, steel), multi-layer architecture idea which has its roots in Collosum of Roman ancient tradition and which is being used in modern architecture commonly have all been combined with the multi-layer theatre architectural style.

All of these can be considered as the works to combine the ancient tradition with the contemporary architectural style in theatre architecture and in modern theatre stage.

ÖNSÖZ

Tiyatro tipindeki ilk yapılar en erken Arkaik Dönem'de karşımıza çıkmaktadır. İlk örneklerine, Güney İtalya'daki bazı yerleşmelerde ve Atina'da Pnyx olarak adlandırılan yapıda rastlamaktayız. Yapı, Atina Agorası'nın ve Areopag Tepesi'nin güneybatısında, Akropol'ün ise batısında bulunmaktadır. Yapının sadece formu belirlenebilmiş, mimarisi hakkında çok fazla veriye ulaşılamamıştır. Yapının fonksiyonu tam olarak anlaşılamamakla birlikte, burada genel olarak halk toplantılarının ve şenliklerin yapıldığı düşünülmekte ve yapı M.Ö. VI .y.y.'ın sonlarına tarihlendirilmektedir.

Günümüzden binlerce yıl önce kurulan antik kentlerin kalıntıları, o dönemin mimari görkemini, sanatını ve kültürünü bize anlatır. Antik kentlerin en önemli kültür yapıları ise kuşkusuz tiyatrolarıdır. Hemen her antik kentin büyük ya da küçük bir tiyatroya sahip olması, antik çağlardaki kültür düzeyinin yüksekliğini göz önüne serer.

Yapılan çalışmada antik dönem mimari unsurları günümüz tiyatro sahnelerine uyarlanarak sentez çalışması yapılmıştır. Özel çizim programında hazırlanan sahne tasarımları ile üç boyutlu görme imkânı sunulmuştur. Tezde 1 adet harita, 96 çizim ve 31 Resim kullanılmıştır.

Bu çalışmamda beni yönlendiren, büyük emek sarf eden hocam, Doç. Dr. Pınar ARAS, bu konuda desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Selda Kulluk YERDELEN, Doç. Dr. Ali Murat AKTEMUR, Yrd. Doç. Dr. Fikri SALMAN, Yrd. Doç. Dr. Ayşe Aslıhan ERGÜDER, Arş. Gör. Elif ÖZHANCI, Arş. Gör. Süreyya TEMEL ve Arş. Gör. Duygu TOKSOY'a, çizim aşamasında büyük desteklerini gördüğüm, Fatih AKPINAR ve Teoman Mete ÇAKICI'ya, maddi ve manevi her zaman yanımda olan kıymetli babam Yrd. Doç. Dr. Tahsin PARLAK'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

KISALTMALAR

a.g.e. (Adı Geçen Eser)

Bkz. (Bakınız)

M.Ö. (Milattan Önce)

M.S. (Milattan Sonra)

y.y. (Yüzyıl)

ev. (eviren)

E.T. (Erişim Tarihi)

Y.T.Ü. (Yıldız Teknik Üniversitesi)

GİRİŞ

Tiyatronun Anlamı

Tiyatro, bir öyküyü, sahne olarak ayrılmış bir yerde, oyuncuların söz ve hareketleriyle canlandırma sanatı.

Tiyatro sözcüğü Yunanca'da "**seyirlik yeri**" anlamına gelen theatron'dan türetilmiş, dilimize İtalyanca'daki "teatro" sözcüğünden geçmiştir. Günümüzde modern bir tiyatro binası başlıca üç bölümden oluşur.

-İzleyicilerin oturarak oyunu izlediği **oditoryum**;

-Oyunun sergilendiği **sahne**;

-Sahnenin iki kenarında ve arkasında, çeşitli dekor ve gereçlerin bulunduğu **sahne arkası** ya da **kulis**¹.

Tiyatronun Kökeni

Tiyatro başka sanatlarda da olduğu gibi dinsel törenlerden doğmuş, sonra dinden bağımsızlaşarak sanatlaşmıştır. Kökeninde, ilkel insanın doğa olaylarını kendi bedensel hareketleriyle simgesel olarak temsil etme çabaları yatar. Avrupa'da Üst Paleolitik Çağ'dan (M.Ö 40-10 bin yıl önce) kalma mağara resimlerinde, ellerine ve yüzlerine hayvan postları geçirmiş insanların ritmik hareketler yaptığı görülmektedir. Bunlar, maske ve kostüm kullanımından dolayı, tiyatronun ilk örneği sayılır. Maske, kişinin kendi kimliğini aşarak başka kimlikleri ve daha genel varlık biçimlerini temsil etmesinin en etkin yollarından biridir².

İlkel toplulukların animist inançlarına göre, yinelenen doğal olayların ruhları, kişilikleri vardı; bu kişiler, sonradan tapınma nesnelere, tanrılara dönüştü. İnsanlar, belli zamanlarda yapılan törenlerde bu tanrıları temsil eden maskelere bürünerek kendi yaşamlarını etkileyen doğa olayları üzerinde denetim kurmaya çalıştılar. Yağmur yağdırmak ya da avda başarılı olmak için yapılan törenler, danslar, kurallı oyunun ilk örneğiydi. Eski inançların hemen hepsinde görülen "**ölme ve yeneden dirilme**" teması da, insanlara verdiği kılık değiştirme

¹ Tiyatro Tarihi hakkında bkz. O. Brockett, **Tiyatro Tarihi**, Ankara 2000, s.15; M. Fuat, **Tiyatro Tarihi**, İstanbul 1998, s.24; R. Pignarre, **Tiyatro Tarihi**, İstanbul 1991, s.9; S. Şener, **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi**, İstanbul 1982, s.14.;

² Ö. Nutku, **Dünya Tiyatrosu Tarihi 1**, İstanbul 2000, s.23; Ö. Nutku, **Dünya Tiyatrosu Tarihi 2**, İstanbul 2008, s.42, http://tiyatro.balikesir.edu.tr/tiyatro_tarih.htm, (15.09.2009); http://tiyatro.balikesir.edu.tr/tiyatro_tarih.htm, (E.T.14.10.2009).

ve kişileştirme tiyatronun çıkış noktalarından biri olmuştur. Mevsimlerin dönüşü, kışın bahara dönüşmesi gibi yinelenen doğa olayları, eski yılı temsil eden kralın yeni yılın kralı karşısında yenik düştüğü bir törensel boğuşmayla temsil edilir. Başlangıçta canlı insanların kurban edildiği bu boğuşma ve ölümler zamanla simgeleşir, iki ayrı gücün çatışması da yerini tek bir gücün ölüm ve yeniden dirilme törenine bırakır. Bazı başka kuramlara göre ise tiyatronun kaynağı şamanist inançlardır. Şamanist törenlerin özelliği, izleyici ya da katılımcılara, tanrısal gücün simgesi yerine kendisini göstermesiydi. Bu törenlerde belirli kurallara uygun davranışlarla kendinden geçen şaman, öte dünya ile bu dünya arasında bir aracı rolü üstlenmektedir³.

Tiyatro, bugün de kökenindeki bu iki eğilimin izlerini taşır, bu iki eğilim arasındaki gerilimden güç alır. Bir yanda doğa güçlerini simgesel olarak canlandırma, temsil etme işlevi; öte yanda, doğaüstü güçlerin görünmesine aracılık etme işlevi. Doğaya öykünme kuramına göre, tiyatronun en önemli öğesi kılık değiştirmedir⁴.

TİYATRONUN GELİŞİMİ

Antik Çağ Tiyatrosu

Tiyatro ilk kez M.Ö VI. yüzyılda Yunan toplumunda dinsel törenden özerkleşerek bir sanat türü haline geldi; dinsel ya da pratik ölçütlerle değil, estetik ölçütlerle değerlendirilen bir oyun'a dönüştü. Yunan toplumunda tiyatronun öncüsü, şarap, bereket ve bitkiler tanrısı Dionysos'u kutsamak için yapılan Bacchanolia şenliklerinde bir koronun söylediği **dithyramboy** şarkılarıydı. Koro, bu şarkılarda, farklı kişilerin konuşmasını canlandırmak için söz ve tavır değişikliğinden yararlanıyordu. Daha sonra, oyuncu ve oyun yazarı Thespis, koronun karşısına, farklı kişilikleri farklı maskelerle temsil eden bir oyuncu koydu. Böylece daha karmaşık konular ele alınabiliyor, farklı anlatım biçimleri denenebiliyordu⁵.

³ Brockett, a.g.e., s.28, ; M. Fuat, **Tiyatro Tarihi**, İstanbul 1998, s.32; T. Erim, **Derleme Tiyatro Sözlüğü**, İstanbul 2009, s.23. http://tiyatro.balikesir.edu.tr/tiyatro_tarih.htm, (E.T.18.10.2009).

⁴ http://tiyatro.balikesir.edu.tr/tiyatro_tarih.htm, (E.T.09.11.2009).

⁵ Brockett, a.g.e., s. 42; Fuat, a.g.e., s.34; T. Erim, a.g.e., s.32;. http://tiyatro.balikesir.edu.tr/tiyatro_tarih.htm, (E.T.22.11.2009).

M.Ö 534' te Atina'daki ilk tiyatro şenliğinde, Thespis'in bir tragedyası ödül kazandı. Bu tarihten sonrada tragedyalar Dionysos şenliklerinin bir parçası olarak gelenekselleşti. M.Ö V. yüzyılın ilk yarısında, Aiskhylos, koroyu 50 kişiden 12 kişiye indirerek ve ikinci bir oyuncu ekleyerek bugünkü Batı tiyatrosunun da temelini attı. Artık birden fazla kişi arasında yaşanan bir olayın, bir ilişkinin, sahnede canlandırılması olanağı doğmuştu. Aiskhylos, tragedyayı Dionysos cümbüşündeki azgın ve utançsız kökeninden de koparır.

Tiyatro önemli kişilerin başından geçen önemli olayları yüceltmış bir üslupla temsil etme sanatı haline gelir. Efsaneleri, mitleri ve efsaneleşecek kadar eski olayları işleyen tragedyanın dinsel, ahlaki ya da siyasi bir mesaj vermesi, toplumu ve evreni bir bütün olarak temsil etmesi anlamında algılanır. Hiyerarşik bir düzen hakimdi. En üstte tanrılar katı yer alıyor, altta ölümün, sürgünün ve cezanın yurdu bulunuyor, bu ikisinin ortasında da oyunun, dramatik eylemin gerçekleştiği yuvarlak sahneyle temsil edilen insanların dünyası duruyordu. Tragedya, daha sonra **Sophokles** ve **Euripides** tarafından daha da geliştirildi, gerçekçi gözlem öğeleri katılarak Aiskhylos'taki soyutluktan bir ölçüde uzaklaştırıldı. Komedyaya ise, M.Ö 486'dan başlayarak Atina'da Lenia kış şenliğinde yapılan yarışmalarla yaygınlık kazanır. Yunanca **Komos** sözcüğünden türeyen komedyaya, Dionysosçu kökenlerine tragedyadan çok daha bağlı kalır. M.Ö VI. yüzyıldan sonra Yunan egemen sınıfları arasında gözden düştüğü halde köylülerin ve yoksul halkın yaşamında önemini koruyan soytarılık, hokkabazlık, herkesin birbiriyle utançsızca çiftleştiği bahar ayinleri gibi avam öğeler, komedyada önemli yer tutar, dili de konuşma diline yakındır. Eski Komedyanın en büyük temsilcisi Aristophanes'in oyunları, siyasal ve toplumsal yergicilikleriyle ahlaki bir görev de üstlenmişlerdir. Euripides'in M.Ö 406'da ölümünden ve Atina'nın M.Ö 404'te yenilgisinden sonra tragedya iyice geriledi ve komedyaya en popüler tür haline geldi. M.Ö 320'den sonra, Büyük İskender döneminde ortaya çıkan Yeni Komedyaya eskisinden oldukça farklıydı. Mitolojik öğelerin yerini genç Atinalıların erotik serüvenleri ve aile yaşamları almış, eski şen, cümbüşlü ve grotesk üslup da daha gerçekçi ve yumuşak bir anlatıma

dönüşmüştür. Bu dönemden günümüze yalnızca Menandros'tan bazı parçalar kalmıştır⁶.

Eski Yunan tiyatrosunun önemli bir özelliği kamusalılığıdır. Oyunları ortalama 10 bin ile 20 bin seyirci aynı anda izleyebiliyordu. Eski Yunan oyunları, Sofokles'in trajedileriyle teknik yetkinliğe ulaşmıştır. **Sofokles** oyunlarında dekor kullanan ilk tiyatro yazarıdır. **Aiskhylos**, **Sofokles** ve **Euripides** konularını mitolojisinden alan oyunlar yazmıştır. Bu üç yazar, sonradan Aristo'nun Poetika adlı yapıtında belirlediği kurallara uygun oyunlar yazmışlardır. Bu kurallardan biri zaman, yer ve eylemde birliktir. Eski Yunan komedisinin tanınmış yazarlarından Aristofanes, oyunlarında dönemin siyaset adamlarının ve düşünürlerinin yanlış tutumlarını alaya almıştır⁷.

Roma Tiyatrosu

Romalılar tiyatroya özgü bir katkı yapmaktan çok Yunan tiyatrosuna öykünmekle yetinmiştir. Bununla birlikte Roma toplumunun estetik bir eşiği aşamayan, ama belli bir canlılığı sürdüren yöresel bir oyun geleneği vardır. Bunlardan biri, yöresel hasat şenlikleri ve evlilik törenlerinde hokkabaz-oyuncu-şarkıcılarının söylendiği ve belli bir temsil ögesini de barındıran Carmina Fescenninay'dı. Güney İtalya'da doğan ve M.Ö III. yüzyılda Roma'da yaygınlaşan bir başka yöresel türde Fabula Atellanay'dı. Fars, parodi ve siyasal taşlama öğelerini içeren bu oyunlar, İtalyan tiyatrosuna palyaço Maccus ve budala Bucca gibi tipler kazandırmıştır.

Bir Yunan oyununu Latinceye çevirerek Yunan tiyatrosunu Roma'ya tanıtan kişi Yunanlı Livius Andronicus'tur. İlk Romalı oyun yazarı olan Naevius, fabula palliata adı verilen türün de kurucusudur. M.Ö II. yüzyılda Roma tiyatrosunun en önemli iki temsilcisi, Plautus ve Terentius, Yunan, Yeni Komedyası'nı, Roma toplumuna uyarladı. Ama Roma'da tiyatroya gidenler, özellikle de Terentius'un daha düşünsel içerikli oyunlarını izleyenler nüfusun sınırlı bir kesimini oluşturuyordu. Roma tiyatrosu, en baştan beri, Yunan kentlerinden daha büyük bir nüfusun incelmemiş zevklerine cevap vermeye yönelikti. İzleyici çekmeyen oyunlara ayrılmış ödeneğin şenlik yöneticisine iptal

⁶ Brockett, a.g.e., s.64; Fuat, a.g.e., s.31.

⁷ Fuat, a.g.e., s.28-29.; Erim, a.g.e., s.38.

edilebildiği bir ortamda, oynanan oyunlarda da gösteri öğeleri öne çıktı. Seneca'nın bu gelişmeye bir tepki olarak yazdığı oyunlar oynanmaktan çok, yüksek sesle okunmak için yazılmıştır⁸.

Roma döneminde tiyatro sanatı ile ilgili en önemli eser, **Horatius'un Ars Poetika'sıdır**. Ars Poetika'da, tiyatronun eğitici işlevi ve biçimsel düzeni hakkında açıklamalar yapılmıştır. Roma tiyatrosunun iki büyük komedyacı yazarı Plautus ve Terentius, Atina Yeni Komedyasından aldıkları konuları Romalının günlük yaşantısına, aile ilişkilerine uyarlamışlardır. Amaç, seyirciyi, günlük ilişkilerini yöneten kurallar konusunda eğitmektir⁹.

Ortaçağ Tiyatrosu

Hristiyanlık, geleneğin sürekliliğinin parçalandığı bir ortamda, kendi tiyatrosunu yoktan var etti, kendi inançlarından yeni bir tiyatro türetti. Ortaçağ, kilise tiyatrosunun yanı sıra akrobatların, soytarıların, hokkabazların tek kişilik ya da grup halinde yaptığı gösterilerde hem halk arasında hem de saraylarda ilgi görüyordu. Ama tiyatroyu yeniden kurallı bir oyuna, yani sanata dönüştüren, oyunun yazılı ögesini vurgulayan kilise olur. Bunun ilk örnekleri, Kitabı Mukaddes'ten belli bölümlerin sahne etkileri de gözetilerek seslendirildiği örneklerdir. Bu seslendirme daha sonra X. yüzyılda oyuncular ve diyaloglarla gerçek bir canlandırmaya dönüşür. XIII. yüzyıldan sonrada manastırların dışında yayılır; artık kent yönetimleri de yapım giderlerini üstleniyordu. Dinsel tiyatronun manastır dışında gelişen birbirine bağlı bir dizi kısa oyunlardan oluşan dizilerdir ve 2-3 gün boyunca oynanır. Gizem oyunlarının sahnelenmesini de loncalar gibi özel kentsel örgütler üstlenmiştir. Her lonca, kendi zanaatıyla ilişkili olan bir oyunun giderlerini karşılar. Başlangıçta, oyunlar, "ev" adı verilen süslenmiş tahta platformlar üzerinde oynanıyordu. İtalya'da bir alanın ortasında oturan seyirciler, alanın çevresine yerleştirilmiş platformlar üzerinde oynanan oyunu izliyordu. İngiltere'de ise oyunlar araba gibi çekilen pagent adı verilen tekerlekli sahnelerde oynanıyordu. Gizem oyunları başlangıçta Latince diyaloglardan oluşurken, sonradan yerel diller yaygınlaştı. Bu da oyunların halk geleneğinden ve mizahi

⁸ Brockett, a.g.e., s.117.

⁹ Brockett, a.g.e., s.119; Fuat, a.g.e., s.58; Erim, a.g.e., s.67; R. Pignarre, **Tiyatro Tarihi**, İstanbul 2005, s.40.

öğelerden yana zenginleşmesini sağladı. Dinsel tiyatronun öteki iki türünden biri mucize oyunları, öbürü ise ibret oyunlarıdır. İbret oyunları ilk kez İngiltere'de ortaya çıkmıştır¹⁰.

Ortaçağ tiyatrosu düşünceyi yeni bir görüş üretmemiş, türlerin ayrımı, ahlak eğitimi gibi antik dönem kuramcılarının düşüncelerini yinelemiş, tragedyada yıkımın yazgı olduğunu vurgulamıştır. Tiyatro düşüncesinin gelişmemiş olmasının nedeni, ortaçağda tiyatronun yasaklanması, din adamlarının tiyatronun zararları üzerinde bildiriler yayımlamış olmalarıdır.

Rönesans Tiyatrosu

Rönesans tiyatrosu İtalya'da başlamıştır, ama en önemli ürünlerini Rönesans'ı geç yaşayan İngiltere gibi ülkeler vermiştir. XV. yüzyılda İtalya'da Plautus, Terentius ve Seneca'nın oyunları yeniden okunmaya başlamıştır. Yüzyılın sonuna doğru bu yazarların oyunları önce Roma, sonra Ferrara'da sahnelenmiştir. İtalyan Rönesans tiyatrosu, mimarlık açısından da klasik tiyatroya öykünüyordu. 1414'te, Romalı mimar Vitruvius'un "Mimarlık Üzerine" adlı kitabı keşfedildi ve Avrupa dillerine çevrildi. Bu yapıta dayanılarak İtalya'da Roma tiyatroları inşa edilmeye başlanmıştır. Bu çalışmaların ürünü olan Venedikli mimar Andrea Palladio'nun tasarlayıp 1585'te **Vincenzo Scamozzi**'nin tamamladığı Vicenza'da ki **Olimpico Tiyatrosu**, Avrupa'nın günümüze ulaşan en eski kapalı tiyatrosudur. Scamozzi, geri plandaki kemerlerin arkasına, sokak sahnelerini gösteren üç boyutlu perspektif panoları yerleştirmiştir. Rönesans tiyatrosunun en özgün yönlerinden bir de perspektife verdiği önemdir¹¹.

Rönesans döneminin başında İtalyan tiyatrosu fazla kuralcı bir yola sapmış, klasik ölçülere ve Aristoteles'in zaman, mekan ve eylem birliği ölçütüne bağlı kalma adına uzun bir süre cansız ürünler vermiştir. Yine de Plautus'un açık saçık komedyalara, bu dönemde, Aristo ve Ruzzante gibi iki önemli yazara esin kaynağı olmuştur. İtalyan tiyatrosuna ulusal bir dil ve yerel karakterler kazandıran bu iki yazardan sonra, İtalya'nın dünya tiyatrosuna en önemli katkısı olan **Commedia dell'arte** doğdu. Canlı bir halk tiyatrosu geleneğine dayanan ve farklı öğeleri bütünleştiren Commedia dell'arte edebi bir metne değil, doğaçlama

¹⁰ Brockett, a.g.e., s. 158; Erim, a.g.e., s. 58; Pignarre, a.g.e., s.48.

¹¹ Brockett, a.g.e., s. 159; Fuat, a.g.e., s. 59; Erim, a.g.e., s.76.

oyunculuguna dayanan bir tiyatro türüydü. Kökenleri ortaçağ cambazlığına, mime ve fabula Atellana'ya değin götürülebilecek olan Commedia dell'arte' nin yeniliği, topluluk oyununa dayanmasıydı. Sürekli bir arada çalışan ve çok uzun bir süre aynı rolü oynayan oyuncular, daha önce eşi görülmemiş bir virtüözlük düzeyine ulaşabiliyordu. Oyunlarda senaryo vardı, ama her oyuncu diyalogun kendine düşen bölümünü zaman içinde istediği gibi geliştirebiliyordu. Venedikli pinti tüccar Pantalone gibi bütün tiyatroya mal olacak tipleri Commedia dell'arte yarattı. Profesyonel kadın oyuncu kullanan ilk tiyatrodaki Commedia dell'arte'ydi.

İtalyan tiyatrosu XVI. yüzyılda sahneyi edebiyattan arındırırken, İspanya da tam tersini yaptı; tiyatroyu yeniden edebileştirdi, en önemli edebiyat ürünlerini tiyatro alanında verdi. İspanya Reform hareketinden etkilenmediği için, eski dinsel tiyatro, auto sacramental (ayin oyunu) adıyla devam etti. Bu tek perdelik oyunlar, öteki ülkelerde dinsel tiyatroyu gülünçleştiren öğelerden arındırıldığı için, İspanya'nın en iyi şairleri de bu alanda yeteneklerini denemekten çekinmediler. Ülkenin ilk sabit tiyatroları da, İspanyol edebiyatının Altın çağ olarak anılan bu dönemde yapıldı. İspanyol tiyatrosu, kendini klasikçiliğın kurallarıyla sınırlamamasıyla İtalyan tiyatrosundan farklıydı. Duyguya, lirizme, tutkulu eylemlere yer veriyordu. En önemli yazarları, orta sınıf törelerini ve entrikalarını konu alan özgün bir İspanyol türü olan perdelerin ve kılıç oyunu tarzında binden çok yapıt yazmış olan **Lope de Vega** ile İspanyol Barok üslubunun en tipik temsilcisi olan **Calderon**'dur¹².

İtalyan Rönesansı'nın etkisi İngiltere'de daha geç ve daha zayıf hissedilir. Bu yüzden, Elizabeth dönemi (1558- 1603) yalnızca tiyatrodaki değil, genel olarak edebiyatta özgün İngiliz geleneğinde kurulduğu yıllar oldu. Aslında bu dönemde İngiliz tiyatrosu karşıt etkilere açık durumdaydı: Bir yandan Protestan kilisesinin nüfuzunu kırmak için Corpus Christi Yortusu'nu kutlamak yasaklanmış, bu da gizem ve ibret oyunlarının gerilemesine yol açmıştır. Öte yandan, saray tiyatroyu İngiliz ulusal kimliğini pekiştirmek için de kullanmak istiyordu. Bütün bunlara karşı, Avrupa'daki düşünsel, ahlaki ve dinsel çatışmaların özgürleştirici etkisi de XVI. yüzyılın sonuna doğru şiddetlendi. Bunun sonucunda tiyatro da bu gerilimli, yeniliklere açık ruh halini yansıtıyordu. İngiliz tiyatrosu, kendi özgün ortaçağ

¹² Brockett, a.g.e., s. 152; Fuat, a.g.e., s.76; Erim, a.g.e., s.87.

geleneğinden aldığı mirası kara Avrupa'sının daha incelmış buluşlarıyla kaynaştırarak, saray tiyatrosunun sınırlarını aşan, toplumun her kesimine seslenebilen bir sanat türü yaratır¹³.

Marlovu'un, Shakespeare'nin, Beaumont ve Fletcher'in oyunlarını herkes izleyebiliyordu. İngiltere'de de ilk tiyatrolar, 1576'dan başlayarak Elizabeth döneminde kuruldu. Bu ilk tiyatrolar, daha önce oyunların sahnelendiği han avlularının biraz daha geliştirilmiş biçimiydi; seyirciler, üstü açık bir yapı içinde, yükseltilmiş bir tahta platformdan oluşan sahnenin üç yanında bulunan sıralarda oturuyordu. İzleyicilerle oyuncular arasındaki alış veriş, İtalyan tiyatrosundan daha fazlaydı. Buna karşılık biletler de daha ucuzdu. 1590' larda her tiyatro soylu bir kişinin desteğiyle işletiliyordu. İtalyan tiyatrosundan bir farkı da, kadın oyuncuların olmamasıdır. Kadın rollerini çoğu zaman erkek oyuncular üstleniyordu. Elizabeth' ten sonra gelen James döneminde (1603-25), tiyatro içerik olarak klasikçiliğe daha çok yaklaşırken, konu zenginliğini ve ufuk genişliğini de yitirmeye başladı. Bu dönemde, Ben Janson, John Ford, John Webster ve John Lyly gibi yazarlar zaman, mekân ve eylem birliği kurallarına önem verirken, trajedi ve komediye de birbirinden daha kesin çizgilerle ayırdılar¹⁴.

XVII. yüzyılın ortalarına doğru İngiliz tiyatrosu, maske ve dekor gibi görsel öğelere daha çok yer vermeye başlamıştı. 1642'deki burjuva devriminden sonra tiyatrolar kapatıldı ve sahne sanatı çok uzun bir süre eski canlılığına kavuşamadı.

Fransa'da düzenli tiyatro toplulukları XVI. yüzyılda yaygınlaşmıştır. Bunların repertuarında, ibret ve mucize oyunları kadar, kaba burlesk ve parodiler de yer alıyordu. Ama Fransa'nın öbür Avrupa ülkeleri gibi özgün bir yerel tiyatro geleneği yoktu. Bu yüzden İtalyan Rönesans'ının etkisini kolayca benimsedi. XVII. yüzyılda ülkenin güçlü bir merkezi yönetim altında birleşmesini sağlayan Başbakan Kardinal Richelieu, en gelişmiş sahne teknolojisini içeren bir tiyatro binası yaptırdı. Richelieu, trajedi ile komedinin birbirinden ayrılması, tiyatrodan traji-komik öğelerin atılması içinde çalıştı. Ama dönemin üç önemli yazarından biri olan **Corneille'in Le Cid'i Kardinalin** yerleştirmeye çalıştığı klasik birlik

¹³ Brockett, a.g.e., s.144 ; Fuat, a.g.e., s.103; Erim, a.g.e., s.89; Pignarre, a.g.e., s.50.

¹⁴ Fuat, a.g.e., s.65.

kurallarını hiçe sayan bir trajikomediydi. Corneille'in rakibi **Racine** ise klasikçi kuralların içinde kalarak trajediye romantik bir ton kazandırdı. Konularını Yunan-Roma mitolojisinden ve tarihten alan bu iki yazara karşılık **Moliere**, Fransız toplumunun gündelik yaşamından aldığı tiplerle kendi çağını aşan bir modern komedi anlayışının kurucusu oldu. Üstelik dönemin en sevilen oyun yazarıydı. XVII. yüzyılda Avrupa'nın başka ülkelerinde de ulusal tiyatrolar kuruldu. Ama bunların çoğu, sınırlı bir izleyici kesimine seslenebilen saray tiyatroları olarak kalacaktı. Opera ve balede gene aynı dönemde, soylu sınıfın seyirlik sanatları olarak gelişmişti. XVII. yüzyılın ikinci yarısında, **İngiliz Restorasyon Dönemi** (1660-85) tiyatrosu Elizabeth dönemine geri dönmek istediye de, İngiliz aristokrasisinin soğuk mizah anlayışını yansıtan bir töre komedisinden öteye gidemedi. Restorasyon tiyatrosunun en başarılı örneği sayılan **William Congreve'in The Way of the World**'ü (Dünyanın Hali) bile günümüzde sahnelenmektedir. İtalyan tiyatrosunun en önemli yazarı XVIII. yüzyılın ortasında birçok komedi kaleme alan Carlo Goldoni'dir¹⁵.

Orta Sınıf Tiyatrosunun Doğuşu

XVIII. yüzyılın Avrupa tiyatrosuna getirdiği en büyük yenilik, yükselmeye başlayan orta sınıf için üretilen burjuva oyunlarıydı. Bu türün öncülüğünü Fransa'da **Diderot**, Almanya'da da **Lessing** yaptı. Orta sınıf tiyatrosu, ahlakçılığıyla Rönesans öncesi dinsel tiyatroyu andırıyor, ama konularını aile yaşamından alması ve duygusallığı ile daha modern bir ruh halini yansıtıyordu. İngiltere'de Georg Lillo, *The London Merchantior, the History of George Barnwell* (1731; Londralı Tüccar ya da George Barnwell'in öyküsü) adlı yapıtında orta sınıftan kişilere yer vererek bir orta sınıf trajedisi yaratmayı denemiş, İtalya'da da **Vittorio Alfieri** oyunlarında eski Yunan öykülerinin içini güncel orta sınıf tutkularıyla doldurmuştu. Bu dönemde, klasik trajedi ve komedi, varlıklarını daha çok operada sürdürdüler. **John Gay'in The Beggar's Opera'sı** (1728; Dilenci Operası) popülerliğini daha sonra da koruyan bir şarkılı komedi idi. Komedi, XVIII. yüzyılın en başarılı tiyatro yapıtlarının verildiği türdür. İngiltere'de Richard Steele'in, **Nivelle de La Chausee**'nin acıklı komedileri bugün de bulvar tiyatrolarınca sürdürülen bir türün ilk örnekleriydi. Buna karşılık,

¹⁵ Brockett, a.g.e., s.215; Fuat, a.g.e., s.67; Erim, a.g.e., s.78; Pignarre, a.g.e., s.98.

Oliver Goldsmith ve **Richard Sheridan**, Elizabeth dönemi ve sonrasında töre komedisini geliştirdiler. Eski canlılığı yitiren *commedia dell'arte* geleneği ise Fransa'da Marivaux, İtalya'da da **Goldoni** ve **Gozzi**'nin oyunları ile daha edebi ve düşünsel bir yaşama kavuştu. XVIII. yüzyıldan günümüze kalan en popüler komediler, Fransız oyun yazarı **Beaumarchais**'nin **Le Barber de Seville**'i (1775; Sevil Berberi, 1944) ile **Le Mariage de Figaro**'sudur¹⁶.

Çağdaş Tiyatro

Batı tiyatrosu bugün de genel olarak Stanislavski'nin sahne düzeni ve oyunculuk anlayışına dayalı bir gerçekçiliği sürdürmekle birlikte, XX. yüzyılın ilk yarısında dışavurumculuk, gelecekçilik ve Bertolt Brecht'in epik tiyatrosu gibi gerçekçilik karşıtı akımlar da etkili olur. Bu akımların hepsi farklı amaçlar ve yöntemlerle de olsa, sanatın gerçeği yansıttığı düşüncesine karşı çıktılar; doğallık yanılısamasını kırarak sanatın doğal değil yapılmış bir şey olduğunu savundular. Geliştirdikleri deneysel teknikler tiyatroyu bir vakit geçirme ve eğlenme aracı olmaktan çıkardığı için de çoğu zaman seyirci çekemedi, hatta skandallara yol açtı. Bu yeni akımların bir başka özelliği de, oyun yazarları kadar sahne tasarımcıları ve yönetmenlerin de öne çıkması, kuramcı kimliğini kazanmalarıydı. Deneysel tiyatro üzerinde etkili olmuş kuramcılarının başında, İsveçli tasarımcı Adolphe Appia gelir. Appia, sahnenin bir gerçeklik atmosferi veren "sahici" dekor öğeleriyle doldurulmasına karşı çıkıyor, bunun yerine yapıtın "ruhunu" ortaya koyacak yalın bir sahne düzeni öneriyordu. Doğalcı ayrıntıların yerine, dikkati oyuncunun jestleri üzerinde toplayacak ve dramatik gerilimi çıplak bir biçimde dışa vuracak basit bir dekor gerekli olur. Appia'nın dışavurumcu görüşleri, İngiliz yönetmen Gordon Craig tarafından daha da geliştirildi. Craig, sahnede soyutlamayı uç noktasına götürdü; duygusal ve görsel değil, tinsel ya da zihinsel bir etki yaratmak için son derece öznel bir ışıklandırma yöntemi yarattı. Tek bir gotik sütunun, sahneye bir kilise havası vermekte ayrıntılı bir mukavva kilise dekorundan çok daha etkili olacağını düşünüyordu. Craig'e göre, tiyatro ve oyunculuk simgesel düzeni bozmamalıydı. **Craig** ve **Appia**'nın görüşleri, çok geniş bir uygulama alanı bulamadı. Yalnızca Avusturyalı yönetmen **Max**

¹⁶ Brockett, a.g.e., s.34.; Fuat, a.g.e., s. 68; Erim, a.g.e., s.98; Pignarre, a.g.e., s.51.

Reinhardt, Craig'in soyutlamaya dayalı dışavurum anlatımıyla canlı ve renkli bir oyun anlayışı arasında bir uzlaşma noktası yakalayabildi¹⁷.

Rusya'da da 1917 Devrimi'nden sonra, kısa bir süre için, Stanislavski'nin doğalcı anlatımına karşı olan deneysel anlayışlar tiyatroya egemen oldu. Bu dönemde en etkili yönetmen, daha önce Stanislavski'nin yanında oyunculuk yapan **Vsevolod Meyerhold**'du. Craig'in izinden giden **Meyerhold**, dekorda soyutluğu daha işlevselci bir yöne çekti. Biyomekanik oyunculuk adını verdiği yöntemle oyuncuların özel kişiliklerini silmeye ve oyunculuğu bir dizi kimliksiz fiziksel harekete indirgemeye çalıştı. Sahnenin doğal bir ortam değil, tiyatro amacıyla kurulmuş, yapma bir düzen olduğunu açıkça belirtmek için, vida ve çivileri gizlenmemiş dekor öğeleri kullandı. 1918'de, ilk Sovyet oyunu olan, gelecekçi şair **Mayakovski**'nin **Misteriya-buff'uru** (Kutsal Güldürü) sahneleyen de Meyerhold'du. Gelecekçilik, Rusya'dakinin tam karşıtı bir siyasal görüşü savunmakla birlikte, İtalya'da da etkiliydi. İtalyan gelecekçileri, makine çağının hızını, şiddetini, mekanikliğini kutsayan ve seyirciyle oyun arasındaki görünmez duvarı yıkmaya yönelik kışkırtıcı gösteriler düzenlediler. 1921'de **Bağımsız Deneysel Tiyatro**'yu kuran **Anton Giulio Bragaglia** deneysellikle izlenebilirlik arasında bir denge oluşturmaya çalıştı. Modernizmin Almanya'daki biçimi, dışavurumculuktu. Bu akım ilk örneklerini **Strindberg**'in son oyunlarında, **Frank Wedekind**'in sahne ve kabare için yazdığı ve bestelediği şarkılı oyunlarda vermişti. Dışavurumculuk, hem bireyin kendi ruhsal potansiyelini topluma karşı gerçekleştirmesini önerdiği, hem de bunun olanaksız olduğunu söylediği için, sahnede gerilimi, çatışmayı ifade eden öğelere önem veriyordu. Sanatın gösterdiği gerçeklik, dış dünyanın değişmez yüzü değil, insanın gerilen ve kaynaşan iç dünyasıydı. Bu akımın daha siyasal bir kolu da vardı; 1918 ayaklanmasına aktif olarak katılan sosyalist şair Ernst Toller'in *Die Maschinenstürmer* (1922; Makine Kırıcıları) bu eğilimin en tipik örneğiydi. Dışavurumcu tiyatro, yazarlardan çok, yönetmenlerle etkili oldu. Daha sonra **Brecht**'le birlikte epik tiyatro deneyine katılan **Erwin Piscator**, 1920'lerde, makineleri hem birer dekor öğesi hem de sahne teknolojisi olarak kullandığı oyunlarda, insanın artık yaşamadığını, ama mekanik dünyanın bir tür insani (daha doğrusu, şeytani) canlılık kazandığını

---

¹⁷ Fuat, a.g.e., s. 79; Erim, a.g.e., s.99; Pignarre, a.g.e., s.108.

gösterebilmişti. Fransa'da ise deneysel tiyatro fazla gelişmedi. Bunun bir nedeni, modernizmin Fransa'ya özgü biçimi olan gerçeküstücülüğün tiyatroya fazla önem vermemesi ve sanatını da zaten seyirlik bir gösteri biçiminde gerçekleştirmesiydi. Öte yandan, yeni akımlardan etkilenen oyun yazarları ve yönetmenler de, Almanya ve Rusya'da olduğu gibi oyunculuk sanatını sarsmaya çalışmıyorlar, tam tersine oyuncuyu öne çıkaran eski **commedia dell'arte** geleneğini sürdürüyorlardı. Fransa'da, XX. yüzyılın ilk yarısında **Georges Feydeau**'nun bulvar komedileri popülerdi. Buna karşılık, **Jacques Copeau**, **Louis Jouvet**, **Charles Dullin** ve **Georges Pitoeff** gibi yönetmenler, seyircisiz kalma noktasına düşmeden, tiyatronun da bir sanat olduğu iddiasını elden bırakmadılar. Özellikle Pitoeff, Almanya'dakine koşut bir biçimde, dikkati oyunun düşünsel içeriği üzerinde toplamak amacıyla dekor ve oyunculuğu süsleme öğelerinden arındırdı.

İngiliz tiyatrosu, kara Avrupa'sındaki deneylerden uzak durdu. Yüzyıl başında, **Bernard Shaw**'un sahneyi bir felsefi ve siyasi tartışma arenasına dönüştüren oyunları ilgi çekiyordu. **Granville-Barker** da **Shakespeare** oyunlarını sadeleştirir, geleneksel yorumlardaki tımturaklı ve ağır havayı ortadan kaldırır. Amerikan tiyatrosu bu dönemde aslında bir eğlence endüstrisi durumundaydı; gene de ülkenin ilk önemli oyun yazarı olan **Eugene O'Neill**'in yapıtları 1920'lerde sahnelenmeye başladı. İrlanda'da da **J. M. Synge** ve **Seah O'Casey**'in oyunları, yüzyıl başlarındaki toplumsal ve ruhsal çalkantıyı yansıtıyordu¹⁸.

XX. yüzyıl tiyatrosunun en etkili adı, hiç kuşkusuz **Bertolt Brecht**'ti. Brecht'in epik tiyatro anlayışı ve ADC'de 1949'da kurduğu **Berliner Ensemble**, **John Arden** ve **Edward Bond** gibi İngiliz yönetmenleri de etkiledi. Tiyatroda yanılısamaya ve edebi anlatıma karşı tepkinin bir ifadesi de belgesel tiyatro ya da olgu tiyatrosu adı verilen anlayıştı. Burada, yaşanmış bir olay fazlaca değiştirilmeden ve belgelerle desteklenerek sahneye konuyordu. **Peter Weiss**'in **Ermittlung**'u (1965; Soruşturma, 1971) bu tarzın en başarılı örneğiydi. 1980'lerde de İskoçya'da **John Mc Grath**'in 7:84 adlı topluluğu bu anlayışı sürdürmektedir. XX. yüzyıl tiyatrosundaki bir başka önemli eğilim de, insanla dünya arasındaki uyumsuzluğu hem insanın, hem de dünyanın anlamının silindiği noktaya kadar götüren uyumsuzluk tiyatrosuydu. Beckett'in sıkıntılı ve hüznü kuklalara

---

¹⁸ Fuat, a.g.e., s.103.

dönüşmüş insanların dünyasını anlatan tiyatrosu, **Arthur Adamov** ve **Eugene Ionesco**'nun daha fantastik denemeleri, İngiltere'de **Harold Pinter**'ın oyunları, eleştirmenlerce bu akım içinde değerlendirilir. Tarzın kökenleri, Fransız yazarı **Alfred Jarry**'nin 15 yaşındayken yazdığı kukla oyunu **Ubu roi**'ya (1896; Übü, 1963) değin götürülebilir¹⁹.

Uyumsuzluk tiyatrosu sahnedeki bütün görsel ve duyuşal öğeleri en aza indirmişti. Buna karşılık, **Antonin Artaud**'nun vahşet tiyatrosu bu duyuşal etkileri insanların bastırılmış güdülerini ayaklandırmak için kullanır. Bazı eleştirmenlerce uyumsuzluk tiyatrosu içinde değerlendirilen Jean Genet ve Fernando Arrabal'ın oyunları da kamçılayıcı gerginlikleriyle Artaud çizgisine daha yakındır. 1960'lardan sonra İngiltere ve ABD'de de seyirciyle oyuncu arasındaki mesafeyi kaldırmaya, tiyatronun dokunulmazlığını parçalamaya yönelik "alternatif tiyatro" hareketleri yaygınlaştı. Bunların en etkilileri, ABD'de **Julian Beck** ve **Judith Malina**'nın **Living Theatre**'ı (Yaşayan Tiyatro) ile İngiltere'de epik tiyatro uygulamasını sürdüren **George Devine**'in İngiliz Sahne Topluluğuydu. **Arnold Wesker**, **John Osborne** ve **John Arden** gibi yeni oyun yazarlarının yapıtları Devine'in tiyatrosunda sahnelendi. Deneysel tiyatronun Avrupa'daki öncülerinden biri ise, seyircinin oyuna katılmasını savunarak hem Avrupa, hem de ABD'deki deneysel tiyatro topluluklarını etkileyen Polonyalı yönetmen **Jerzy Grotowski**'ydi.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'de **Laurence Olivier** ve **John Gielgud** gibi Shakespeare yorumcuları, geleneksel tiyatroyu sürdürerek yeni bir klasik oyuncu kuşağının yetişmesini sağladılar. 1961'de Kraliyet Shakespeare Topluluğu'nu kuran **Peter Brook** da, deneylelikle seyirci zevkini uzlaştırmış yönetmenlerden biridir. Aynı dönemde Fransa'nın önemli yönetmenleri arasında, yönetmenin yaratıcılığına ağırlık veren tümel tiyatro anlayışını geliştiren oyuncu ve yönetmen Jean Vilar'ı anmak gerekir. Almanca konuşan ülkelerde ise 1960'lar ve sonrasında Max Frisch, Friedrich Dürrenmatt, Peter Weiss ve Peter Handke gibi yazarlar karamsar bir dünya görüşünü ilerici bir siyaset anlayışıyla birleştirmeye çalıştılar²⁰.

¹⁹ Brockett, a.g.e., s.490.

²⁰ Brockett, a.g.e., s.492.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANTİK DÖNEM TİYATRO MİMARİSİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

1.1. Antik Dönem Tiyatro Mimarisinin Gelişimi

Tiyatro tipindeki ilk yapılar en erken **Arkaik Dönem**'de karşımıza çıkmaktadır. Bu ilk örneklere Güney İtalya'daki bazı yerleşmelerde ve Atina'da Pnyx olarak adlandırılan yapıda rastlamaktayız. Yapı, Atina Agorası'nın ve Areopag Tepesi'nin güneybatısında, Akropol'ün ise batısında bulunmaktadır. Yapının sadece formu belirlenebilmiş, mimarisi hakkında çok fazla veriye ulaşılamamıştır. Yapının fonksiyonu tam olarak anlayamamakla birlikte, burada genel olarak halk toplantılarının ve şenliklerin yapıldığı düşünülmekte ve yapı M.Ö. VI. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir²¹.

Antik tiyatro terimi, eski Yunan ve Latin tiyatroları için kullanılmaktadır. M.Ö V. yüzyılda olgunluk çağına ulaşan antik **Yunan tiyatrosu**, antik Yunan tragedyası (Aiskhylos, Sophokles, Euripedes) ve antik Yunan komedyası yanı sıra, **Aristoteles** ile gösterilir. Antik Roma tiyatrosu ise, başlıca antik Roma komedyası (Plautus, Terentius) ile tanınır. Batı tiyatrosunun temelini oluşturan Antik Tiyatro, aynı zamanda Batı drama sanatı ile drama kuramının da temelini oluşturur. Gerek drama, gerek tiyatro olarak Antik Tiyatro, tüm tiyatro tarihinin ve tiyatro deneyiminin beşiğidir. Günümüze kadar etkilerini sürdürmüş ve sürdürmekte olan Antik Tiyatro, başlıca şu özgün özellikleriyle gösterilmektedir: **1-** Dinsel törensi kökenleri dolayısıyla, şenlik tiyatrosu;

2- Siyasal hak ve din-ahlâksal yükümlülük olarak, yaklaşım tüm kent halkının izlemeye katılması dolayısıyla, kitle tiyatrosu;

3- Gerek doğal-toplumsal koşulları, gerek mimari yapısı dolayısıyla, açık hava tiyatrosu;

4- Drama ve tiyatro gelenekleri dolayısıyla; göreneksel tiyatro. Antik Tiyatro, tüm bu özellikleriyle, tiyatro tarihinin aynı zamanda en önemli tiyatro dönemidir²².

İlk tiyatrolar orkestra adını alan yuvarlak bir mekân etrafında ahşap sıraların yerleştirilmesiyle oluşmaya başladı. Daha sonraları tragedyaların ortaya

²¹ Brockett, a.g.e., s.44.

²² http://www.tiyatrotarihi.com/antik_cag_tiyatrosu.html, (E.T.07.08.2009).

çıkmasıyla, arkası kapalı bir sahne gerekti. Tiyatrolarda ilk oyunlar, şarap tanrısı Dionysos'un şerefine yapılan şenliklerle ilgiliydi. Bu şenliklerde teke postu giymiş insanlar bir arada şarkı söyler ve dans ederdi. Tragedyanın asıl doğuşu, M.Ö. 543 yılında **Thespis** adlı yönetmenin sahneye korodan ayrı olarak tek başına konuşan bir oyuncu ilave etmesiyle ortaya çıktı. Giderek oyuncu sayısı arttı. Tiyatro konuları zenginleşti. **Dekor** ve **kostüm** önem kazandı²³.

Antik Yunan Tiyatrosu, yamaçlara yaslandırılarak inşa edilmekteydi. Bu dönemdeki tiyatrolar, tam daire bir **Orkestra**, yarım daireyi aşan formda **Cavea** ve üstü açık **Paradoslar** ile caveadan ayrılmış sahne yapısıyla karşımıza çıkmaktadır. Orkestra'nın zemini sıkıştırılmış topraktı. Yarım daireyi aşan tarzdeki Cavea'yı **Analemma Duvarları** sınırlandırmaktaydı. Yapıya girişi, Sahne-Cavea arasındaki üstü açık geçitler olarak adlandırılan Paradoslar sağlamaktaydı. Bu şekliyle Yunan Tiyatrosu'nun Sahne-Cavea'sı arasında kopuk bir ilişki bulunmaktaydı. Seyirci sahneye uzak kalmıştı. Bu kopuk ilişki, sahne-cavea arasına kapı yapıları inşa edilerek ve sahneye **Proskenium** (ön sahne) eklenerek giderilmeye çalışılmış fakat bunda tam anlamıyla başarıya ulaşamamıştır²⁴.

Antik Roma Tiyatrosu'nun inşa yerinin seçiminde ise eğimli arazi gerekmiyordu ve tiyatro tonozlu alt yapılar üzerine inşa edilmekteydi. Yunan Tiyatrosu'ndan farklı olarak cavea ve orkestra artık yarım daire şeklinde inşa edilmekteydi ki bu durum en kenardaki seyircilerin bile sahneyi iyi bir şekilde görebilmesini sağlamaktaydı. **Orkestra**, Yunan Tiyatrosu'na oranla ikinci planda kalmıştır. Roma Dönemi'nde zemini taş döşeli olan orkestra müzisyenlere ayrılmıştı. Bu dönemdeki tiyatrolarda sahne-cavea arasında bir bütünlük bulunmaktaydı. **Sahne**, Cavea ile mimari anlamda tam bir birleşme gerçekleştirmiştir. Orkestra'ya girişi sağlayan Paradoslar'ın üstü tonozlarla örtülüydü. Sahne daha derin, **Skene Frons** gösterişli cephe mimarisıyla Roma

²³ O.Brockett, a.g.e., s.44; Aknesil, A. E., "Salonların Hacim Akustiği Yönünden Değerlendirilmesinde Akustik Koşul Dağılımlarının Öneminin Ortaya Konulması ve İrdelenmesine Yönelik Bir Yaklaşım", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, 1997, İstanbul, s.62.; Bieber, M., **The History of the Greek and Roman Theater**, Londra, 1961, s.48; De Bernardi, F., **Batı Anadolu'nun Eski Çağ Tiyatroları**, (çev.: Erendiz Özbayoğlu) İtalyan Kültür Heyeti Arkeoloji Araştırmaları Bölümü, Ankara, 1988, s.49.

²⁴ R.E. Wycherley, **Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?**, 3. Bsk, (Çev.: N. Başgelen) İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1992, s.124.

Dönemi özellikleri göstermekteydi. Roma tipindeki tiyatrolar Yunan Tiyatrosu'na çok şey borçlu olmakla birlikte, caveaya sıkı bir şekilde bağlanan sahne yapısıyla güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Böylece Romalılar, sahne yapısının duvarlarını cavea ile aynı yüksekliğe ulaştırarak çevre ile ilişkiyi kesmiş ve kapalı bir mekan yaratmışlardır²⁵.

M.Ö. V. yüzyılda Ege Denizi'nde Perslerle yaşanan Pelepones Savaşları halkı fakir düşürdü. Ekonomik darboğaz halkın tiyatroya olan ilgisini azalttı. İşte, tam bu sırada önceleri fazla önemsenmeyen komedya daha az masraflı olduğundan tercih edilmeye başlandı. Neşeli oyunlar halk tarafından ilgiyle izleniyordu. Tiyatroya girmek bugün olduğu gibi biletleydi. Antikçağın biletleri, üzerinde tiyatro maskı olan pişmiş topraktan yapılmış madalyonlardı. Helenistik Dönem'de tragedya ve komedyaya gösterilen ilgi, Roma Dönemi'nde yaşam anlayışının değişmesi ve devletin izlediği politika ile doğru orantılı olarak değişti. Tiyatrolarda edebi oyunlar yerini giderek şiddet ve kan içeren gösterilere bıraktı²⁶.

Roma İmparatorluk Dönemi'nin gösterilere getirdiği en büyük yenilik, insanların birbiriyle ölümüne çarpıştırıldığı gladyatör dövüşleri, vahşi hayvanlarla insanların ya da hayvanların birbiriyle dövüştürüldüğü oyunlar (venationes) ve su oyunları oldu. Gladyatör oyunları Roma'nın Anadolu'yu işgali ile yaygınlaştı.

Daha çok tutsakların ya da kölelerin birbiriyle veya özel eğitim almış gladyatörlerle ölümüne karşı karşıya getirildiği bu gösterilerde, gladyatörler aslan, kaplan, leopar, ayı gibi vahşi hayvanlar da ölümüne mücadele ediyorlardı²⁷.

Su gösterileriye bütün bu kanlı oyunların dışında kalan görsel ziyafetlerdi. Özellikle, M.S. IV. ve V. yüzyıllarda tiyatroların orkestra çukuru su ile doldurulmuş büyük havuzlar elde edilirdi. Tarihteki büyük deniz savaşlarının canlandırıldığı kayıklı gösterilerin dışında bir diğer gösteri türü de su içinde güzel yüzücü kızların senkronize hareketleriydi. Anadolu'da Myra, Ephesos ve Nysa, Hierapolis gibi kentlerin tiyatro tabanlarının bu tür oyunlar için mermerle kaplandığı, suyun doldurulması ve boşaltılması için de gerekli su kanallarının yapıldığı biliniyor. Anadolu'da Helenistik Dönem'de tiyatroların sırtı dağ yamaçlarına (Pergamon, Ephesos, Antiphellos, Limyra, Kyaneai, Laodikeia) dayalıydı. Roma Dönemi'nde

²⁵ Brockett, a.g.e., s.45.

²⁶ Aknesil, A. E., a.g.e., s.61.; Bieber, M., a.g.e., s.83.; De Bernardi, F., a.g.e., s.54.

²⁷ Aknesil, A. E. a.g.e., s.62; Bieber, M., a.g.e., s.67.; De Bernardi, F., a.g.e., s.65.

de Alabanda, Kibyra, Ephesos, Miletos, Myra gibi birçok kentin tiyatrosunun yeniden onarılarak kullanıldığı; yeni bir tiyatronun yapımına karar verildiğinde ise, Helen tiyatrosundan farklı olarak geniş bir düzlükte, yamaca dayanmadan, yarım daire oluşturacak şekilde Aspendos ve Side tiyatroları örneğinde olduğu gibi tasarlandığı görülüyor. Tiyatronun inşa planının temel ögesi oyunların sergilendiği orkestraydı. Kavisli biçimiyle seyirci oturma yerleri, yapının diğer önemli bölümüydü. Sahne binası ise orkestranın önünde seyirci oturma bölümünün karşısındaydı. Bilinen en eski sahne binası hâlâ ayakta kalabilmiş Priene Tiyatrosu'ndadır. Roma Dönemi'ne ait en sağlam tiyatro cephesi ise Aspendos'tadır. Antik tiyatrolar bir seferde en az bin, en fazla kırk bin seyirci alabiliyordu. Bu kadar fazla izleyiciye ulaşmak bugün bile nadir rastlanılan kültürel faaliyetler olarak kabul edilirken, antik çağda olağandı. Helenistik Dönem'den Erken Hıristiyanlık Dönem'e kadar antik kentlerin en önemli yapıları olan tiyatrolar, yaklaşık 1500 yıldır eski görkemini yitirdi. Bunun nedeni, yeni bir dinin ortaya çıkmasıydı. Tek tanrılı yeni dinin ilk inananları, Roma Dönemi'nde şiddetin kaynağı haline gelen bu yapılardaki vahşi gösterilere acımasızca malzeme oluyordu. Sonuçta, yüzyıllarca çekilen zulüm ve acıların simgesi haline gelen anıtsal yapılara nefret duyan halk onları terk etti, lanetledi ve bazen de tahrip etti. Varlık sebebini yitiren tiyatrolar, M.S. V. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladı, M.S. VII. yüzyılda ise tamamen terk edildi²⁸.

Bu oyunlarla ilgili bilgiler kimi zaman kentin tiyatrosundaki yazıtlarda yer alıyordu. Bunun en iyi örneği, Sagalassos Tiyatrosu'na ait bir yazıttır. Yazıtta, Tertullus adlı bir gladyatörün Afrika'dan getirilmiş aslan, panter ve ayı ile mücadele ettiği ve onları yendiğinden söz ediliyor. Aynı türde olayların Selge, Myra, Perge, Ephesos tiyatrolarında da yaşandığı yapılardaki bazı düzenlemelerden anlaşılıyor. Bu tür gösterilerde yırtıcı hayvanların girişi için geniş kapılar, seyircilerin güvenliği için de arenayı çepeçevre saran duvarların yükseltilmesi gerekiyordu²⁹.

²⁸ Brockett, a.g.e., s.44; Aknesil, a.g.e., s.63; Bieber, a.g.e., s.25; De Bernardi, F., a.g.e., s.32; Bean, G. E., **Kleinasien II, Die Türkische Südküste von Antalya bis Alanya**, Stuttgart, 1985, s.54.; F., De Bernardi, **Teatri in Asia Minore III**, Roma, 1970, s.54.

²⁹ Brockett, a.g.e., s.43; Aknesil, a.g.e., s. 62 ; Bieber, **a.g.e.**, s. 67; De Bernardi, a.g.e., s. 65

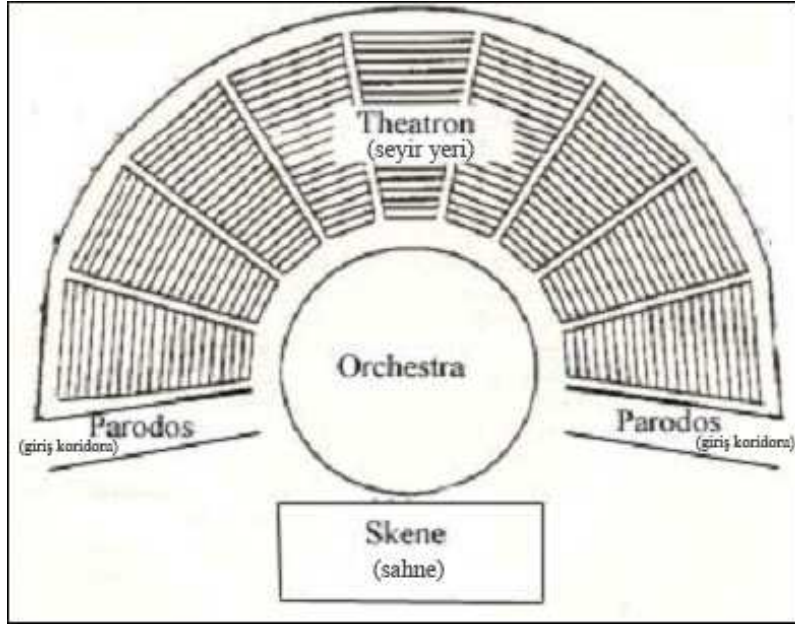
1.1.1. Antik Dönem Tiyatro Mimarisinde Bölümler

Tüm tiyatro yapıları, dinleyiciler için tasarlanmış olan **auditorium** ve gösteriler için tasarlanmış olan **sahne** bölümlerinden oluşur: Antik Yunan tiyatrolarında üç ana bölüm bulunur (Çizim-1).

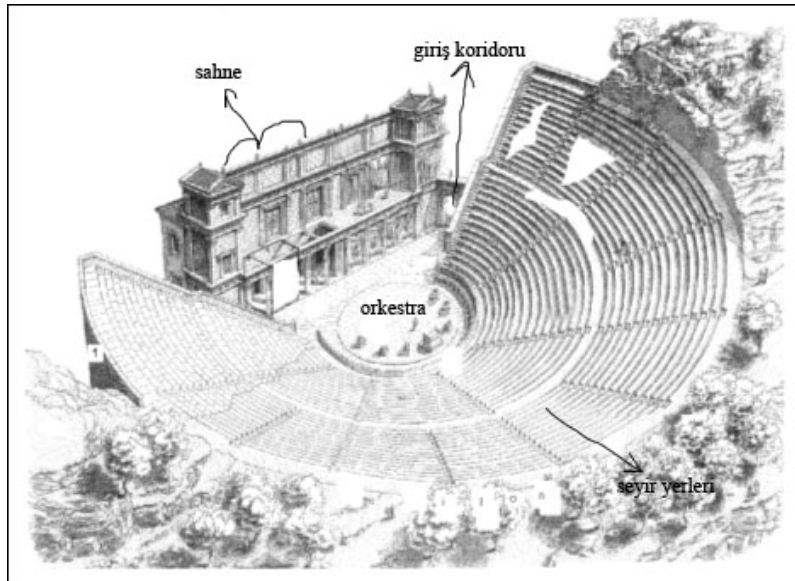
Orchestra

Skene

Theatron

Çizim:1 Antik Yunan Tiyatrosunda Sahne Bölümleri

Çizim:2 Klasik Yunan Tiyatrosu

Orkhestra

Orkhestra kelimesi, Yunanca'da “dans edilen yer” anlamına gelir. Yunan tiyatrosunun odağı olan orkhestra, üzerinde dans edilen veya izleyiciye sunulan gösterinin sahnelendiği, geleneksel olarak daire planlı bir alandır. Dairesel plan, daha önce de değinildiği gibi, **Dionysos** sunağı çevresindeki dansların dayattığı bir biçimdir. Ancak gösteri sanatları geliştikçe, oyuna koronun dışında oyuncular katılmaya başlamış, daha önceleri seyirciler koroyu çepeçevre sararak oyunu izlerken, oyuna birden fazla oyuncunun katılması, oyunun belli bir yöne doğru oynanması zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, orkhestra alanının yalnız bir yarısı çevresinde birbirine paralel dairesel dinleyici sıraları, yani theatron yer almıştır³⁰.

Skene

Oyunun bir yöne doğru oynanması sonucunda, oyun alanını tanımlayacak ve koroya fon oluşturacak, üzerine dekorların da asılabileceği bir öğeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu öğe, ilk başta, oyuncuların içinde giyindikleri çadır veya kulübe olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, sahne binası anlamına gelen **skene**, çadır anlamına gelen **skenas**'tan türemiştir. Skene, önceleri çadırdan ibaretken, zamanla ahşap bir strüktür halina gelmiş, en sonunda kalıcı bir taş yapı olarak Yunan tiyatrosundaki yerini almıştır. Sahnede birden fazla mekanı canlandırabilmek ve oyunlara derinlik kazandırmak için, skenenin önüne “**proskenion**” adı verilen, genellikle 3 – 4m. yüksekliğinde, iki yanında öne doğru çıkan odalar bulunan, iki veya üç katlı yapı eklenmiştir. Proskenion, modern tiyatro terminolojisi anlamında bir sahnedir³¹.

Theatron

Yunanca “seyretmek, görmek, işitmek” kökünden gelen **Theatron**, Yunan tiyatrosunda dinleyici bölümüne verilen addır. Theatronu ııınsal olarak parçalayan merdivenlerin oluşturduğu dilimlere “kerkides” denir. Theatron, ayrıca, **diazoma**

³⁰ Vitruvius, **Mimarlık Üzerine On Kitap**, (Çev: Dr. Suna Güven), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s.65.

³¹ Vitruvius, a.g.e., s.62.

olarak adlandırılan ve dinleyici alanını enlemesine dolaşan bir koridorla, **cavea** adı verilen bölümlere ayrılır³².

1.1.2. Klasik Dönem Tiyatro Yapısı

Seyir olanağını arttırmak için oyun yerinin bir daire biçiminde olması gerekiyordu; buna **orquestra** denildi. Oyun yerinin ortasına da Tanrı Dionysos'a adakların yapılacağı bir sunak (thymele) yapıldı. Yunanistan'daki ilk tiyatro böyle çıplak bir dağ eteğinin yokuşuna oturmuş seyircileri kapsayan bir theatron ile oyun için düzeltilmiş bir düzlükten ibaretti. Bu ilkel gösterilerin yeri, zaman geçtikçe gelişmeye başladı. Önce bayıra, seyircilerin daha rahat oturabilmesi için, tahta sıralar yapıldı. Oyun yerinin arkasına ise, oyuncuların kostüm değiştirebilmeleri için önce bir tente, sonra bir çadır, daha sonra da ahşap kulübeler kuruldu. M.Ö 499 yılında büyük bir kaza oldu ve tahta sıralar çöktü. Bunu üzerine seyir yeri taş sıralardan yapılmaya başlandı. Oyunun daha iyi görülebilmesi için de, taş sıralar daire biçimindeki orkestranın yarıçapını saracak yolda yanlara doğru genişletildi. Böylece, klasik dönem tiyatro yapısının son biçimi ortaya çıktı; daire biçiminde bir oyun yeri, ortada bir sunak ve yine yarım daire biçiminde oyun yerini saran seyir yeri. M.Ö 465 tarihlerinde yapılan ahşap skene³³'nin yerini M.Ö 425'te alt kısmı taştan bir yapı aldı. Ancak taştan yapılan skene daha ayrıntılı bir yapıydı. Skene'nin ön tarafında, iki yanına uzanan ve ardında koridorları ortaya çıkaran paraskenia vardı. Skene'nin önüne de sütunlu bir bölüm eklendi ve buna **proskenion** denildi (boyalı panolar bu sütunların arasına konulurdu). Oyun yeri ile seyircileri birbirinden ayıran, koronun ve seyircilerin giriş çıkışını sağlayan **parados**'lar sonradan sütunlar ve heykellerle süslendi. M.Ö V. yüzyılın sonunda skene iki katlı oldu; üst kata **episkenion** adı verildi burası sahne araçlarını ve vinçleri kullanmak için yapılmıştı. İkinci kat, birinci katın biraz gerisine yapılmış olduğu için, ikinci katın önü "konuşma yeri" anlamına gelen **logeion** adını aldı. Tanrılar buradan konuşurlardı³⁴.

³² Brockett, a.g.e., s.44; Vitruvius, a.g.e., s.72.

³³ Skene; dekor binası anlamına gelir.

³⁴ http://www.tiyatrotarihi.com/roma_tiyatrosu.html (E.T.26.10.2009)

1.1.3. Helenistik Dönem Tiyatro Yapısı

Daha sonraki yüzyılda, oyuncular için daha yüksek bir sahne yapıldı ve bu sahne orkestra'daki koroyla olan konuşmaları aksatmayacak yükseklikteydi. Bugüne kalan Helenistik yapıların en güzel örnekleri Türkiye'nin Ege havalisindeki Romalılar döneminde değiştirilen **Priene** ve **Bergama** tiyatroları, Yunanistan'daki **Epidauros**, **Eretria**, **Orospos**, **Delos** ve sonradan değiştirilen ve yeniden yapılan **Atinada'ki Dionysos** tiyatrolarıdır. Hemen hepsinin tam yuvarlak biçiminde oyun yerleri vardır. Yalnız Priene tiyatrosunun yuvarlağı tamamlanmaz, oyun yerini skene kesmiştir. Yarım daire biçiminde olan seyir yeri, at nalı biçimini almıştır. **Skene** bu dönemde iyice gelişmiş, hatta bazı yapılarda ikinci katın önüne konulmuştur. Skene çeşitli biçimlerde yapılmıştır; en çok dikdörtgendir. Bazı tiyatrolarda **paraskenia** adını alan koridorlar giriş ve çıkışları sağlayan parados'la paralel olarak uzamıştır. Sonradan Romalılar tarafından yapılan Efes'teki tiyatronun ilk biçiminde skene oldukça genişlemiş ve yanlara doğru uzamıştır. **Episkenion**'da (üst katta) yapılan sütunlar arasında da boyalı panolara yer verilmeye başlanmıştır. Kesin olarak bilinmemekle beraber, Helenistik Dönem vazolarının üzerindeki resimlerden de anlaşıldığına göre oyuncuların, hafifçe yükseltilmiş bir düzeyde oldukları düşünülmektedir. Bu yükselti koronun bulunduğu oyun yerine basamaklarla bağlanmıştır.

1.1.4. Roma Dönemi Tiyatro Yapıları

Günümüze kadar kalmış olan ve Romalılar tarafından yeniden yapılan tiyatroların en önemlileri Batı Anadolu'dadır. Bunlar **Termessos** (Burdur havalisi), **Magnesia** (Manisa yakını), **Miletos** (Söke) ve **Efessos** tiyatrolarıdır. Ayrıca, Yunanistan'da **Sagalossos**, **Patara**, **Myra** ve **Tralles** tiyatroları iyi örneklerdendir.

Bu tiyatroların özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

- 1.Seyir yeri eskisi gibi kalmıştır;
- 2.Oyun yeri tam yuvarlak olma niteliğini yavaş yavaş kaybetmektedir. Skene, tam yuvarlağı bir ucundan kesmektedir;
- 3.Seyir yerindeki en alt sıra doğrudan doğruya orkestra ile birleşmektedir;
- 4.Skene, bugünkü sahenin ilk biçimini almıştır; orkestra'yı kesen bölümün bir bölümü 150cm'nin üstünde bir yükseklikle ikinci bir oyun yeri olmuş, arka planda

üç kapı ve sütunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle, üzerinde durulan özellik, önemli bir değişikliğinde habercisidir. Çünkü bu bir Roma tiyatrosu özelliğine doğru yöneliştir. Orkestra'nın arkasındaki ikinci sahnenin derinliği altı metreden fazladır. Efes'teki tiyatronun skenesi ise üç katlıdır. Bu tiyatrodaki yedi kapı vardır. Bu tiyatrolarda sahne dekorunun öneminin arttığı da düşünülüyor, çünkü yüksek olan arkadaki oyun yeri buna elverişlidir³⁵.

Grek tiyatro yapılarını Roma tiyatro binalarından ayıran temel özelliklerden biri, Grek yapılarının iki bölüm olmasıdır. Bu iki bölüm halinde düzenlenmiş olan **parados**lar, oyun ile seyirci yerlerini birbirinden ayırır. Oysa Roma tiyatrolarında giriş çıkışların üstü kapanmış ve oyun ile seyir yeri birleşerek tek parçalı bir yapı durumunu almıştır³⁶.

Roma tiyatrosu da Yunan tiyatrolarındaki gibi, üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; sahne binası, orkestra ve seyir yerleridir. Ancak, Roma tiyatrosu daha büyük boyutlara sahiptir. Yunan tiyatrosunda orkestra, daire; Roma tiyatrosunda ise yarım daire biçimindedir. Ayrıca Roma tiyatrosunda sahne daha derindir. Sahne binasının ön yüzü iki veya üç katlı bir sütun mimarlığı ile adeta saray cephesi durumuna getirilmiştir. Bu cephe niş ve heykellerle süslenmiştir. Sahne binası yan duvarlar ve koridorlarla oturma basamaklarına birleştirilerek, mimarî bir bütünlük sağlanmıştır. Pek çok halde, seyirci basamakları revaklarla sonuçlandırılmıştır. M.Ö. II yy.' da yapılan Antalya bölgesindeki **Aspendos (Belkıs) Tiyatrosu**, Roma tiyatrosunun en güzel örneğidir. Yine, Antalya bölgesinde **Side, Perge** tiyatroları; Efes, Milet, Hierapolis ve Güneybatı Anadolu'nun dağlık yöresindeki **Termessos, Sagalassos** gibi kentlerin tiyatroları da göz önünde tutulursa, ülkemizin Antik dönem tiyatroları açısından zengin bir yer olduğu anlaşılır³⁷.

Amfitiyatro (Anfiteatr): Gladyatör oyunları, yarışlar, hayvan ve insan mücadeleleri için kullanılan bir alanın etrafını çevreleyen basamaklı oturma bölümlerinden meydana gelmiş, büyük boyutlu tiyatrolardır. En büyüğü Roma'daki **Colesseum (Kolezyum)**'dur³⁸.

³⁵ Brockett, a.g.e., s.44.

³⁶ <http://edebiyatsanat.com/sanat-tarihi/95-roman-sanati.html>, (E.T.06.12.2009).

³⁷ Vitruvius, a.g.e., s.68.

³⁸ <http://edebiyatsanat.com/sanat-tarihi/95-roman-sanati.html>, (E.T.06.12.2009).

Dinsel törenler, tragedya ve komedyaya türü oyunların sergilendiği tiyatroların ortaya çıkışları dinsel nedenlere dayanmaktadır. Orkestrada yer alan sunak (thymele) ve tiyatroların Dionysos tapınakları çevresinde oluşları ile tiyatro içindeki bezemelerde Dionysos tasvirlerinin varlığı bunu desteklemektedir.

Romalılar geç dönemlere kadar tam anlamıyla taş tiyatrolara sahip olmadılar. Oyunlar sergileneceği zaman ahşap oturma sıraları ve sahne binası inşa ediliyor ve sonradan sökülüyordu. Geç Cumhuriyet Dönemi sonlarına kadar inşa edilen ahşap tiyatrolar çok gösterişli olabilmekteydiler. Roma'da ilk kalıcı tiyatronun yapımına M.Ö. II. yüzyılın ortalarında girişilmiş, ancak inşaata başladıktan bir süre sonra Senato tarafından yapının yıkılmasına karar verilmiştir. Roma'daki ilk kalıcı tiyatro ise M.Ö. 58'de M. Aemilius Scaurus'un bayındırlık memurluğu sırasında inşa ettirdiği, ahşap tiyatrodur. Yaşlı Plinius'a göre sahne binası (scaenae frons) üç katlı idi ve alt kat mermer (muhtemelen kaplama), orta kat cam (muhtemelen mozaik), üst kat ise yıldızlı ahşaptan inşa edilmişti. Ayrıca aralarında 3000 tunç heykelin bulunduğu 360 sütundan ve 80 bin izleyici kapasitesinden bahsetmektedir. M.Ö. 55'te ise **Pompeius** tarafından **Mitylene** tiyatrosu örnek alınarak Roma'nın ilk taş tiyatrosu **Campus Martius**'da inşa edildi. Pompeius döneminden sonra diğer bir taş tiyatro, **Caesar** döneminde (M.Ö. 46-44) başlanıp, **Augustus** döneminde tamamlanan **Marcellus Tiyatrosu**'dur. Alt katı Dor orta katı İon ve üst katı Korinth düzeninde sütunlar ile bezenmiştir³⁹.

Roma dışındaki şehirlerde taştan inşa edilmiş tiyatrolar daha önce ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin Gabii'de tapınak komplekslerinin bir parçası durumunda tiyatrolar mevcuttu (M.Ö. II. Yüzyılın ortaları) ve bunlar, tapınmayla ilgili müzikli ve danslı törenlerin sunum yeri durumundaydılar. **Sulla döneminde** (M.Ö. 82-79) inşa edilmiş **Pompeii**'deki **Küçük Tiyatro**, herhangi dini bir işlev üstlenmeyen bir kamu yapısıydı. Dikdörtgen tasarımlı bu tiyatronun üzeri çatı kaplıydı. **Milet** ve **Atina Bouleterion**'unu hatırlatan bu yapı, orchestrası ve scaenae ile auditoriumun bir bütün oluşuyla Roma karakteri göstermektedir.

Roma tiyatrosunun bölümleri;

Cunei (Gradus): İki merdiven arasında kalan oturma sırası bloğu.

³⁹ [http://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_Döneminde_Anadolu_Tiyatrolar_\(mimari\),\(E.T.22.12.2009\).](http://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_Döneminde_Anadolu_Tiyatrolar_(mimari),(E.T.22.12.2009).)

Moneian: Oturma sıralarını birbirinden ayıran yatay, geniş yol.

Orkestra: Seçkin kişiler için koltukların bulunduğu alan.

Pulpitum: Ön sahne. Oyunun oynandığı bölüm.

Skene Frons: Sahne binasının ön yüzü

Parados: Seyirci girişleri.

Paraskene: Yan odalar.

Postskene: Sahne arkasında kulis, aktör locaları ve dekor odalarının bulunduğu bölüm.

Auditorium: Seyircilerin oturma sıralarının bulunduğu kısım.

Skene: Sahne binası.

Cavea : seyircilerin oturduğu bölümün tamamına verilen ad.

Porto regia :ön sahneden arka sahneye açılan ana kapı.

Porto hospitalia : ön sahneden arka sahneye açılan yan/yardımcı kapılar.

Diazoma : cavea'yı yatay olarak ortadan bölen ana yürüyüş yolu.

Summa cavea : diazomanın böldüğü cavea'nın yukarı kısmı.

Furnicatum : diazoma da bulunan beşik-tonoz yapıda inşa edilmiş galeri

1.2. Roma Ve Grek Tiyatroları Arasındaki Farklar

Roma tiyatroları, Grek tiyatrolarını örnek almalarına rağmen belirgin farklılıklar mevcuttur. Bu farklar şunlardır. Grek tiyatrosu teatron ve sceneden oluşurken, Roma tiyatroları tek bir yapıydı. Sahne binası ve auditorium kesintisiz bir çevre duvarı ile bir araya toplanmıştır. Sahne binasının duvarları auditorium ile aynı yüksekliğe çekilerek kapalı bir alan yaratılmış ve seyircinin dış dünya ile ilişkisi kesilerek dikkatin sahnede yoğunlaşması sağlanmaya çalışılmıştır. Kapalı alan oluşumunu biraz daha güçlendiren başka özellikler de mevcuttur. Bunlardan birincisi sahnede gösteri yapanları hava şartlarından korumak için yapılmış olan ahşap çatıdır. Ayrıca bu çatı sesin daha iyi dağılmasını sağlayan akustik bir görev de görmekteydi. Bununla birlikte izleyiciler için dış duvar üzerinde yerleştirilmiş ahşap direklere asılı tenteler bulunmaktadır. İkinci özellik ise sahne duvarının (scaenae frons) zengin bir biçimde dekore edilmesidir. İki ya da üç katlı inşa edilmiş olan scaenae frons, sütunlar, girinti-çıkıntılar, eğik-düz şekiller ve

heykellerle bezenerek düzenlenmiştir. Bu mimari biçim güneş yardımıyla ışık-gölge oyunları oluşturuyor, canlılık ve hareket yaratıyordu⁴⁰.

Romalı mimarlar kemer ve tonoz kullanarak tiyatroları düz bir zemine oturtabilmekteydiler. Bununla birlikte Yunan Tiyatrolarında olduğu gibi tiyatroları bir yamaca yasladıkları da olmuştur. Grek tiyatrolarında görülen at nalı şeklindeki plana sahip orkestra, Romalı mimarlar tarafından yarım daire haline getirilmiştir. Böylece auditoriumun en ucundaki seyirciler dahi sahneyi iyi bir biçimde görebiliyorlardı. Orkestranın yarım daire şeklini alması auditoriumun da yarım daire kalmasını sağlamıştır. Ancak bunun görülmediği durumlar da söz konusudur. M.Ö. II. yüzyıldan itibaren üzerinde oyunların oynandığı **proskene** genişletilmiş, orkestra işlevini yitirmiştir. Orkestrada önemli kişilere oturma yerleri hazırlanmıştır⁴¹.

Grek tiyatrolarında sahne binası ve cavea arasında çapraz şekilde yer alan paradoslar auditoriuma paralel biçimde yapılmıştır. Paradosların üzeri tonoz ile kapatılarak, oturma sıralarının bir kısmının taşınması sağlanmıştır. Cavea altındaki tonozlu geçitlerle moneiana ulaşılmakta ve buradan oturma sıralarına geçilmekteydi. Grek tiyatrolarında görülmeyen bir başka özellik ise auditorium kısmının en üst sırasını sütunlu bir galeri inşa edilmiş olmasıdır. Burası izleyicilerin gezinebilecekleri ya da yağmurdan korunabilecekleri bir alandır.

1.3. Antik Dönem Tiyatro Mimarisine Örnekler

Burada, Batı Anadolu'da bulunan çok sayıda Antik Tiyatro örneğinden birkaçı anlatılarak sentez çalışmamızda kullandığımız antik mimari unsurların kaynakları ve kökeni ortaya konmuş olacaktır.

Tiyatroların bulunduğu coğrafyanın tarihi geçmişinin zenginliği nedeniyle, pek çok yerin hem Yunanca hem de Latince isimleri vardır (Harita-1).

⁴⁰ [http://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_Döneminde_Anadolu_Tiyatrolar_\(mimari\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_Döneminde_Anadolu_Tiyatrolar_(mimari)),(E.T.18.12.2009).

⁴¹ [http://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_Döneminde_Anadolu_Tiyatrolar_\(mimari\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Roma_Döneminde_Anadolu_Tiyatrolar_(mimari)),(E.T.18.12.2009).

Harita:1 Batı Anadolu site devletleri

1.3.1. Ionia Bölgesi Tiyatroları

Anadolu'da yer alan antik tiyatroların çoğu, Roma dönemine ait tipik örneklerdir. Bunlardan bazıları Side, Sagalassos, Patara, Myra, Tralles ve Aspendos'tur. Yunan tiyatrosu örnekleri arasında ise Priene, Ephesus ve Pergamon'daki büyük tiyatro sayılabilir. Roma dönemine ait örneklerin pek çoğunda, daha önce aynı noktada bulunan Yunan tiyatrolarının Roma döneminde gördükleri restorasyonlar sonucu, karma bir Yunan-Roma stili gözlenir. Özellikle M.S. II. yüzyılda Batı Anadolu'da pek çok Yunan tiyatrosu onarılmış veya değiştirilmiş ve Roma özellikleri kazanmıştır.⁴²

1.3.1.1. Efes Antik Tiyatrosu

Efes'in iyi korunmuş yapılarının en büyüğü ve en etkileyici tiyatrosudur. Genişliği 145 m. ve oturma yerlerinin yüksekliği 30 m. olan bu mermer yapı, şüphesiz Roma Çağı'nda çok güzeldi. Kuşadası'ndan Efes ören yerine yaklaşırken görülen tiyatronun, günümüzdeki kalıntıları da çok göz alıcıdır. **Tiyatro** ilk kez

⁴² De Bernardi, a.g.e., s.15; De Bernardi, a.g.e., s.45.

Hellenistik Dönem'de inşa edilmeye başlanmış daha sonra **İmparator Claudius** (M.S. 41-54) zamanında genişletilmiş, **İmparator Trajan**'ın (M.S. 98-117) döneminde tamamlanmıştır. Skenenin ilk iki katı **İmparator Neron** (M.S. 54-68) zamanında yapılmış, üçüncü kat ise olasılıkla M.S. II. yüzyılın ortasında eklenmiştir. Auditoriumda 24.000 kişilik oturacak yer bulunuyordu. Sahnenin ölçüleri 25 x 40 m'dir ve auditoriumun en üst sırası orkestra düzeyinden 30 m. yüksekliktedir. Roma Çağı'ndan olan sahenin içinde Hellenistik Dönem tiyatrosunun skenesine ait parçalar bulunmuş ve böylece yapının o devirdeki düzeni ve biçimi konusunda bazı önemli bilgiler elde edilmiştir. Hellenistik Dönem'de oyuncular orkestrada, Roma Çağı'nda ise proskenionun üstünde oynuyorlardı⁴³ (Resim 1).

Resim 1: Efes Antik Tiyatrosu (Selçuk, İzmir, Türkiye).

1.3.2. Caria Bölgesi Tiyatroları

1.3.2.1. Alabanda Antik Tiyatrosu

Aydın İli'nin Çine İlçesi'ne 7 km. uzaklıktaki Araphisar Köyü üzerinde kurulu Karia kentlerinden biridir. Byzantion'lu Stephanos'un bildirdiğine göre

⁴³De Bernardi, a.g.e., s.61; De Bernardi, a.g.e., s.32.; <http://beyazcicegindunyasi.blogcu.com/efes-antik-tiyatro/2766692>, (E.T.22.12.2009).

şehre bu ismi kral Kar, oğlu Alabandros'un at yarışı kazanması üzerine vermiştir. Alabandalıların büyük bir zenginliğe sahip olduğunu, lüks içinde yaşadıklarını ve şehirdeki bütün kızların arp çaldıklarını Strabon'dan öğreniyoruz. Halil Ethem Bey'in yaptığı kazılarda iki tapınağın temelleri ortaya çıkarılmıştır. Kenteki önemli yapılardan biri bouleuterion dur. Bunun dışında doğuda yoğun şekilde görülen lahitler, nekropolün burada yer aldığını göstermektedir. Bunun dışında su kemeri ve tiyatro görülebilen yapılardandır⁴⁴ (Resim 2).

Resim 2: Alabanda Antik Tiyatrosu (Çine, Aydın, Türkiye).

1.3.2.2. Aphrodisias Antik Tiyatrosu

Aphrodisias kenti, antik çağlarda küçük bir imparatorluk olan Caria'nın kuzeydoğu sınırında, Menderes vadisinde yer alır. Kent yüksek bir platoda, Baba Dağları sırasının eteğindedir. Aphrodisias, İzmir'in yaklaşık 200 km. güneydoğusunda, Denizli'nin Geyre ilçesi yakınlarındadır. Aphrodisias tiyatrosu M.Ö. I. yüzyılda inşa edilmiş, M.S. II. yüzyılda Roma İmparatoru Marcus Aurelius döneminde tadilat görürken Roma özelliklerine göre değiştirilmiştir. Tiyatronun iç duvarlarından birinde, Romalılara tanınan ayrıcalıklar ve komşu ülkelerle yapılan anlaşmalar gibi şehri ilgilendiren önemli olayların ve belgelerin kayıtları tutulmuştur⁴⁵.

⁴⁴ http://sanatyolu.blogspot.com/2009/07/aydn-cine-alabanda-antik-kenti_21, (E.T.18.11.2009).

⁴⁵ De Bernardi, a.g.e., s.53; De Bernardi, a.g.e., s.48.

Aphrodisias kentinin yazgısını değiştiren **Zoilos**, tiyatroyu da yaptıran kişidir. Bunu M.Ö. I. yüzyılda yapılmış olan sahne yapısının üzerindeki yazıttan anlaşılmaktadır. Yazıtı göre, bu kompleks **Julia Zoilos'un** Tanrıça **Afrodite** ve kent halkına armağanıdır. Yine bu yazıtlara dayanarak tiyatronun M.Ö. 27 yılından önce bittiğini söylenebilir.

Tiyatro, **Akropol tepesi** adı verilen höyüğün doğu kısmı oyularak yapılmıştır. İki bölümden oluşan oturma sıralarının üst kısmı Bizans devrinde kale yapılırken sökülmüştür. Sahne binası Anadolu'nun en eski üç katlı sahne binasıdır. **Dor, İon** ve **Korint** tarzları yer almaktaydı. Müzede sergilenen Apollon ve Melpomene heykelleri burada bulunmuştur. Bunların dışında boksörler ve Afrodite'in büst heykeli de tiyatro kazılarında ele geçmiştir.

Aphrodisias tiyatrosunun ortasındaki yarım yuvarlak orkestra kısmı, imparator Marcus Avrelius (161-180) zamanında, oturma sıralarının alt basamakları sökülerek derinleştirilmiş ve konista haline getirilerek arena gibi kullanılmıřtır⁴⁶ (Resim 3).

Resim 3: Aphrodisias Antik Tiyatrosu (Karacasu, Aydın, Türkiye).

1.3.2.3. Iassus Antik Tiyatrosu

Iassus, İzmir yakınlarında, Güllük Körfezi'ndedir. Tarihçiler, kenti M.Ö. IX. yüzyılda **Argos'lu Peloponnes**'lilerin kurduğunu düşünmektedir. Kent daha sonraları İonyalıların kontrolüne girmiş ve **Delia Konfederasyonu**'na üye

⁴⁶ <http://www.aphrodisias.info>, (E.T.02.08.2009).

olmuştur. Iassus, Pers savaşları sırasında yağmalanmış ve Perslerin eline geçmiştir.

Iassus'un büyüklüğünü tam olarak görmek mümkün değildir, zira kentin üzerinde Kıyıkışlacık köyü bulunmaktadır.

Yapılan kazı çalışmalarında 32 km uzunluğunda kenti çepeçevre saran bir sur, bir mozole, bir tiyatro, bir Bizans kalesi ve mozaik kaplı döşemeleri ve duvar resimleriyle bir Roma villası bulunmuştur (Resim 4).

Resim 4: Iassus Antik Tiyatrosu (Karakuyu Köyü Yakınları, İzmir, Türkiye).

1.3.2.4. Miletus Antik Tiyatrosu

Miletus tiyatrosu, M.Ö. IV. yüzyılda, Helenistik dönemde bir Yunan tiyatrosu olarak inşa edilmiş, Roma döneminde yapılan eklemelerle karma bir stil kazanmıştır. Caveası at nalı biçimindedir. Orijinal tiyatronun caveası, iki diazomayla üç bölüme ayrılmıştır. Her bölümde 20 oturma sırası vardır. En alt bölüm, merdivenlerle 5 dilime ayrılmıştır. Orta bölümde 10, en üst bölümde ise 20 dilim vardır. En üst bölüm, ortaçağda buraya bir kale inşa edilirken yok olmuştur. Sahne binası, M.Ö. IV. yüzyıl ile M.S. III. yüzyılın sonları arasında birçok değişimlere uğramıştır. Tiyatro planının ilgi çekici özelliği, sahne binası arka duvarının şehir surlarıyla birleşmesidir. Tiyatro, Roma döneminde oldukça yüksek bir değer olan yaklaşık 15000 kişilik oturma kapasitesine sahipti. Helenistik dönemden kalma taş süslemeler arasında Makedonya kalkanları ve silahlarının işlendiği rölyefler yer almaktadır. Bir av sahnesinin canlandırıldığı bir

frizin Aphrodisias okuluna ait olduğu ve M.S. III. yüzyıldan kaldığı düşünölmektedir⁴⁷ (Resim 5).

Resim 5: Miletus Antik Tiyatrosu (Söke, Aydın, Türkiye).

1.3.2.5. Notion Antik Tiyatrosu

Notion, Ephesus'un yaklaşık 30 km kuzeybatısındaki Colophon kentinin limanyken, zamanla nüfusun büyük kesimini şehir merkezinden kendisine çekti ve geç dönem sikkelerinden anlaşıldığı kadarıyla Yeni Colophon olarak tanındı⁴⁸ (Resim 6).

⁴⁷De Bernardi, a.g.e., s.18-48.; <http://www.didimli.com/milet.htm>, (E.T.08.08.2009).

⁴⁸<http://www.didimli.com/galeri/notion.htm>, (E.T.12.11.2009).

Resim 6: Notion Antik Tiyatrosu (Klaros Antik Kenti, Menderes, İzmir, Türkiye).

1.3.2.6. Nysa Antik Tiyatrosu

Roma kentlerinde olduğu gibi Nysa'nın da en önemli yapılarının başında Gymnasium gelmekteydi. Bu okulda gençlere düşünsel ve bedensel eğitim veriliyordu. Kentin stadyumu, yani amfi tiyatrosu ise yaklaşık 192 metre uzunluğunda ve 44 metre genişliğindedir ve yaklaşık 30.000 kişiyi alacak kapasitededir. Stadyum'un kuzeyindeki derin vadi üzerinde ise bir Roma köprüsü bulunmaktadır. Strabon, Nysa'da akan suların içerisinde geçtiği gizli bir yer altı geçidinden bahsetmektedir. Bu geçidin antik kentin tiyatrosunun önündeki meydanı alttan destekleyen ve Messogis dağından hızla akan sular için bir kanal işlevi gören yaklaşık 100 m. uzunluğundaki tünel olduğu sanılmaktadır. Kentin merkezindeki tiyatro ise çok iyi korunmuş bir durumdadır. Tiyatro yaklaşık 12.000 kişilik oturma kapasitesine sahiptir⁴⁹ (Resim 7).

⁴⁹ De Bernardi, a.g.e., s.45.; <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=18970> (E.T.25.11.2009).

Resim 7: Nysa Antik Tiyatrosu (Sultanhisar, Aydın, Türkiye).

1.3.2.7. Panionion Antik Tiyatrosu

Küçük yüzölçümüne rağmen, antik çağda Priene, üzerinde İonların ortak buluşma yeri ve sığınağı olan **Panionion**'u bulundurduğu için çok önemli bir kentti. Panionion'da tiyatronun dışında **Athena Tapınağı**, agora, bouleterion ve Zeus Olympios Tapınağı bulunmaktadır⁵⁰ (Resim 8).

Resim 8: Panionion Antik Tiyatrosu (Priene Antik Kenti, Güzelçamlı, Aydın, Türkiye).

⁵⁰ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=31404>, (E.T.15,01.2010).

1.3.2.8. Priene Antik Tiyatrosu

Priene tiyatrosu, Helenistik dönemde Yunan geleneğine uygun olarak inşa edilmiş, daha sonra Roma döneminde değişimlere uğramıştır. Yapım tarihi M.Ö. IV. yüzyıl olarak hesaplanan tiyatro, M.S. III. yüzyıla kadar çeşitli ekleme ve değişimlerle karma bir Helenistik / Roma özelliği kazanmıştır. Auditorium bir yarım daireden daha büyüktür. Oturma sıraları 6 merdivenle 5 bölüme ayrılmıştır. Alt bölümde 22, üst bölümde ise 25 oturma sırası bulunur. Sahne binası iki katlıdır ve önündeki proskenium binadan biraz daha uzundur. Proskenium cephesi, tek katlı bir sütun sırasıyla 11 dilime bölünmüştür. Proskenium girişleri ve sahne binası arasında düz bir ahşap çatı bulunduğu düşünülmektedir⁵¹ (Resim 9).

Resim 9: Priene Antik Tiyatrosu (Güllübahçe, Aydın, Türkiye).

1.3.3. Lydia Bölgesi Tiyatroları

1.3.3.1. Teos Antik Tiyatrosu

Çeşme yarımadasının güney tarafında, Seferihisar yakınlarında Teos antik kentinin kalıntıları bulunmaktadır. Bazı tarihçilere göre kent M.Ö. 1000 yıllarında bir İonya kolonisi olarak kurulmuştur. M.Ö. III. yüzyılda, İonyalı Aktörler Loncası Teos'ta kurulmuştur. Bu loncadan yetişen aktörler, pek çok kentte oyunlar sahnelemiştir.

Teos'ta Helenistik ve Roma dönemlerine ait çeşitli kalıntılar bulunmaktadır. Agora, tiyatrosu, odeon şehir surları ve liman 1522 yılında

⁵¹De Bernardi, a.g.e., s.12-18.; <http://www.didimli.com/galeri/priene.htm>, (E.T.22,12.2009).

Sığacık'taki Osmanlı donanma üssüne yapılan bir saldırı sırasında tahrip olmuştur⁵² (Resim 10).

Resim 10: Teos antik tiyatrosu (Seferihisar, İzmir, Türkiye).

1.3.4 Lykia Bölgesi Tiyatroları

1.3.4.1. Antiphellos Antik Tiyatrosu

Şehirdeki en önemli tarihi eserler, şehrin kuzeyinde bulunan kaya mezarlarıdır. Bunlardan en dikkat çekici olanı Kral Mezarı olarak bilinir. Bu Likya mezarı, M.Ö. IV. yüzyılda tek blok taştan oyulmuştur ve üzerinde 8 satırlık Likya dilinde bir yazıt bulunmaktadır. Yazıt henüz tercüme edilememiştir. Kaş'ın simgesi haline gelen anıt, kırık kapısı dışında neredeyse eksiksiz durumdadır.

Antik Antiphellos'taki bir başka önemli kalıntı, Kaş Tiyatrosu olarak da adlandırılan Antiphellos antik tiyatrosudur. Tiyatro, limanın 500 metre batısındadır. M.Ö. I.yüzyıldan kalma tiyatro, Yunan tarzındadır. 26 oturma sırası ile 4000 kişilik oturma kapasitesi sağlar. Oldukça iyi korunmuş durumdadır. Tiyatro denize bakmaktadır⁵³ (Resim 11).

⁵² <http://www.didimli.com/galeri/teos.htm>, (E.T.22.09.2009).

⁵³ <http://www.asil-turk.org/turizm/47977-turkiyedeki-antik-kentler-antiphellos.html>, (E.T.18.10.2009).

Resim 11: Antiphellos antik tiyatrosu (Kaş, Antalya, Türkiye).

1.3.4.2. Kibyra Antik Tiyatrosu

Burdur'un Gölhisar İlçesi'nde yer almaktadır. Çok yüksek olmayan üç tepecik üzerinde kurulmuştur. Çevresinin sağlam surlarla çevrili olduğu sanılan antik kent, dörtlü bir tetrapolisin başkentidir. **Tetrapolis, Kibyra, Oinoanda, Balbura** ve **Budon** sitelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. En parlak dönemi M.S. II. yüzyılda yaşayan antik kentin geçmişi Helenistik döneme kadar uzanır. Kibyra'nın ilk halkı, Milias kökenli Pisidyalılardır. Volkanik bir arazide kurulu şehir, sık sık deprem felaketine uğramış, son bir depremden sonra halkı yavaş yavaş çekilmiş ve Bizans döneminde küçük bir yerleşme olarak varlığını sürdürmüştür.

Kibyra, Burdur yöresinin oldukça iyi korunmuş antik kentlerinden birisidir. Stadyum, tiyatro ve 4000 kişi alabilen odeon, Kibyra'da sosyal ve kültürel bir kavmin yaşadığını gösteriyor. Antik Frigya, Pisidya, Likya ve Karya arasında bir geçiş bölgesi oluşturan Kibyra, kültür karakteri olarak bu dört antik bölge kültürünün ortak izlerini taşıyor⁵⁴ (Resim 12).

⁵⁴ <http://www.kibyra.com>, (E.T.19.10.2009).

Resim 12: Kibyra antik tiyatrosu (Göhlisar, Burdur, Türkiye).

1.3.4.3. Knidos Antik Tiyatrosu

Knidos, Datça – Marmaris arasında, Marmaris’e 35 km uzaklıktadır.

Knidos’ta bir zamanlar iki tiyatro bulunmaktaydı. Güneyde, ticari limanın yakınında bulunan ve hâlâ görülebilen tiyatronun küçük tiyatro olduğu sanılmaktadır. Akropoldeki büyük tiyatro ise XIX. yüzyılda sökülerek yurt dışına kaçırılmıştır⁵⁵ (Resim 13).

Resim 13: Knidos Antik Tiyatrosu (Datça, Muğla, Türkiye).

⁵⁵ http://www.yapi.com.tr/Haberler/kibyra-gelecekte-akdenizin-efesi-olacak_70450.html, (E.T.22.12.2009).

1.3.4.4. Kyaneai Antik Tiyatrosu

Kyaneai antik kenti, Kaş'a 23 km uzaklıkta yer alan Yavı köyü yakınlarındadır. Sarp bir kayalığın üzerine kurulmuş olan kent, platoya hâkim bir durumdadır.

Kentin yerinin belirlenmesi ilk kez 1813 yılında Cocenell tarafından yapılmış, ancak kentin Likya dilindeki ismi bilinmemektedir. Bugünkü kentin Yunanca olan adı, "koyu mavi" anlamına gelmektedir. Bu Likya kentinin tarihi M.Ö.VII. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Özellikle Roma devrinde büyük bir gelişme gösteren kentin Akropolünde birçok yapı kalıntısı, bir Heroon, M.S.II. yüzyıla ait altta 11, üstte 14 oturma kademesi bulunan bir tiyatro vardır. Akropolü çevreleyen yamaçlarda çalılıklar arasında, yüzlerce Likya tipinde lahit dikkat çeker. Burada görülen birtakım Bizans yapıları, kentin Bizanslılar zamanında da iskan edildiğini göstermektedir⁵⁶ (Resim 14).

Resim 14: Kyaneai Antik Tiyatrosu (Kaş, Antalya, Türkiye).

⁵⁶ <http://www.kasgezi.com/kyaenai.html>, (E.T.18.12.2009).

1.3.4.5. Limyra Antik Tiyatrosu

Limyra, Finike'ye 9 km uzaklıktadır. Turunçova - Kumluca arasındaki Torunlar'da bulunan antik kent, 1216 m yükseklikteki bir tepenin eteğinde kurulmuş olup, yol üzerindedir.

Limyra, Lykia'nın en eski şehirlerinden birisidir ve eski adı da Zemuri'dir. Bu şehrin varlığı M.Ö. V. yüzyıldan beri bilinmektedir⁵⁷ (Resim 15).

Resim 15: Limyra antik tiyatrosu (Finike, Antalya, Türkiye).

1.3.4.6. Myra Antik Tiyatrosu

Finike ile Kaş arasında, Finike'ye 25, Kaş'a 48 km. uzaklıktadır. Eski çağ Likya'sının en önemli 5 kentinden birisi olup, kuruluşu M.Ö. V. yüzyıla kadar uzanır. Eskiden bir kıyı kenti iken Demre çayının getirdiği alüvyonlarla günümüzde denizden içeride kalmıştır. M.S. IX. yüzyılda Arap akınları sonucu terk edilmiştir. Kaya Mezarları, Tiyatro ve St. Nicholas Kilisesi varlığını günümüze değin sürdürebilmiş yapılardan bazılarıdır⁵⁸ (Resim 16).

⁵⁷ <http://sonsuzeksibir.blogspot.com/2009/12/antik-sehirler-limyra-turunçova.html>, (E.T.18.10.2009).

⁵⁸ De Bernardi, a.g.e., s.15; <http://www.geziantalya.com/bilgi.asp?id=99&BilgiADI=Myra%20Antik%20Kenti>, (E.T.18.10.2009).

Resim 16: Myra Antik Tiyatrosu (Derme, Antalya, Türkiye).

1.3.5. Pisidia-Pamphylia Bölgesi Tiyatroları

1.3.5.1. Aspendos Antik Tiyatrosu

Aspendos kenti, Antalya-Alanya yolu üzerinde, Antalya'nın Serik ilçesi sınırları içindedir. M.Ö. I. binyılda kurulduğu tahmin edilen kent, tarih boyunca çeşitli kavimlerin etkisine girmiş, Yunanlılar ile Persler arasında yapılan Peloponnesos savaşlarında Pers donanmasının üssü görevini görmüştür. Tiyatronun M.S. II. yüzyılda inşa edildiği düşünülmektedir. Roma özelliği gösteren tiyatro, bir tepenin yamacına yaslanmıştır. En önemli özelliği, Asya kıtasında sahne binası ayakta kalmış tek Roma tiyatrosu olan yapı, halen tiyatro binası olarak kullanılmaktadır⁵⁹ (Çizim 2, Resim.17).

⁵⁹ De Bernardi, a.g.e., s.22.; <http://www.aspendosantiktiyatrosu.nerededir.com>, (E.T.11.12.2009).

Resim:17 Aspendos Antik Tiyatrosu (Serik, Antalya, Türkiye).

1.3.5.2. Perge Antik Tiyatrosu

Antalya'nın 18 km. doğusunda Düden ve Aksu akarsuları arasında kurulmuştur. Antalya'dan Alanya yönüne giden yolda Aksu'dan kuzeye dönülür ve 2 km. sonra Perge'ye ulaşılır. Deniz kıyısında bulunmadığı için korsanların baskı ve yağmalarından uzak kalmıştır. Bu nedenle gelişme sürecinde duraklamalar görülmez. Kuruluşu M.Ö. 1200 yılındadır. M.S. 334 yılında Side gibi Perge de Büyük İskender ile antlaşma yapmıştır. Böylece kent savaşmamış, yakılıp yıkılmamıştır. Helen, Roma ve Bizans dönemini yaşamıştır. 15000 kişilik tiyatrosu M.S. II. yüzyılda yapılmıştır. Roma dönemi boyunca çeşitli onarımlar ve değişiklikler geçirmiştir⁶⁰ (Resim 18).

⁶⁰ <http://tatilvegezi.net/index.php/perge-antik-tiyatrosu.html>, (E.T.29.12.2009).

Resim 18: Perge Antik Tiyatrosu (Aksu, Antalya, Türkiye).

1.3.5.3. Sagalassos Antik Tiyatrosu

Burdur ilinin Ağlasun ilçesi sınırlarında, ilçeye 7 km uzaklıktaki Sagalassos'un yakın çevresinin tarihi, M.Ö. 12 binlere kadar uzanır. M.Ö. 3 binde ilk yerleşim izlerinin farkedildiği Sagalassos, M.Ö. 1600'lerde Pisidia coğrafyası içerisinde kalır. Uzun bir süre tarihin karanlıklarında kalan Sagalassos, Büyük İskender'in bölgeyi kendi topraklarına katmak istemesiyle (M.Ö. 334) tarihteki yerini alır. Kazılar sırasında, Dor Tapınağı (M.Ö. I. yüzyıl), Geç Helenistik Çeşme (M.Ö. I. yüzyıl), Neon Kütüphanesi (M.S. II. yüzyıl), iki yüz kişilik meclis binası (Bouleterion M.Ö. 125-100), yukarı ve aşağı agoralar (M.Ö. II. yüzyıl), Augustus dönemine ait Büyük İskender'e atfedildiği sanılan kahramanlık anıtı Heroon (M.S. 14), Apollon Klarios Tapınağı (M.S. 0-20), Antinius Pius Tapınağı (M.S. 120-140), Antoninler Çeşmesi (M.S. 161-180), Roma Hamamı (M.S. II. yüzyıl), 2000 kişi kapasiteli dünyanın deniz seviyesinden en yüksek rakımlı tiyatrosu (M.S. II. yüzyıl) ve kırk kişilik halk tuvaleti gibi kentin önemli yapıları ortaya çıkarılır⁶¹ (Resim 19).

⁶¹ http://www.turkcleronline.com/turkler/turkiye_Resimler/sagalassos/sagalassos_ana_sayfa.htm, (E.T.19.10.2009).

Resim 19: Sagalassos antik tiyatrosu (Ağlasun, Burdur, Türkiye).

1.3.5.4. Selge Antik Tiyatrosu

Torosların güney yamacında, Köprüçayı (Eurymedon) yakınlarında, denizden 950 m.yükseklikte kurulmuş olan Selge, antik bir Pisidia Dağ Kentidir. Selge'ye, köprülü kanyondan sonra dik ve virajlı, 4 km.'lik bir yoldan gidilir. Selge'ye giden yol, doğa güzelliği yönünden çok zengin olan Köprülü Kanyon içinden geçer. Yol üzerinde; Ürgüp ve Göreme'deki peribacalarına benzeyen ve bütün dağ yamacını kaplayan oyuntulu kayalar mevcuttur. Selge'nin Kalches tarafından kurulduğu sanılmaktadır. Pisidya'ya bağlı olan kent sonraları Pamphylia sınırları içine alınmıştır. Kent sırasıyla Lidya, Pers, İskender ve Roma yönetimlerinde kalmıştır. Kuzeydeki 5 kapılı ve 45 basamaklı tiyatrosu önemli ve en iyi korunmuş olan anıttır. Kayalığa oyulmuş tiyatronun güneyinde stadium ile gymnasium, batısında tavanı kartal motifleriyle süslü İon tipindeki tapınak göze çarpar. Stadiumun güneyinde çeşme ve agora bulunmaktadır. Kentin güneybatısında uzanan surların kuzeyinde Artemis ve Zeus tapınakları yan yanadır. Bu tapınakların batısında su sarnıçları, kuzeyinde ise lahitleri ve süslü mezar anıtları ile nekropol yer almaktadır. Kent işlek yollardan uzak tepeler üzerinde olduğu için yıkılmamıştır.

Selge tiyatrosunun 8700 kişilik seyirci kapasitesi vardır. Cavea, diazomayla ayrılan iki seviyeden oluşur. Sahne binası yıkılmıştır. Tiyatro, Roma döneminde M.S. III.yüzyılda inşa edilmiştir⁶² (Resim 20).

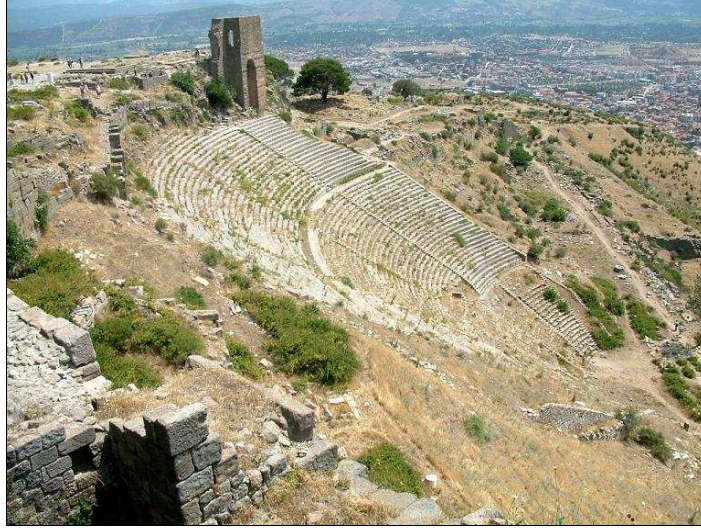
Resim 20: Selge Antik Tiyatrosu (Manavgat, Antalya, Türkiye).

1.3.5.5. Side Antik Tiyatrosu

Antalya - Manavgat karayolunda, Manavgat'a 2 km. kala güneye dönülerek Side'ye ulaşılır. Side'nin kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Side adı Anadolu dilinde "Nar" anlamına gelmektedir. Bu özellik ve bölgede bulunan bazı yazıtlardan elde edilen bilgiler, Side tarihinin Hitit'lere kadar uzandığını göstermektedir. Kent bir yarımada üzerine kurulmuştur. Kara ve deniz surları ile korunan Side, Helen ve Roma devirlerini yaşamıştır. Surları ve giriş kapısı dikkati en önce çeken yapılarıdır. Toros Dağları'nın eteklerinden ve çevreden kente su getiren çok sayıda suyolu kalıntısı görülür. Eski bir hamam restore edilerek müze haline getirilmiştir. Bu müzede Side'de bulunan eserler sergilenmektedir. Side'nin en önemli yapısı 15.000 izleyici alabilen tiyatrosudur. Roma eseri olan tiyatronun bölgedeki diğer antik tiyatrolardan farkı, oturma yerlerinin eğimli bir arazi üzerine kurulmamış olmasıdır. Tiyatro iki katlı ve 20 m. yükseklikte kemerli bir yapı üzerine oturtulmuştur. Orkestra ve sahne kısımları

⁶² <http://e-antalya.net/oren-yerleri/selge-antik-kenti.html>, (E.T.18.10.2009).

yıkıntı halindedir. Tiyatronun altında yağmur sularının aktığı kanallar vardır⁶³ (Resim 21).

Resim 21: Side Antik Tiyatrosu (Manavgat, Antalya, Türkiye).

1.3.5.6. Sillyum Antik Tiyatrosu

Sillyum, Pamphylia'nın önemli kentlerinden biriydi. Kentte, Helenistik, Roma, Bizans ve Selçuklu dönemlerinden kalıntılar vardır. Tiyatronun büyük bir kısmı heyelanla kayıp gitmiştir⁶⁴ (Resim-22).

Resim 22: Sillyum Antik Tiyatrosu (Alanya Yakınları, Antalya, Türkiye).

⁶³ De Bernardi, a.g.e., s. 44; De Bernardi, a.g.e., s.45.

⁶⁴ <http://www.hotelsillyum.com/index.asp?sayfa=11>, (E.T.07.11.2009).

1.3.5.7. Termessus Antik Tiyatrosu

Termessus kenti, Anadolu'nun içerilerinden gelen insanlar tarafından kurulmuştur. Kentin kalıntıları arasında, Augustus'un M.S. I. yüzyılın başlarında inşa ettirdiği 4200 kişilik tiyatrodan bulunmaktadır. Odeon'un ise 600 kişilik oturma kapasitesi vardır⁶⁵ (Resim 23).

Resim 23: Termessus Antik Tiyatrosu (Antalya, Türkiye).

1.3.6. Cilicia Bölgesi Tiyatroları

1.3.6.1. Anamurium Antik Tiyatrosu

Anamur İlçe merkezinin 6 km. güneybatısındadır. Kentin ne zaman kurulduğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılamadığı gibi, Roma İmparatorluk Çağı öncesine giden kalıntılara da bugüne kadar henüz rastlanmamıştır. Kentin adı sadece bir liman listesinde geçtiği için, M.Ö.IV.yüzyılda var olduğu bilinmektedir. Anamurium'un adının "**rüzgarlı yer**" anlamında kullanıldığı da antik kaynaklarca ifade edilir. I. yüzyılda kentin çevresine ilk surların yapıldığı, bir süre Kommagene Kralı Antiochus'un (M.S. 38-72) yönetimine bırakıldığı tarihi bilgiler arasındadır. Kıbrıs'a yakın olması nedeniyle, özellikle Romalılar zamanında bir ara istasyon konumunda olan Anamurium; aynı zamanda kara yoluyla Toroslardaki en önemli Roma kentlerinden biri olan Germanskopolis ile bağlantılıydı. Böylece bölgedeki doğal kaynakların ihraç edildiği önemli bir

⁶⁵ <http://www.milligorus-forum.com.tr>, (E.T.07.11.2009).

ticaret kenti olmuştur. Kentteki kalıntılar arasında Anamurium kalesi ve tiyatrosu yer almaktadır⁶⁶ (Resim 24).

Resim 24: Anamurium antik tiyatrosu (Anamur, Mersin, Türkiye).

1.3.7 Asia Bölgesi Tiyatroları

Roma döneminde, site devletleri veya küçük krallıklar birer eyalet haline gelmiş veya çeşitli nedenlerle birden fazla eski krallık birleştirilerek bir eyalet meydana getirilmiştir. Örneğin Roma eyaleti Pisidia-Pamphylia, eski Pisidia ve Pamphylia krallıklarının birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu eyaletlerden farklı olarak, adını daha eski bir krallıktan almayan Asia eyaleti, tamamen Roma inisiyatifi ile kurulmuştur. Bu eyalet, ağırlıklı olarak eski Pergamum krallığının topraklarını kapsasa da, adı Asia konmuştur⁶⁷.

1.3.7.1. Hierapolis Antik Tiyatrosu

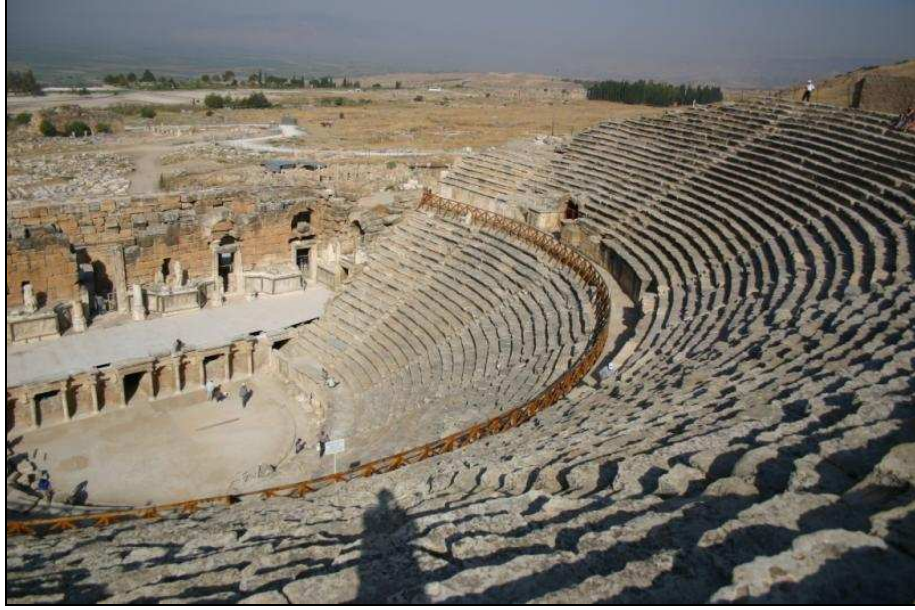
Denizli ilinin 18 km. kuzeyinde yer alan Hierapolis antik kentinin Arkeoloji literatüründe “Holy City” yani Kutsal Kent olarak adlandırılması, kentte bilinen birçok tapınak ve diğer dinsel yapının varlığından kaynaklanmaktadır. Kentin hangi eski coğrafi bölgede yer aldığı tartışılır. Kentin kuruluşu hakkında bilgilerin kısıtlı olmasına karşın; Bergama Kralları'ndan II. Eumenes tarafından

⁶⁶ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=26272>, (E.T.12.11.2009).

⁶⁷ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=26272>, (E.T.12.11.2009).

MÖ. II. yy.' başlarında kurulduğu ve Bergama'nın efsanevi kurucusu Telephos'un karısı Amazonlar kraliçesi Hiera'dan dolayı, Hierapolis adını aldığı bilinmektedir.

Hierapolis tiyatrosu, Yunan tiyatrosu tipinde, yamaca yaslanmış 300 ayak (91 m.) tüm cephesiyle birlikte korunabilen büyük bir yapıdır. İnşasına, M.S. 60 yılında olan büyük depremin ardından Flaviuslar döneminde M.S. 62 yılında başlanmıştır. Hadrian döneminde (M.S.117-138) inşa halindedir. Yapı, Severuslar döneminde M.S. 206 yılında tamamlanmıştır. Cavea'da 50 oturma sırası bulunur ve 8 merdivenle 7 bölüme ayrılmıştır. Cavea'nın tam ortasından geçen Diozoma'ya her iki yandan tonozlu birer geçit ile (vomitorium) girilir. Cavea'nın ortasında yer alan krallık locası ve orkestrayı çevreleyen 6 ayak (366 cm.) yüksekliğindeki sahne ön duvarında 5 kapı ve 6 niş bulunmakta, bunların önünde 10 adet sütun yer almaktadır. Spiral yivli mermer sütunların üzerlerinde istiridye kabuğu şeklinde motiflerle dekore edilmiş nişler yer alır. Sütunların arası heykellerle süslenmiş olup, burada yapılan kazılar sırasında bol miktarda heykel bulunmuştur. Sahne arkasındaki duvarlarda ise mermer kabartmalar yer alır⁶⁸ (Resim 25).

Resim 25: Hierapolis antik tiyatrosu (Denizli, Türkiye).

⁶⁸ <http://www.didimli.com/galeri/hierapolis.htm>, (E.T.12.11.2009).

1.3.7.2. Laodikeia Antik Tiyatrosu

Denizli İli'nin 6 km. kuzeyinde yer alan antik Laodikeia kenti coğrafi bakımdan çok uygun bir noktada ve Lykos ırmağının güneyinde kurulmuştur. Kentin adı antik kaynaklarda daha çok "Lykos'un kıyısındaki Laodikeia" şeklinde geçmektedir. Tarihçi Plinius'a göre Laodikeia, önceleri Diospolis "Zeus'un şehri", daha sonraları da Rhoas adını taşıyan bir köyün yıkıntıları üzerine inşa edilmiştir. **Diospolis** adı, buradaki Zeus kültüne verilen önemin bir simgesidir. **Rhoas** adı ise, yerli Anadolu dillerinden birine ait olabilir.

Diğer antik kaynaklara göre ise, kent M.Ö. 263-261 yılları arasında II. Antiokhos tarafından kurulmuş ve şehre Antiokhos'un karısı Laodike'nin adı verilmiştir.

Şehirde biri büyük diğeri küçük iki tiyatro bulunur. Büyük Tiyatro Antik şehrin kuzeydoğu tarafında, Yunan tiyatrosu tipinde araziye uygun olarak, Roma tarzında yapılmıştır. Skene'si tamamen yıkılmış olup, cavea ve orkestrası oldukça sağlam durumdadır. Yaklaşık 20.000 kişi alabilecek büyüklüktedir.

Küçük Tiyatro, Büyük tiyatronun 300 m. kadar kuzeybatısında yer almaktadır. Yunan tiyatrosu tipinde araziye uygun olarak, Roma tarzında inşa edilmiştir. Skene'si tamamen yıkılmış olup cavea ve orkestrasında da bozulmalar mevcuttur. Yaklaşık 15.000 kişi alabilecek büyüklüktedir⁶⁹ (Resim 26).

⁶⁹ <http://sonsuzeksibir.blogspot.com/2009/12/antik-sehirler-laodikeia.html>, (E.T.25.12.2009).

Resim 26: Laodikeia Antik Tiyatrosu (Pamukkale, Denizli, Türkiye).

1.3.7.3. Pergamon Antik Tiyatrosu

Dünyanın en dik tiyatrosu olarak nitelendirilen Pergamon tiyatrosunun kapasitesi 10.000 kişidir. Tiyatrodan yürüyerek geçilebilen alt terasta ise, gelmiş geçmiş en güzel sunak olarak kabul edilen **Zeus Sunağı** bulunmaktadır. Yaklaşık M.Ö. 180 yılında yapılan sunağın kuşatma duvarı bulunduğu halde, bir tapınağı yoktur. Mermerden sunak masası, kendisini üç bir yanından çevreleyen İon düzeninde çift sıra sütunları da destekleyen devasa taştan bir sütun kaidesi üzerinde oturtulmuştur. Mimari parçalarla hemen tüm kabartmalar şimdi Berlin'dedir⁷⁰ (Resim 27).

Resim 27: Pergamon Antik Tiyatrosu (Belgama, İzmir, Türkiye).

---

⁷⁰ De Bernardi, a.g.e., s.45-65.; <http://www.ykykultur.com.tr/kitap/?id=357>, (E.T.18.12.2009).

İKİNCİ BÖLÜM

2: ANTİK DÖNEM TİYATRO SAHNE UNSURLARININ GÜNÜMÜZ TİYATRO SAHNELERİNE UYARLANIŞINA YÖNELİK SENTEZ ÇALIŞMALARI

Bu bölümde, Antik dönem tiyatro mimarisine ait sahne, sütun düzeni, alınlık formu gibi unsurlar değerlendirilerek çağdaş unsurlarla birlikte yeniden tasarlanmış tiyatro projeleri ele alınarak, gelenek-yenilik ilkesi çerçevesinde tanıtılacaktır.

2.1. Sentez Çalışması-I (Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Amfi Tiyatro Tasarımı)

Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi yerleşkesine, arazinin mevcut durumu da değerlendirilerek daire planlı bir amfi tiyatro tasarlanmıştır. Onar basamaklı ve dört bölüm halinde düzenlenmiş oturma sekileri (seyir yerleri), aralardaki kırmızı halı döşeli yarım basamak merdiven boşluklarıyla birbirinden ayrılmıştır. Ortadaki daire planlı ve zeminden 20 cm. yükseklikteki sahne, bir merkezden dağılan ve iki renkli mermerlerin münavebeli yerleştirilmesiyle oluşturulmuş hareketli ve renkli bir görünüm sunar.

Amfiteyatronun en dikkat çekici özelliği antik Roma ve Yunan mimarisinin İon tarzı sütun düzenlerinin kullanılışı, böylece geleneksel unsurları çağdaş mimariye taşımış olmasıdır. Sözüne ettiğimiz sekiz adet İon tarzı sütun, aşağıdan yukarı doğru daralan yivli gövdeleri ve uçları volüt biçiminde kıvrım yapan başlıklarıyla Yunan ve Roma mimarisinin, Dor ve Korint düzenli sütunlarının yanında en çok kullandığı İon düzenli sütun biçimini yansıtmaktadır.

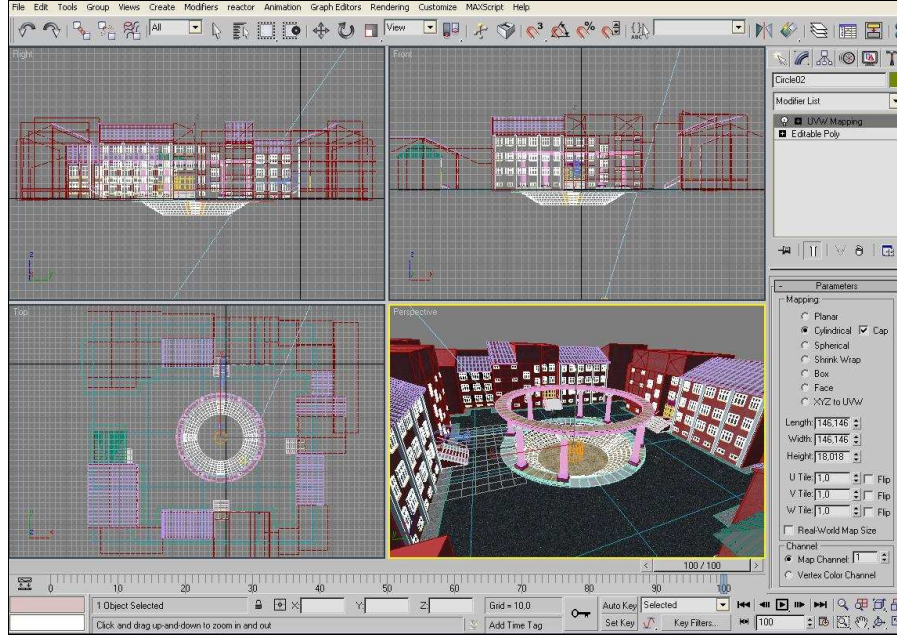
Sütunların taşıdığı daire planlı ve yanlardan metal korkuluklu ışıklandırma, ses ve görüntü kayıt alanı, kuzey ve güneyden iki yandaki binalarla da bağlantılıdır.

Beş basamaklı ve dört ayrı bölüm halinde tasarlanmış oturma alanları, kuzey ve güneydeki binaya girişi sağlayan merdiven basamakları ile bütünlük oluşturmuştur.

İon başlıklı sütunların taşıdığı ve iç-içe profillerle dekore edilmiş yuvarlak tasarımlı atkının belirli yerlerine monte edilmiş ışıklandırma, ses ve görüntü kayıt

alanının sahneye bakan iç yüzeylerinde net bir biçimde hissedilen triglif ve metop frizi, antik mimari cephelerinde karakteristiktir (Çizim 3-26).

Sonuç olarak, **1** numaralı sentez çalışmamız, gelenek ve yeniliği, yani antik Yunan ve Roma tiyatro mimarisinin özgün unsurları ile, çağdaş tiyatro mimarisinin teknolojinin getirisi olan ürünlerini kaynaştırarak bir **antik-çağdaş** uyumu sergilemekte, geçmişi günümüze taşımaktadır.

Çizim 3: Amfi Tiyatro Binasının Üstten, Önden, Yandan ve Üç Boyutlu Açından Rekonstrüksiyonu

Çizim 4: Güneybatı Yönünden Sahnenin Üst Görünüşü

Çizim 5: Kuzeybatı Yönünden Sahneye Bakış

Çizim 6: Doğu Yönünden Sahnenin Üst Görünüşü

Çizim 7: Doğu Yönünden Işık Yoluna Bakış

Çizim 8: Güneydoğu Yönünden Sahnenin Üst Görünüşü

Çizim 9: Güneydoğu Yönünden Sahne İçerisine Bakış

Çizim 10: Kuzeydoğu Yönünden Sahneye Bakış

Çizim 11: Batı Yönünden Sahne İçerisine Bakış

Çizim 12: Doğu Yönünden Sahneye Bakış

Çizim 13: Kuzey Yönünden Işık Köprüsüne Bakış

Çizim 14: Doğu Yönünden Sahneye Bakış

Çizim 15: Güneybatı Yönünden Oturma Alanına Bakış

Çizim 16: Güneydoğu Yönünden Sahne Oturma Alanlarına Bakış

Çizim 17: Sahne Oturma Alanlarına İnen Merdiven Detayı

Çizim 18: İon Tarzı Sütun Başlığının Detay Görüntüsü

Çizim 19: İon Tarzı Sütun Kaidesi Detay Görüntüsü

Çizim 20: Güneydoğu Yöntünden Triglif ve Metop Detay Görüntüsü

Çizim 21: Güneybatı Yönünden Triglif ve Metop Detay Görüntüsü

Çizim 22: Metal Korkuluk Detay Görüntüsü

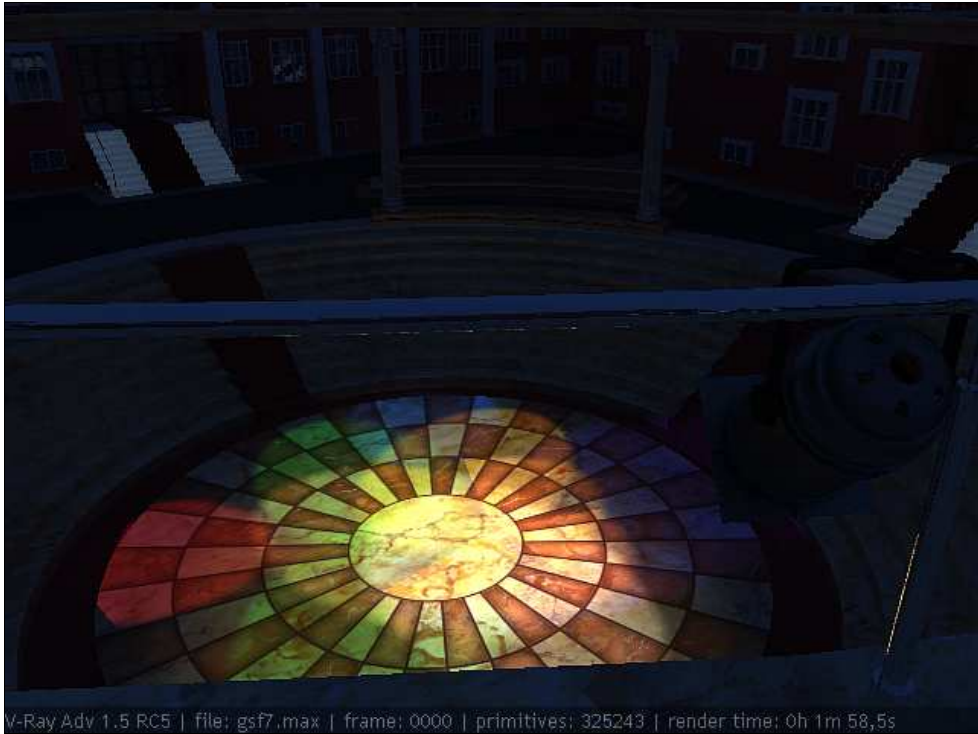
Çizim 23: Sahne Işığının Detay Görüntüsü

Çizim 24: Güneybatı Yönünden Sahnenin Gece Görüntüsü

Çizim 25: İon Tarzı Sütunun Gece Aydınlatılmasından Bir Görüntü

Çizim 26: Kuzeydoğu Yönünden Renk Filtreleri Kullanılarak Aydınlatılmış Sahne Görünümü

2.2. Sentez Çalışması-II (Kule Tipi Amfi Tiyatro Tasarımı)

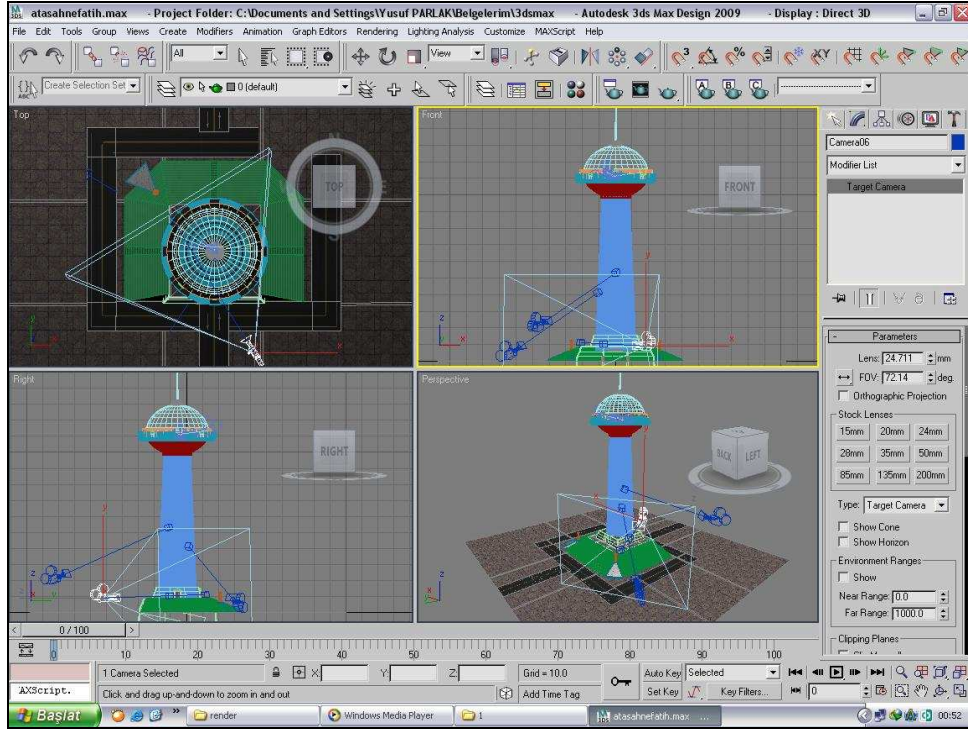
Büyükçe yapılmış olan dor sütun üzerine yerleştirilmiş amfi tiyatronun, kaide kısmında 3 giriş kapısının yanı sıra otopark girişi de bulunmaktadır. Kuleye çıkışlar sütunun içerisinden sağlanmaktadır. Üst kısımda 8 ayrı kapı bulunmaktadır. 4'ü çıkış 4'ü ise sahneye giriş kapısıdır. Sahneyi örten çelik konstrüksiyon üzerine yerleştirilen camekanlı kısım, fanus görünümlü camlı mekan istenildiği zaman karartılıp, aydınlatılabilme özelliğine sahiptir. Böylelikle, gündüz sahneyi karanlık bir görünüme kavuşturabilir ya da güneş ışığından faydalanarak açık hava tiyatrosu atmosferi sağlanabilir.

Sahne dikdörtgen bir taban üzerine yerleştirilmiş olup batı, kuzey ve güney cephelerinde basamaklar, doğu cephesinde ise otopark girişi bulunmaktadır. Dikdörtgen kaide üzerine dor sütunu yükselmektedir. En üst kısımda amfi tiyatro yer almaktadır. Tabanın güneybatı ve kuzeybatı bölümlerinde heykeller üzerine yerleştirilmiş olan meşaleler dikkat çeker. Kapıların arşitravlar yer alır. Kapıların iki yanına İon tarzında sütunlar yerleştirilmiştir. Tabanlarda mermer kullanılmış olup, alt kaide ve binanın çevresinde granit mermer kullanılmıştır. Dor sütunun üzerinde bulunan necking, echinus ve abacus bölümlerinin üzerine yerleştirilen amfi tiyatronun kenarlarına basamaklar yerleştirilmiştir. Dıştan çanak görünümüne sahip olan tiyatronun üzeri parçalar halinde düzenlenmiş üst örtü sistemine sahiptir. Amfi tiyatronun zemini mermer kaplı olup, etrafı basamaklardan oluşmaktadır. İon başlıklı sütunlar basamakların etrafını çevrelemektedir (Çizim 27-59).

Özellikle girişlerde kullanılan üçgen alınlıklar ve İon sütunlar üzerine bindirilmiş, triglif ve metop kuşağı, antik Yunan ve Roma mimari unsurlarının, çağdaş tiyatro mimarisi ile kaynaşımını yansıtmaktadır. Yine, heykeller üzerine yerleştirilmiş meşaleler, antik mimarideki columnacelate (erkek heykelli sütunlar)' veya karyatid (kadın heykelli sütunlar) leri akla getirir. Ancak burada heykeller çağdaş formulu meşaleleri taşımaktadır.

Sonuçta, 2 numaralı sentez çalışmamızda da, **gelenek-yenilik**, antik-çağdaş sentezi açıkça gözlenebilmektedir.

Çizim 27: Amfi Tiyatro Binasının Üstten, Önden, Yandan ve Üç Boyutlu Açidan Rekonstrüksiyonu

Çizim 28: Batı Yöntünden Tiyatro Binasına Bakış

Çizim 29: Batı Yönünden Tiyatro Binasına Bakış

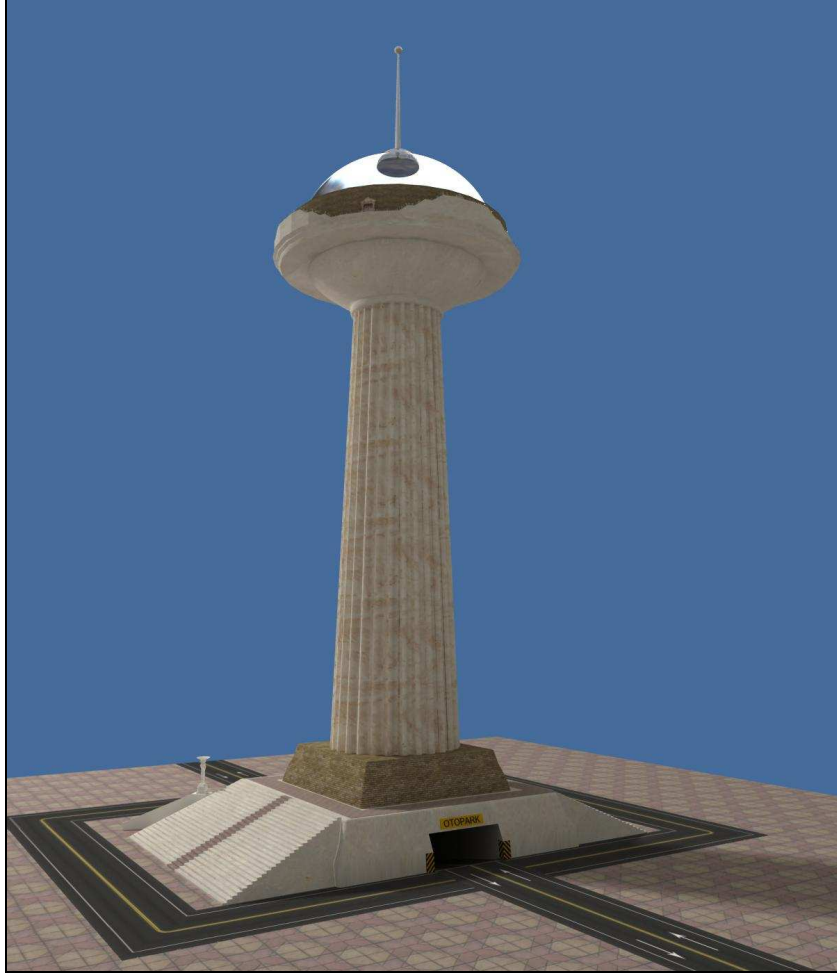
Çizim 30: Kuzey Yönünden Tiyatro Binasına Bakış

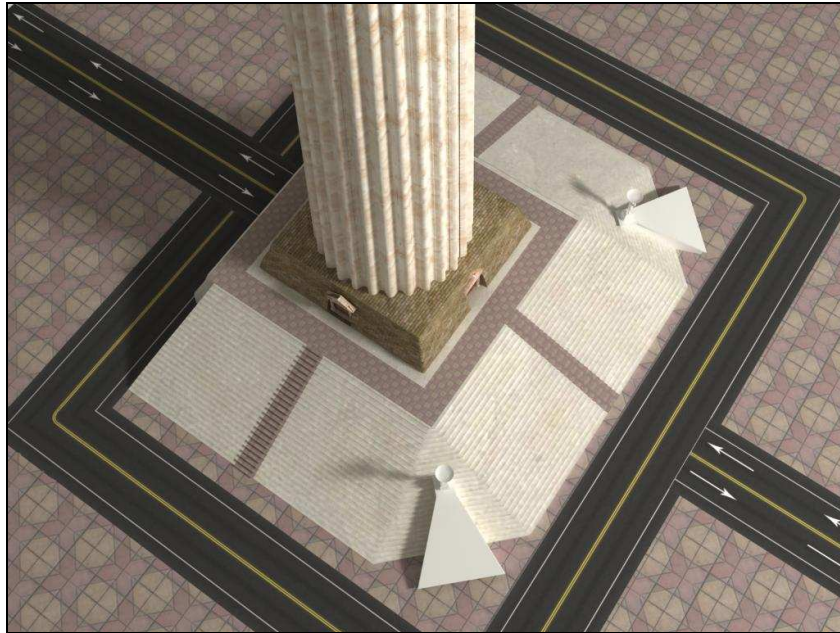
Çizim 31: Kuzey Yönünden Tiyatro Binasına Bakış

Çizim 32: Güney Batı Yöntünden Tiyatro Binasına Bakış

Çizim 33: Güney Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Bakış

Çizim 34: Kuzey Batı Yönünden Tiyatro Binasına Üstten Bakış

Çizim 35: Kuzey Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Bakış

Çizim 36: Güney Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Bakış

Çizim 37: Kuzey Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Üstten Bakış

Çizim 38: Kuzey Doğu Yönünden Otopark Girişi

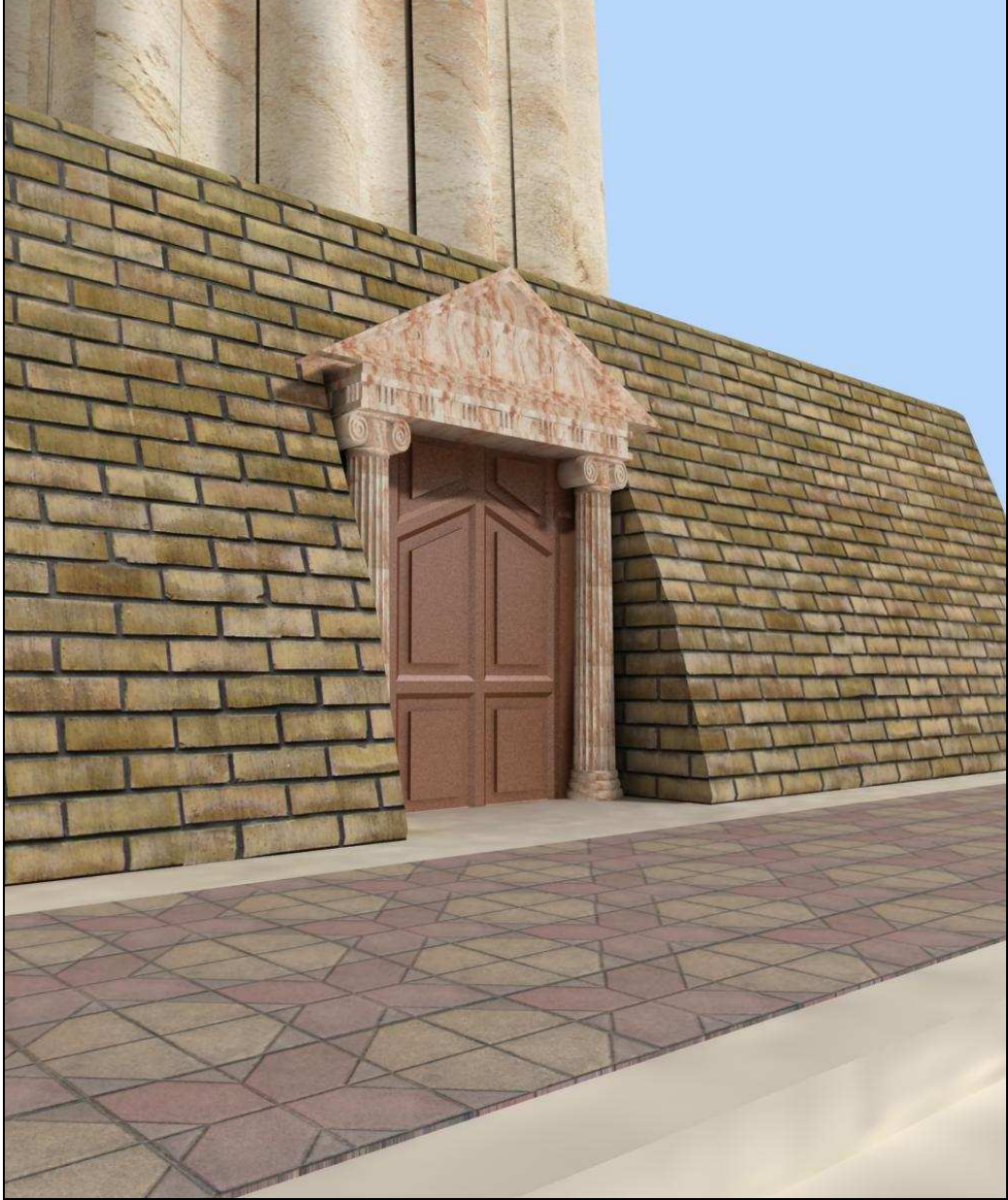
Çizim 39: Güney Doğu Yönünden Otopark Girişi

Çizim 40: Batı Yönünden Tiyatro Binasına Altan Bakış

Çizim 41: Zemin Detayı

Çizim 42: Kuzey Batı Yönünden Giriş Kapısı

Çizim 43: Güney Batı Yönünden Tiyatro Binasına Altan Bakış

Çizim 44: Giriş Kapısında Bulunan Triglif ve Metop

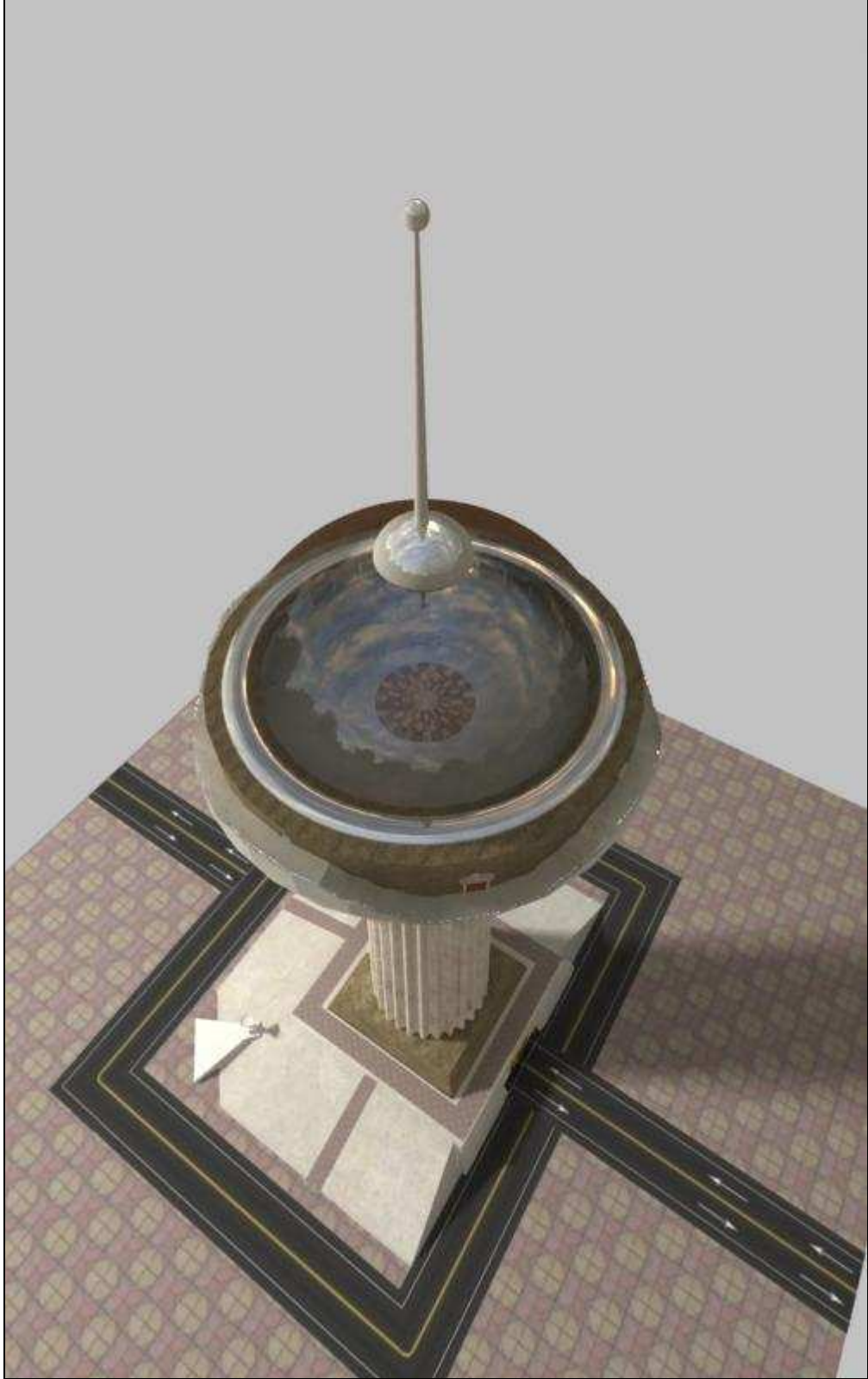

Çizim 45: Kuzey Batı Yönünde Bulunan İnsan Figürlü Meşale

Çizim 46: Kuzey Batı Yöünden Tiyatro Binasına Üstten Bakış

Çizim 47: Güney Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Üstten Bakış

Çizim 48: Sahneye Giriş Kapısı ve Korkuluklara Genel Bakış

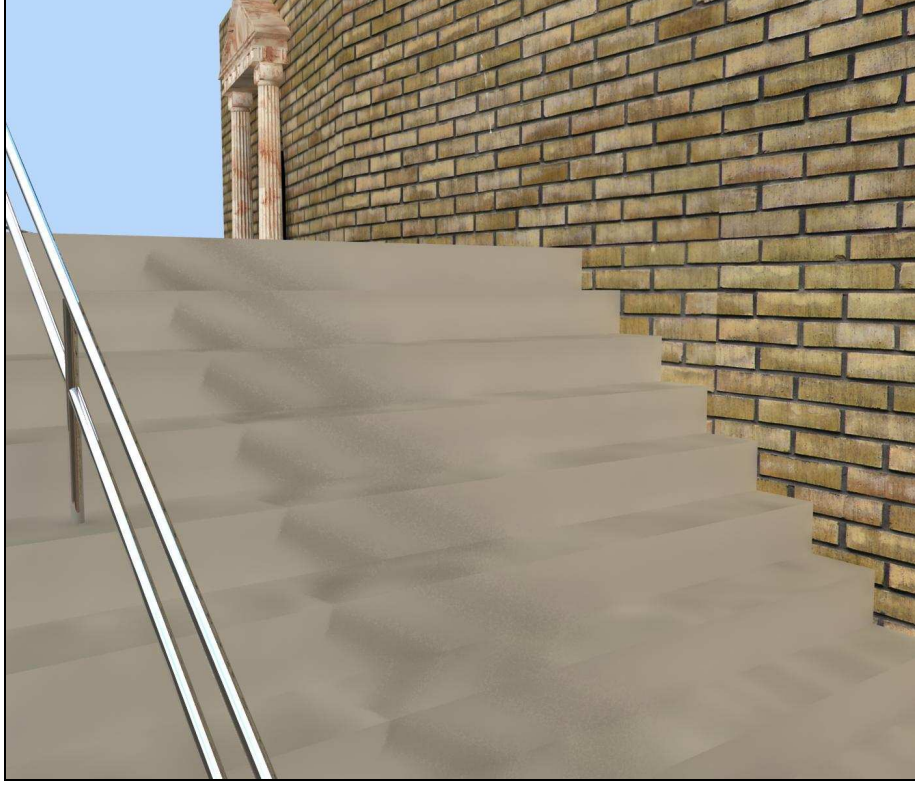
Çizim 49: Güney Batı Yönünden Sahne İçerisine Üstten Bakış

Çizim 50: Yarım Daire Biçimindeki Üst Örtü Sistemi

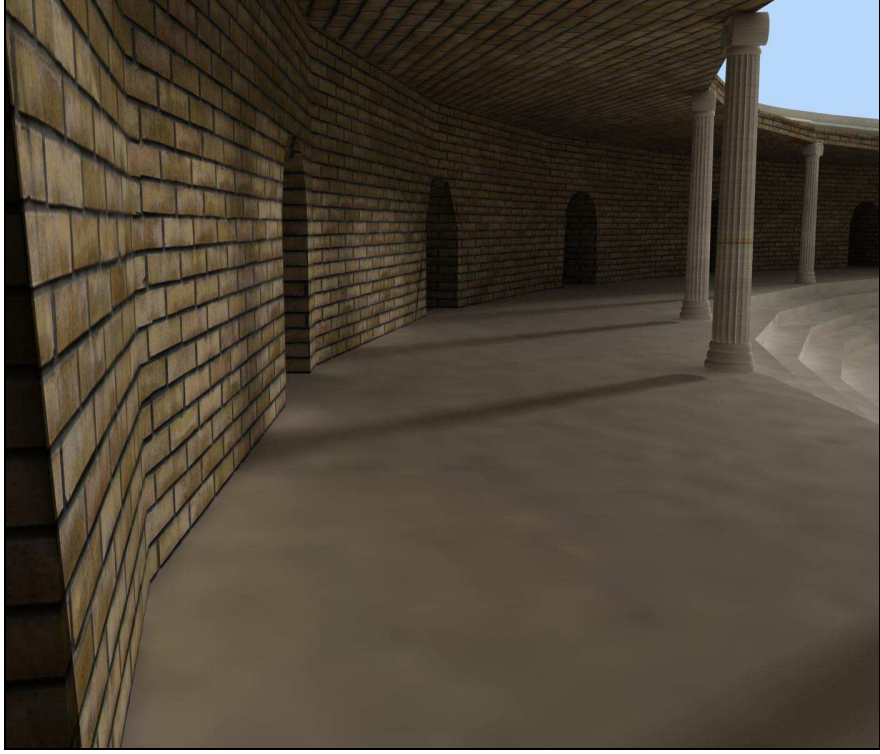
Çizim 51: Sahneye Giriş Kapısı ve Duvar Örgüsü

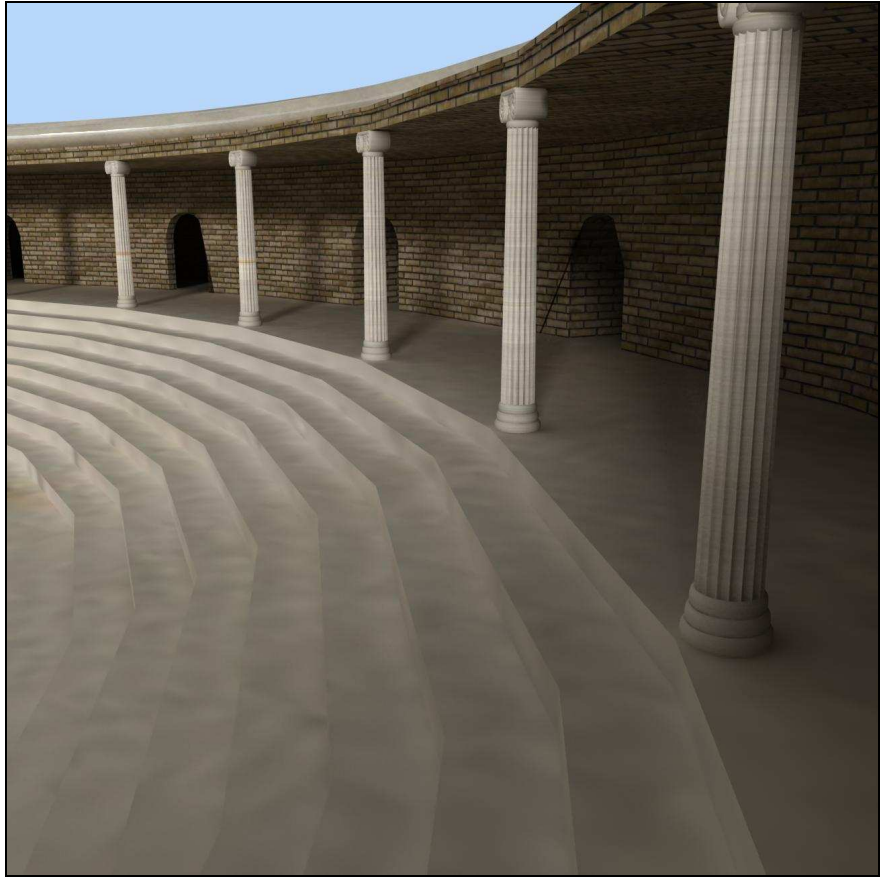
Çizim 52: Sahneye Giriş Basamakları Ve Çelik Korkuluklar

Çizim 53: Sahnenin Giriş Kapısından Kesit

Çizim 54: Sahne İçerisinde Bulunan Kemerli Çıkış Kapıları

Çizim 55: Sahne İçerisinde Bulunan İon Tarzı Sütunlar

Çizim 56: Sahneye Genel Bakış

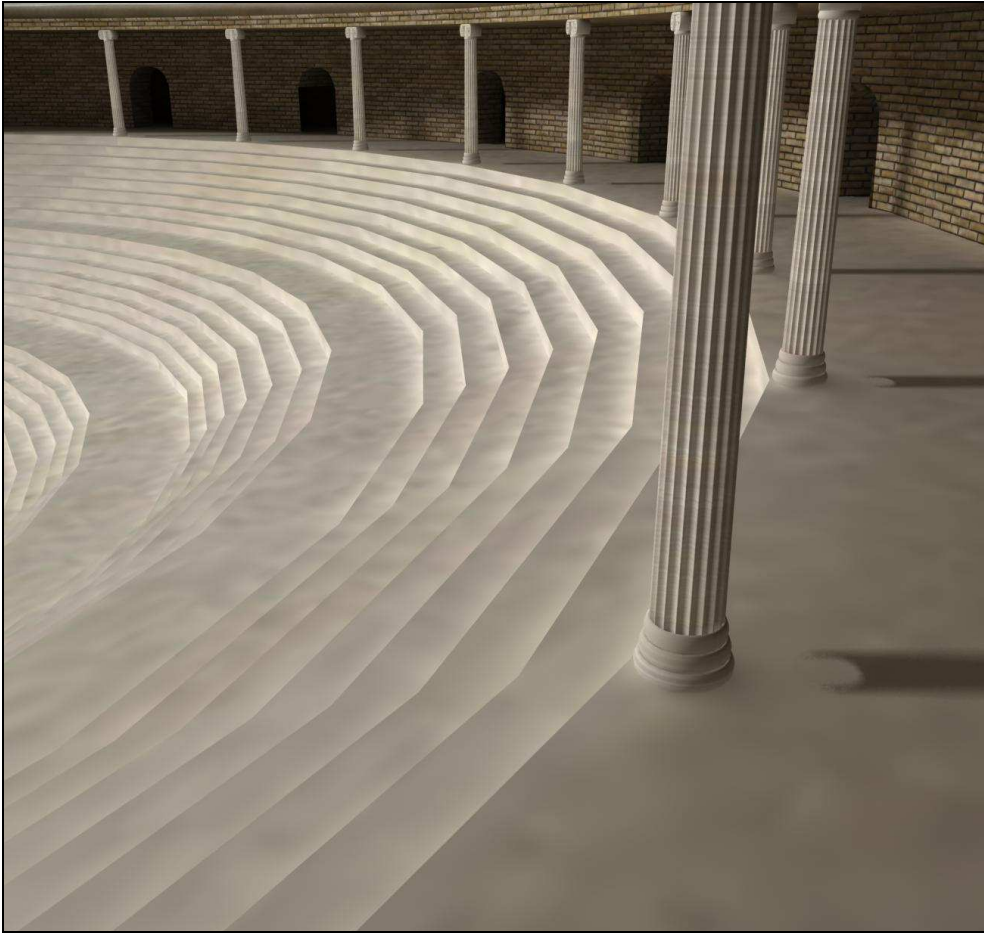

Çizim 57: Sahneden Detay

Çizim 58: Sahnenin Genel Görünüşü

Çizim 59: İon Tarzı Sütunlar ve Oturma Alanla

2.3. Sentez Çalışması-III (Dairesel Biçimli Amfi Tiyatro Tasarımı)

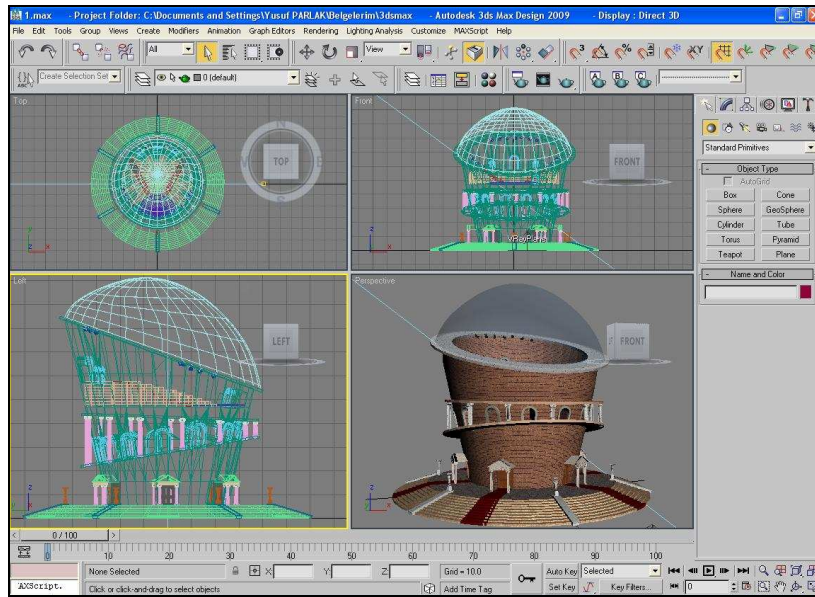
Modern ve antik dönem mimari unsurlarının sentezlenmesi sonucunda oluşturulan Amfi tiyatro binası tabandan itibaren daire şeklinde düzenlenmiştir. 10 basamakla çıkılan kaide üzerine 80 derecelik bir açıyla yerleştirilmiş olan tiyatro binasının ana malzemesi tuğladır.

Balkon şeklinde tasarlanmış üst kısımda, İon sütun başlıklarının eşit aralıklarla yerleştirilmesiyle oluşan ve aralarda yuvarlak kemerli açıklıkların bulunduğu bir düzenleme yer alır. Dış cepheyi saran spiral görünümlü balkonda 2m. den 5m. ye kadar değişen farklı uzunlukta sütunların var olduğu görülür.

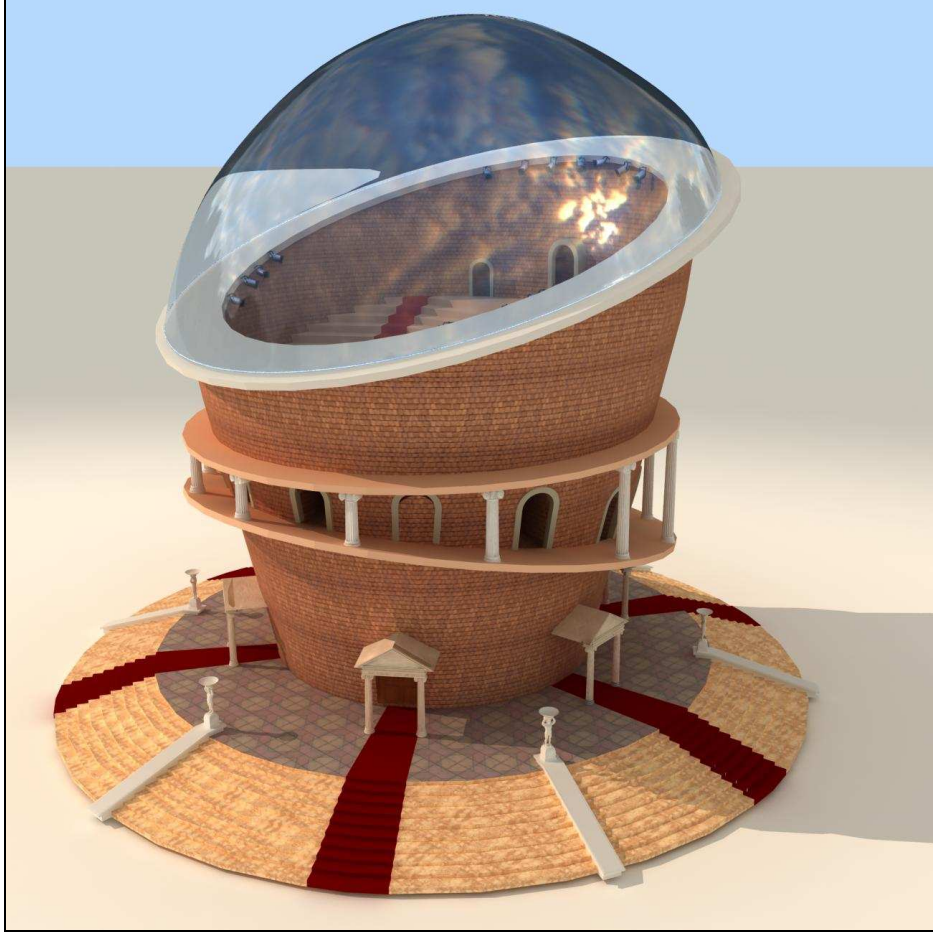
Giriş antik dönem mimarisinde uygulanan sütun ve arşitrav düzenlemesi ile kendini gösterir. Alt kaidede bulunan 6 adet eşit aralıklarla yerleştirilmiş insan figürlü meşaleler dikkat çekicidir.

Tiyatro binasının içerisinde yer alan asansörün yanı sıra, spiral şeklinde düzenlenmiş merdivenlerden de iniş çıkışlar sağlanmaktadır. Sahneye girişde üç kapı yer alır. Asimetrik bir düzenlemenin görüldüğü oturma sıraları ve yarım yuvarlak şekilde yer alan sahnenin iki tarafında kulis kapısına yer verilmiştir. Sahnede iki renkli mermer kullanılmıştır.

Tiyatro binasında, oval şekilde düzenlenmiş, camekanla örtülmüş üst örtü sistemi yer alır. Işıklandırma farklı açılarla dizayn edilmiş spotlardan sağlanmaktadır (Çizim 60-84).

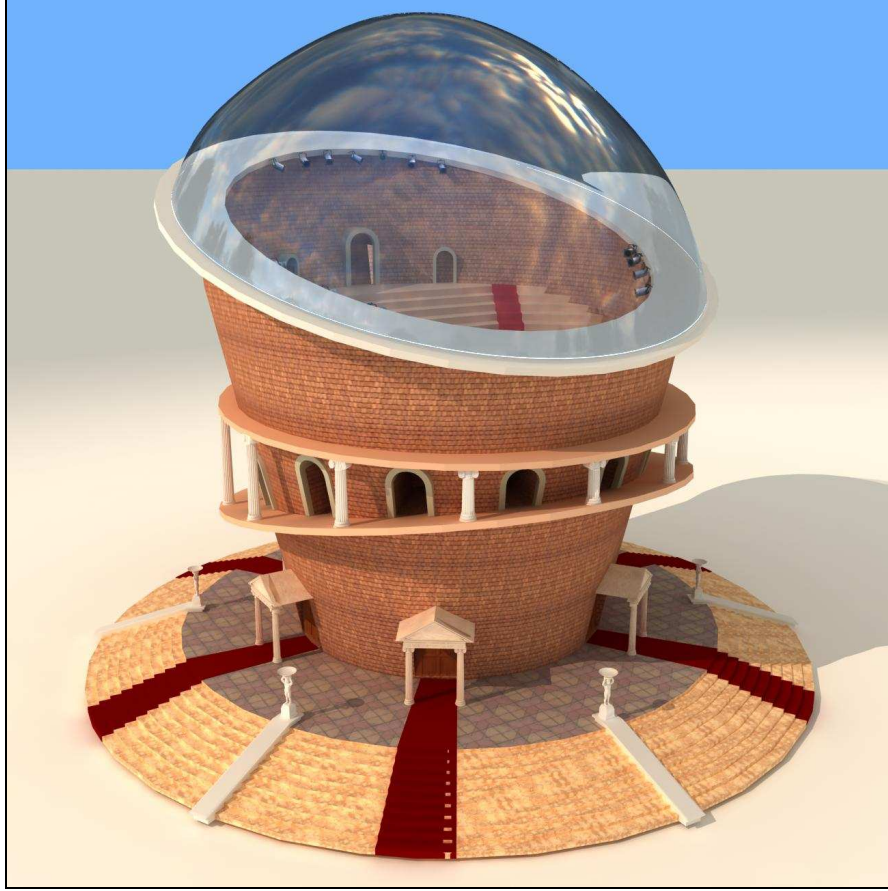
Çizim 60: Amfi Tiyatro Binasının Üstten, Önden, Yandan ve Üç Boyutlu Açıdan Rekonstrüksiyonu

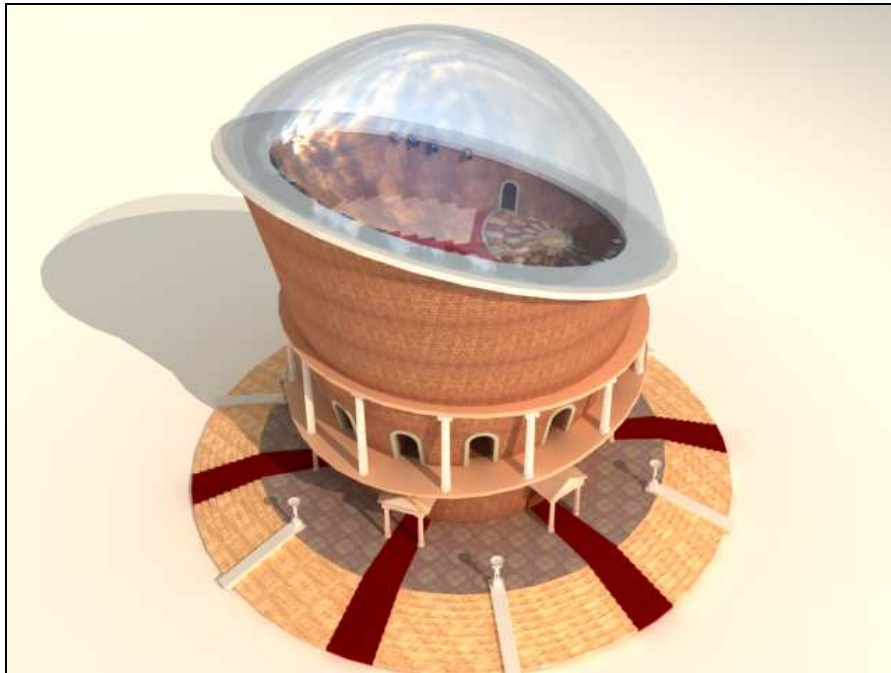
Çizim 61: Güney Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Genel Bakış

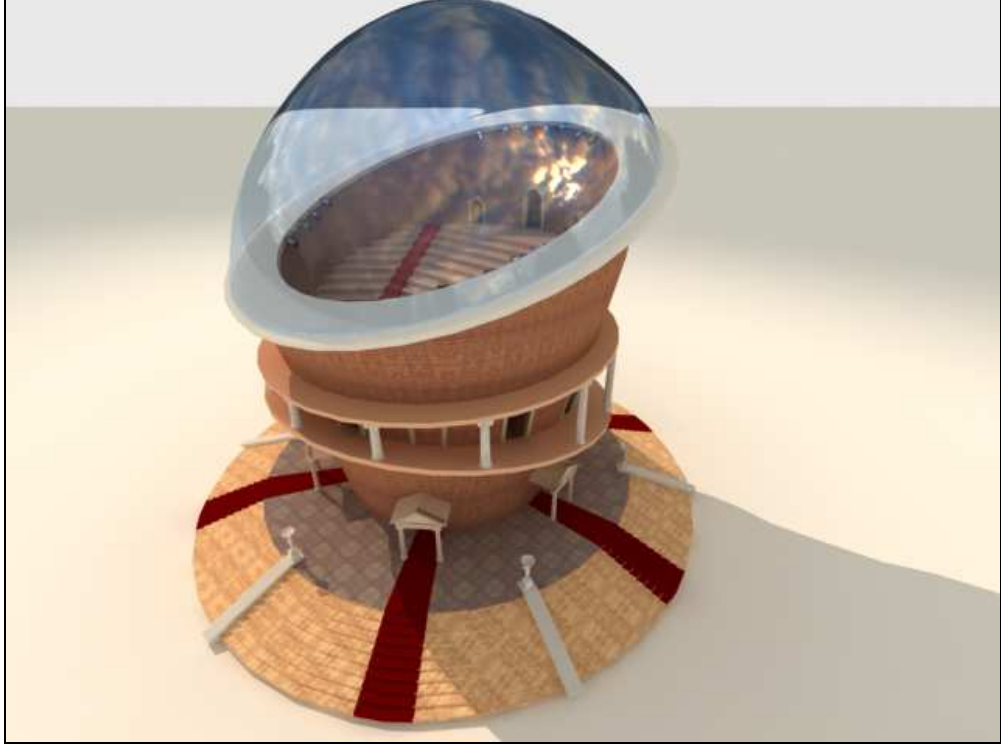
Çizim 62: Güney Yönünden Tiyatro Binasına Bakış

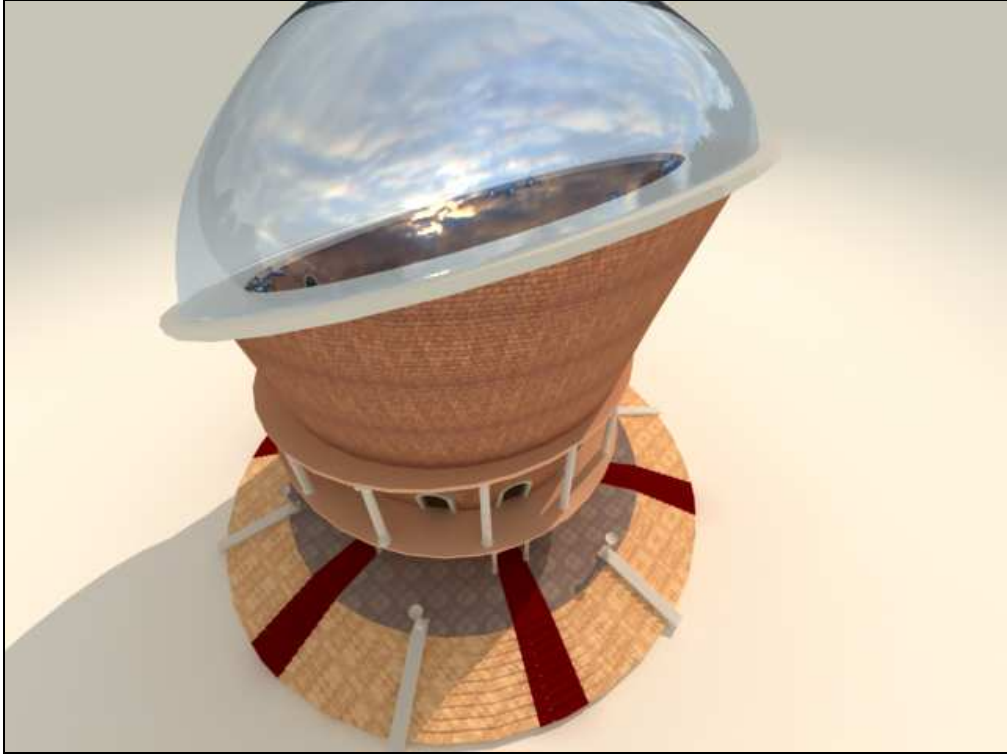
Çizim 63: Tiyatro Binasına Genel Bakış

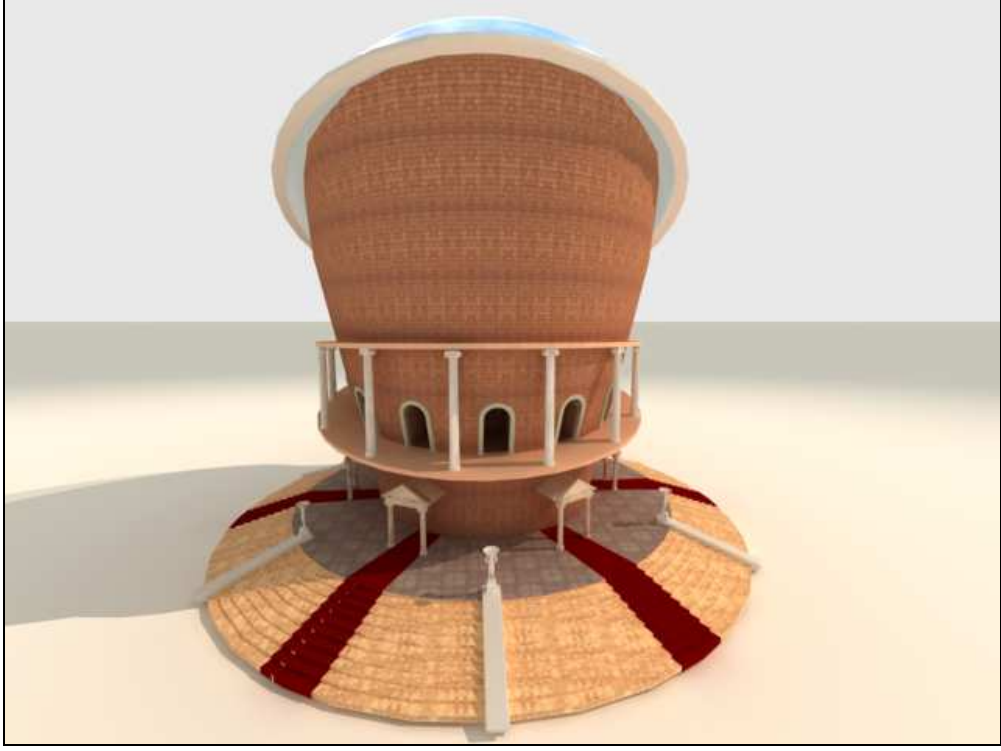
Çizim 64: Tiyatro Binasına Üstten Bakış

Çizim 65: Tiyatro Binasına Üstten Bakış

Çizim 66: Tiyatro Binasına Üstten Bakış

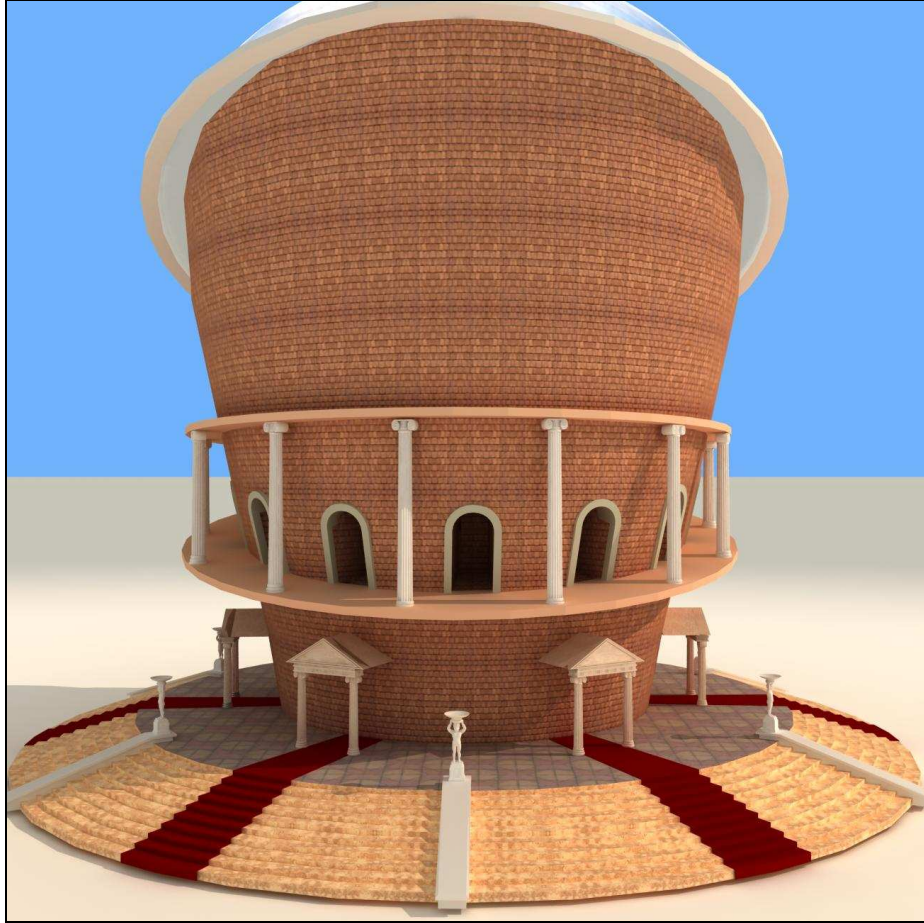
Çizim 67: Tiyatro Binasının Arkadan Görünüşü

Çizim 68: Tiyatro Binasına Alttan Bakış

Çizim 69: Tiyatro binasının dıştan görüntüsü

Çizim 70: Tiyatro binasının dıştan görüntüsü

Çizim 71: Tiyatro binasının dıştan görüntüsü

Çizim 72: Tiyatro Binasının Girişi ve İnsan Figürlü Meşale

Çizim 73: Tiyatro binasının görüntüsü

Çizim 74: Tiyatro Binasının Girişi ve İnsan Figürlü Meşale

Çizim 75: Tiyatro binasının girişı

Çizim 76: Tiyatro Binasının Girişı ve İnsan Figürlü Meşale

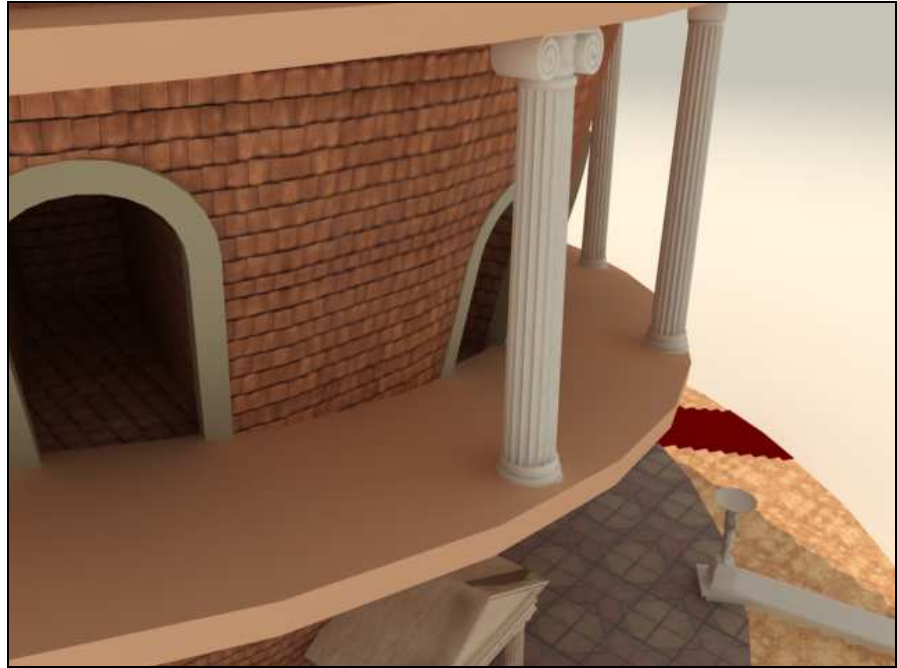
Çizim 77: Tiyatro Binasının Girişi ve İnsan Figürlü Meşale

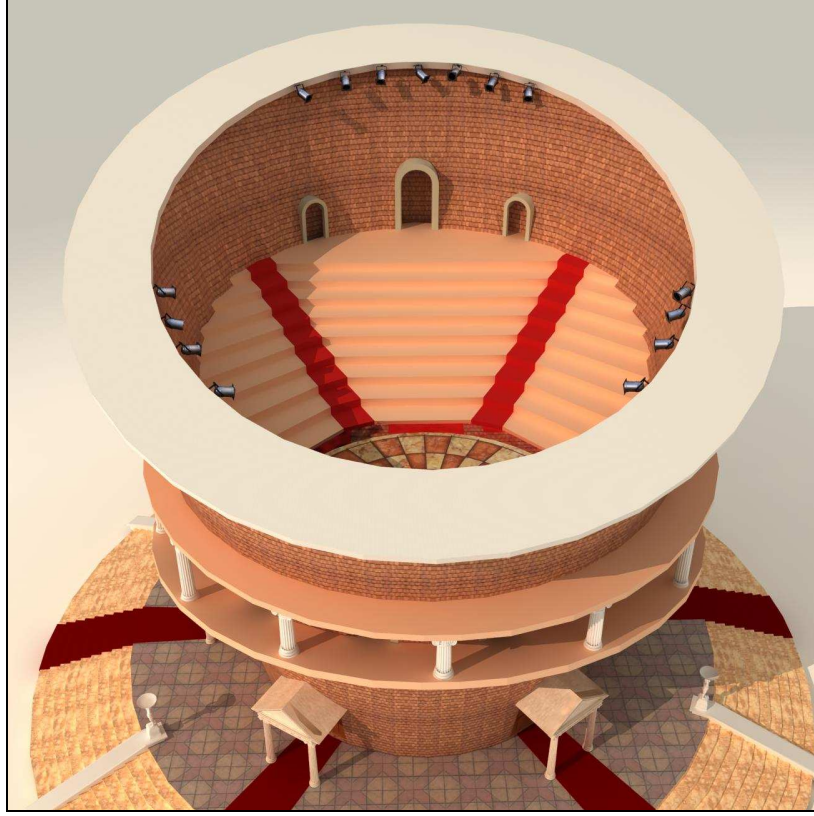
Çizim 78: Tiyatro binasının balkon kısmı ve girişi

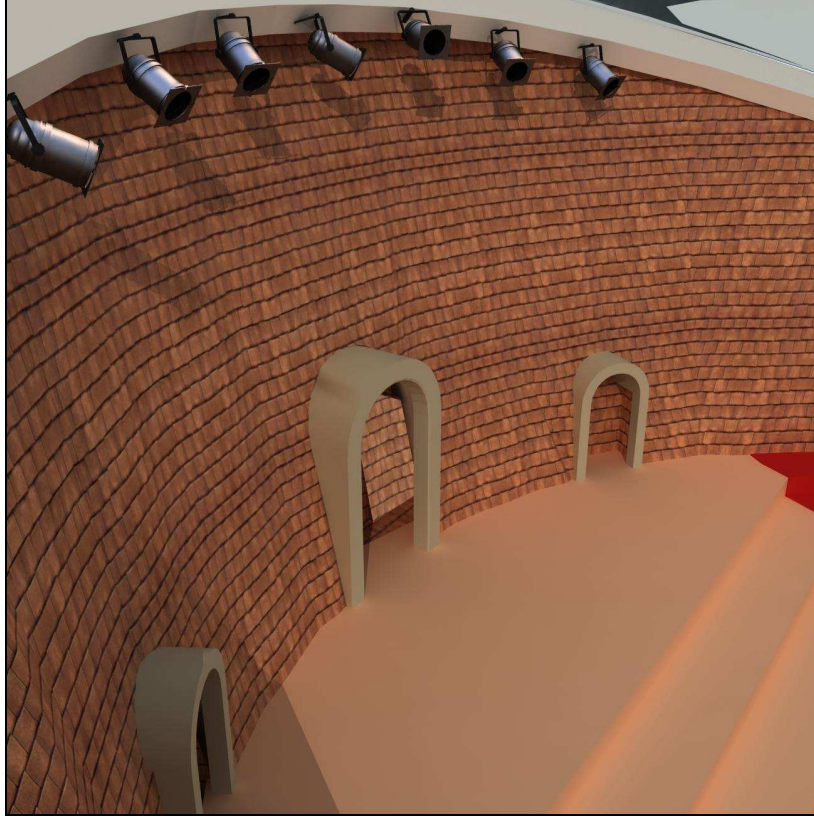
Çizim 79: Tiyatro binasının balkonundan bir görünüm

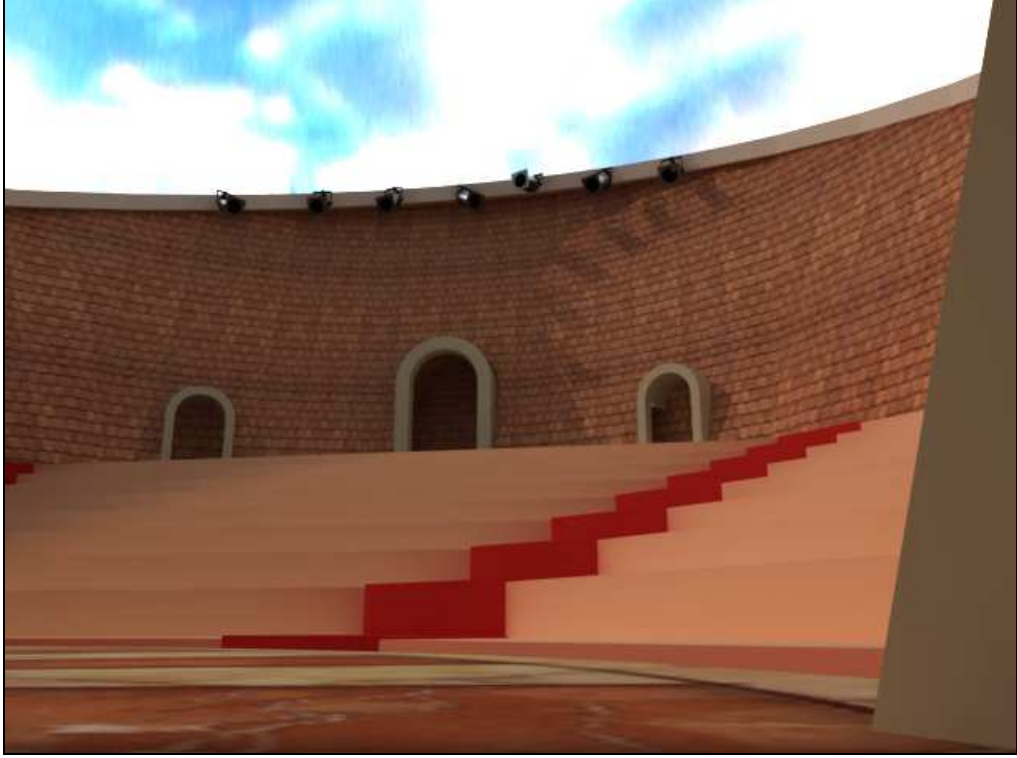
Çizim 80: Tiyatro binasının balkonundan bir görünüm

Çizim 81: Tiyatro binasının üstten bir görünümü

Çizim 82: Sahne giriş kapıları

Çizim 83: Sahne giriş kapıları

Çizim 84: Sahneden ve ışıklandırmadan bir görünüm

2.4. Sentez Çalışması-IV (Açık Hava Amfi Tiyatro Tasarımı)

Açık hava tiyatrosu olarak tasarlanmış yapıda, çağdaş ve antik mimari unsurlar sentezlenerek yeni bir düzenleme oluşturulmuştur. Yarım daire biçiminde tasarlanmış yapıda, yarı kapalı koridorda korint tarzı sütunlar taşıyıcı olarak kullanılmıştır. Köşeleri yuvarlatılmış üst örtü yapıda modern unsur olarak dikkat çeker. Basamak şeklinde düzenlenmiş oturma yerlerinin arka tarafında 5 kapı bulunmaktadır. Sahne kısmı yuvarlak tasarımlı olup, basamaklarla ulaşılmaktadır. İnşa malzemesi olarak düzgün kesme taşlar tercih edilmiştir. Ayrıca sütunlar arasına yerleştirilmiş olan spotlarla sahnenin gece aydınlatılması sağlanmıştır (Çizim 85-90).

Çizim 85: Sahneden bir görünüm

Köşeleri yuvarlatılmış üst örtü ve sütunlar arasına yerleştirilmiş spotlarıyla çağdaş, korint tarzı sütunları, yuvarlak formlu orkestrası, orkestrayı kuşatan sehri yerleriyle antik özellikler taşıyan bu çalışmada da, tezin amacına uygun olarak, antik-çağdaş kaynaşımına dayanan modern bir tiyatro sahnesi tasarlanmıştır.

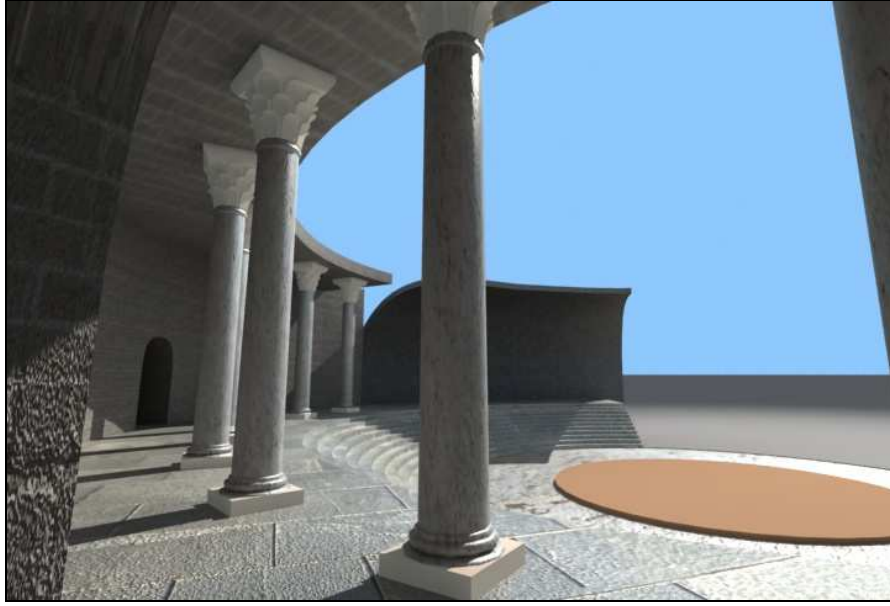
Çizim 86: Sahnenin gece aydınlatılmasından bir görünüm

Çizim 87: Sahneden bir görünüm

Çizim 88: Sahneden bir görünüm

Çizim 89: Korint başlıklı sütunlar ve sahneden bir kesit

Çizim 90: Sahneden genel bir görünüm

2.5. Sentez Çalışmalarının Antik Örneklerle Karşılaştırılması

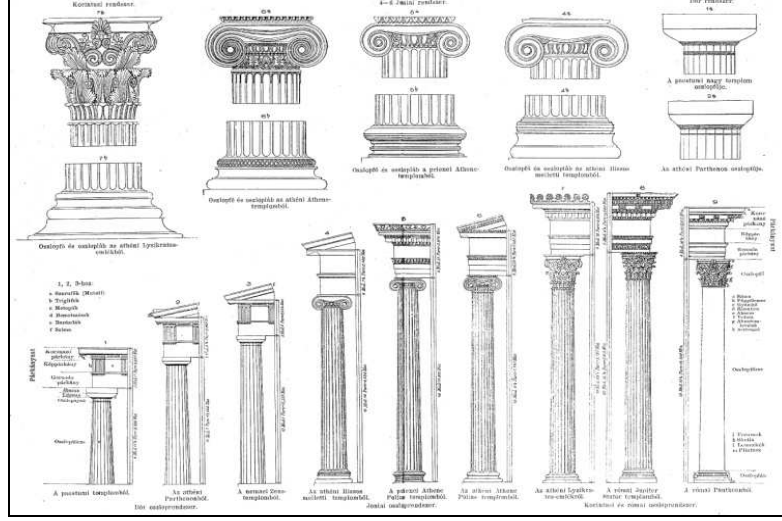
Anadolu'da yer alan antik tiyatroların çoğu, Yunan ve Roma dönemine ait klasik örneklerdir. Bunlardan Roma dönemine ait örneklerin bazıları Side, Sagalassos, Patara, Myra, Tralles ve Aspendos antik kentlerinde yer alır. Yunan tiyatrosu örnekleri arasında ise Priene, Ephesus ve Pergamon'daki antik tiyatrolar ilk akla gelenlerdir. Roma dönemine ait örneklerin pek çoğunda, daha önce aynı noktada bulunan Yunan tiyatrolarının Roma döneminde gördükleri restorasyonlar sonucu, karma bir Yunan-Roma stili gözlenir. Özellikle M.S. II. yüzyılda Batı Anadolu'da pek çok Yunan tiyatrosu onarılmış veya değiştirilmiş ve Roma özellikleri kazanmıştır.

Tez çalışmasının önemi, antik Yunan ve Roma tiyatro mimarisinde görülen, aşağıdan yukarıya doğru daralan yivli gövdeleri ve uçları volüt biçiminde kıvrım yapan başlıklarıyla İon, akant (kenger) yapraklarıyla bezeli başlıklarıyla Korint ve üst üste bindirilmiş iki yastıktan oluşan (ecinus-abacus) başlık düzeni ile Dor tarzı sütun biçimlerini kullanmış olması, kısacası geleneksel unsurları çağdaş mimariye taşımada yatmaktadır (Çizim 91 – 92).

Ayrıca triglif ve metop dizisinden oluşan arşitrav, üçgen alınlık, karyatid, columnacelate gibi antik unsurlar da bu çalışmada çağdaş unsurlarla kaynaştırılmıştır.

Çizim 91: Sentez Çalışmalarında Kullanılan Sütun, Başlık, arşitrav ve alınlık formları

Çizim 92: Antik Dönemde Kullanılan dor, İon ve korint tarzı sütunların taşıdıkları arşitrav ve alınlıklar.

Roma mimarisinin en meşhur örneklerinden biri olan, Rönesans mimarlarına eserlerini inşa ederken ilham kaynağı olan ve İtalya-Roma da bulunan, çok katlı ve oval planlı **Colloseum** adlı amfityatro (M.S.72-80, Mimar Titus'un eseri), çok katlı ve oval planlı tasarımı, iç içe profillerden yuvarlak kemerli nişleri, katlar arasındaki İon tarzı plasterleri ile, 3 numaralı sentez çalışmasının antik unsurlarına kaynaklık etmiştir (Resim 28, Çizim 93).

Resim 28: Colloseum (M.S.72-80, Mimar Titus'un eseri), Roma-İtalya

Çizim 93: Sentez çalışması 3’de bulunan tiyatro binası

Kibyra Antik Tiyatrosunun zemininde kullanılan radyal düzen, sentez çalışması 1-2-3’ün sahne platformunda, mermer malzemeyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Antik dönemde olduğu gibi münavebeli olarak iki renk kullanılmıştır (Resim 29, Çizim 94).

Resim 29: Kibyra antik tiyatrosu

Çizim 94: Sentez çalışması 3’de bulunan sahne platformu

Antik dönem tiyatrolarında bolca görünen Dor tarzı sütunların önemli örneklerinden birini teşkil eden Assos Antik Kenti’ndeki sütunlardan esinlenilerek, modern tarzda tiyatro binası tasarlanmıştır (Resim 30, Çizim 95). Bu tasarımda, aşağıdan yukarıya doğru daralarak yükselen, yivli gövdeli, alttaki daha dar üstteki geniş iki yastıktan (ecinus-abacus) oluşan başlığa sahip, Dor tarzı sütun düzeni esas alınmıştır. Girişlerdeki üçgen alınlıklar da, antik mimarinin vazgeçilmez alınlık biçimidir.

Resim 30: Assos Antik Kenti

Çizim 95: Sentez çalışması 2

Antik dönemde ana şemayı oluşturan yarım yuvarlak şeklindeki tiyatro uygulamaları, sentez çalışması 4'ün de ana kaynağı olmuştur (Resim 31, Çizim 96).

Resim 31: Aspendos Antik Tiyatrosu

Çizim 96: Sentez çalışması 4

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Bu çalışma, antik dönem mimari unsurlarının çağdaş tiyatro sahnesine uyarlanmasını esas almaktadır. Yaşama dair ortamlar olarak nitelendirilen mimarlık örnekleri ve tiyatro, sahneleri, yaşam için gerekli mekanlar olmaları bakımından birliktelik arz etmektedirler. Gündelik yaşantının mekanı mimarlıkta yaratılırken, tiyatro sahnesinde ise temsil edilmektedir. Dolayısıyla sahne, geçiciliği ve temsili oluşu nedeni ile mimari pratiklerin deneyimlendiği bir yer olarak da görülebilmektedir. Mekanların tiyatro sahnesinde temsil edilme şekilleri tarih içinde değişime uğramıştır. XIX. yüzyılda endüstrileşme ve disiplinlerin ayrışması ile sahne tasarımı disiplinler bir yapıya kavuşmuştur. XX.yüzyılda ise dünya savaşları ile ekonomik, siyasi ve toplumsal düzenler bozulmuş, hem mimarlık hem de sahne tasarımı yeni arayışlar içine girmiştir. Özellikle, Almanya’da ortaya çıkan Epik Tiyatro’nun sahnede gündelik yaşantıyı farklı bir anlayışla temsil etmesi, bir dönüm noktası olmuştur. Bu durum, mimarlık alanında da etkilerini göstermiştir. Bu bağlamda, tiyatro sahnesinin geçirdiği değişimler, XX. yüzyıl ile birlikte sahne tasarımının ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkışı, Epik Tiyatro’nun sahne anlayışı ve mimari mekânı temsil etme şekilleri incelenmiş ve bu doğrultuda bir geri bildirim olarak mimarlıktaki yansımaları araştırılmıştır.

Teknolojinin getirdiği yenilikler kullanmakla birlikte, eski ile yeni mimari unsurlar birleştirilerek sentez yapılmıştır. Bu bağlamda ele alındığında tez çalışması, tiyatro sahne tasarımı açısından hem geleneksel unsurları bünyesinde barındırmakta hem de yenilikler sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aknesil ,A. E., **Salonların Hacim Akustiği Yönünden Değerlendirilmesinde Akustik Koşul Dağılımlarının Öneminin Ortaya Konulması ve İrdelenmesine Yönelik Bir Yaklaşım**, (Yıldız Teknik Üniversitesi F.B.E. Mim. AB.D. Yapı Fiziği Programında hazırlanan doktora tezi), İstanbul 1997.
- Akurgal, E. , **Anadolu Kültür Tarihi**, Ankara1998.
- Akurgal, E. , **Anadolu Uygarlıkları**, İstanbul 1988.
- Bieber, M., **The History of the Greek and Roman Theater**, Londra, 1961.
- Brockett, O., **Tiyatro Tarihi**, Ankara, 2000.
- De Bernardi, F., **Batı Anadolu'nun Eski Çağ Tiyatroları**, (çev.: Erendiz Özbayoğlu), Ankara, 1988.
- De Bernardi, F., **Teatri in Asia Minore III**, Roma, 1970.
- Erim, T., **Derleme Tiyatro Sözlüğü**, İstanbul, 2009.
- Ferraro,B., **Batı Anadolu'nun Eskiçağ Tiyatroları**, (Çeviren: E. Özbayoğlu), Ankara,1970.
- Fuat, M., **Tiyatro Tarihi**, İstanbul, 1998.
- Nutku, Ö., **Dünya Tiyatrosu Tarihi I**, İstanbul, 2000.
- Pignarre, R., **TiyatroTarihi**, İstanbul, 1991.
- Robertson, D.S., **Greek and Roman Architecture**, Cambridge University Press, 1992.
- Şener, S., **Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi**, İstanbul, 1982.
- Thorpe,M., **Roma Mimarlığı**, (Çev.: R. Akbulut), İstanbul, 2002.
- Vitruvius, **Mimarlık Üzerine On Kitap**, (Çev.: S. Güven), İstanbul, 1998.
- Wheeler,M., **Roma Sanatı ve Mimarlığı**, (Çev.: Z.K. Erdem), İstanbul, 2004.
- Wycherley,R.E., **Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?**, (Çev.: N. Başgelen), İstanbul, 1992.

İNTERNET ADRESLERİ

- <http://www.aphrodisias.info> (E.T.02.08.2009).
- <http://www.sanatyolu.blogspot.com> (E.T.18.11.2009).
- <http://www.tiyatro.balikesir.edu.tr> (E.T.15.09.2009);
- <http://www.tiyatrotarihi.com>, (E.T.07.08.2009).
- <http://www.tr.wikipedia.org> (E.T.07.08.2009).

RESİMLER

Resim 1: Efes Antik Tiyatrosu

Resim 2: Alabanda Antik Tiyatrosu

Resim 3: Aphrodisias Antik Tiyatrosu

Resim 4: Iassus Antik Tiyatrosu

Resim 5: Miletus Antik Tiyatrosu

Resim 6: Notion Antik Tiyatrosu

Resim 7: Nysa Antik Tiyatrosu

Resim 8: Panionion Antik Tiyatrosu

Resim 9: Priene Antik Tiyatrosu

Resim 10: Teos antik tiyatrosu

Resim 11: Antiphellos antik tiyatrosu

Resim 12: Kibyra antik tiyatrosu

Resim 13: Knidos Antik Tiyatrosu

Resim 14: Kyaneai Antik Tiyatrosu

Resim 15: Limyra antik tiyatrosu

Resim 16: Myra Antik Tiyatrosu

Resim 17: Aspendos Antik Tiyatrosu

Resim 18: Perge Antik Tiyatrosu

Resim 19: Sagalassos antik tiyatrosu

Resim 20: Selge Antik Tiyatrosu

Resim 21: Side Antik Tiyatrosu

Resim 22: Sillyum Antik Tiyatrosu

Resim 23: Termessus Antik Tiyatrosu

Resim 24: Anamurium antik tiyatrosu

Resim 26: Laodikeia Antik Tiyatrosu

Resim 25: Hierapolis antik tiyatrosu

Resim 27: Pergamon Antik Tiyatrosu

Resim 28: Colloseum (M.S. 72-80, Mimar Titus'un eseri, Roma-İtalya)

Resim 29: Kibyra antik tiyatrosu

Resim 30: Assos Antik Kenti

Resim 31: Aspendos Antik Tiyatrosu

ÇİZİMLER

Çizim:1 Antik Yunan Tiyatrosunda Sahne Bölümleri

Çizim:2 Antik Yunan Tiyatrosu Plan Şeması

Çizim 3: Amfi Tiyatro Binasının Üstten, Önden, Yandan ve Üç Boyutlu
Açıdan Rekonstrüksiyonu

Çizim 4: Güneybatı Yönünden Sahnenin Üst Görünüşü

Çizim 5: Kuzeybatı Yönünden Sahneye Bakış

Çizim 6: Doğu Yönünden Sahnenin Üst Görünüşü

Çizim 7: Doğu Yönünden Işık Yoluna Bakış

Çizim 8: Güneydoğu Yönünden Sahnenin Üst Görünüşü

Çizim 9: Güneydoğu Yönünden Sahne İçerisine Bakış

Çizim 10: Kuzeydoğu Yönünden Sahneye Bakış

Çizim 11: Batı Yönünden Sahne İçerisine Bakış

Çizim 12: Doğu Yönünden Sahneye Bakış

Çizim 13: Kuzey Yönünden Işık Köprüsüne Bakış

Çizim 14: Doğu Yönünden Sahneye Bakış

Çizim 15: Güneybatı Yönünden Oturma Alanına Bakış

Çizim 16: Güneydoğu Yönünden Sahne Oturma Alanlarına Bakış

Çizim 17: Sahne Oturma Alanlarına İnen Merdiven Detayı

Çizim 18: İon Tarzı Sütun Başlığının Detay Görüntüsü

Çizim 19: İon Tarzı Sütun Kaidesi Detay Görüntüsü

Çizim 20: Güneydoğu Yönünden Triglif ve Metop Detay Görüntüsü

Çizim 21: Güneybatı Yönünden Triglif ve Metop Detay Görüntüsü

Çizim 22: Metal Korkuluk Detay Görüntüsü

Çizim 23: Sahne Işığının Detay Görüntüsü

Çizim 24: Güneybatı Yönünden Sahnenin Gece Görüntüsü

Çizim 25: İon Tarzı Sütunun Gece Aydınlatılmasından Bir Görüntü

Çizim 26: Kuzeydoğu Yönünden Renk Filtreleri Kullanılarak Aydınlatılmış
Sahne Görünümü

Çizim 27: Amfi Tiyatro Binasının Üstten, Önden, Yandan ve Üç Boyutlu
Açıdan Rekonstrüksiyonu

Çizim 28: Batı Yönünden Tiyatro Binasına Bakış

- Çizim 29:** Batı Yönünden Tiyatro Binasına Bakış
- Çizim 30:** Kuzey Yönünden Tiyatro Binasına Bakış
- Çizim 31:** Kuzey Yönünden Tiyatro Binasına Bakış
- Çizim 32:** Güney Batı Yönünden Tiyatro Binasına Bakış
- Çizim 33:** Güney Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Bakış
- Çizim 34:** Kuzey Batı Yönünden Tiyatro Binasına Üstten Bakış
- Çizim 35:** Kuzey Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Bakış
- Çizim 36:** Güney Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Bakış
- Çizim 37:** Kuzey Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Üstten Bakış
- Çizim 38:** Kuzey Doğu Yönünden Otopark Girişi
- Çizim 39:** Güney Doğu Yönünden Otopark Girişi
- Çizim 40:** Batı Yönünden Tiyatro Binasına Altan Bakış
- Çizim 41:** Zemin Detayı
- Çizim 42:** Kuzey Batı Yönünden Giriş Kapısı
- Çizim 43:** Güney Batı Yönünden Tiyatro Binasına Altan Bakış
- Çizim 44:** Giriş Kapısında Bulunan Triglif ve Metop
- Çizim 45:** Kuzey Batı Yönünde Bulunan İnsan Figürlü Meşale
- Çizim 46:** Kuzey Batı Yönünden Tiyatro Binasına Üstten Bakış
- Çizim 47:** Güney Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Üstten Bakış
- Çizim 48:** Sahneye Giriş Kapısı ve Korkuluklara Genel Bakış
- Çizim 49:** Güney Batı Yönünden Sahne İçerisine Üstten Bakış
- Çizim 50:** Yarım Daire Biçimindeki Üst Örtü Sistemi
- Çizim 51:** Sahneye Giriş Kapısı ve Duvar Örgüsü
- Çizim 52:** Sahneye Giriş Basamakları Ve Çelik Korkuluklar
- Çizim 53:** Sahnenin Giriş Kapısından Kesit
- Çizim 54:** Sahne İçerisinde Bulunan Kemerli Çıkış Kapıları
- Çizim 55:** Sahne İçerisinde Bulunan İon Tarzı Sütunlar
- Çizim 56:** Sahneye Genel Bakış
- Çizim 57:** Sahneden Detay
- Çizim 58:** Sahnenin Genel Görünüşü
- Çizim 59:** İon Tarzı Sütunlar ve Oturma Alanları

Çizim 60: Amfi Tiyatro Binasının Üstten, Önden, Yandan ve Üç Boyutlu Açıdan Rekonstrüksiyonu

Çizim 61: Güney Doğu Yönünden Tiyatro Binasına Genel Bakış

Çizim 62: Güney Yönünden Tiyatro Binasına Bakış

Çizim 63: Tiyatro Binasına Genel Bakış

Çizim 64: Tiyatro Binasına Üstten Bakış

Çizim 65: Tiyatro Binasına Üstten Bakış

Çizim 66: Tiyatro Binasına Üstten Bakış

Çizim 67: Tiyatro Binasının Arkadan Görünüşü

Çizim 68: Tiyatro Binasına Alttan Bakış

Çizim 69: Tiyatro Binasının Dıştan görüntüsü

Çizim 70: Tiyatro Binasının Dıştan görüntüsü

Çizim 71: Tiyatro Binasının Dıştan görüntüsü

Çizim 72: Tiyatro Binasının Girişi ve İnsan Figürlü Meşale

Çizim 73: Tiyatro Binasının Görüntüsü

Çizim 74: Tiyatro Binasının Girişi ve İnsan Figürlü Meşale

Çizim 75: Tiyatro Binasının Girişi

Çizim 76: Tiyatro Binasının Girişi ve İnsan Figürlü Meşale

Çizim 77: Tiyatro Binasının Girişi ve İnsan Figürlü Meşale

Çizim 78: Tiyatro Binasının Balkon Kısmı ve Girişi

Çizim 79: Tiyatro Binasının Balkonundan Bir Görünüm

Çizim 80: Tiyatro Binasının Balkonundan Bir Görünüm

Çizim 81: Tiyatro Binasının Üstten Bir Görünümü

Çizim 82: Sahne Giriş Kapıları

Çizim 83: Sahne Giriş Kapıları

Çizim 84: Sahneden ve Işıklılandırılmadan Bir Görünüm

Çizim 85: Sahneden Bir Görünüm

Çizim 86: Sahnenin Gece Aydınlatılmasından Bir Görünüm

Çizim 87: Sahneden Bir Görünüm

Çizim 88: Sahneden Bir Görünüm

Çizim 89: Korint Başlıklı Sütunlar ve Sahneden Bir Kesit

Çizim 90: Sahneden Genel Bir Görünüm

Çizim 91: Sentez Çalışmalarında Kullanılan Sütun, Başlık, Arşitrav ve Alınlık Formları

Çizim 92: Antik Dönemde Kullanılan Dor, İon ve Korint Tarzı Sütunların Taşıdıkları Arşitrav ve Alınlıklar

Çizim 93: Sentez Çalışması 3’de Bulunan Tiyatro Binası

Çizim 94: Sentez Çalışması 3’de Bulunan Sahne Platformu

Çizim 95: Sentez Çalışması 2

Çizim 96: Sentez Çalışması 4

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Oltu/Erzurum’ da doğdu. İlk, Orta ve Lise Tahsilini Oltu’da tamamladı. 2003 yılında Güzel Sanatlar Fakültesi “Sahne Sanatları Sahne Tasarımı Anasanat Dalı” na girdi. Lisansını 2007’de bitirdi. Yüksek Lisans eğitimine tez aşamasında devam etmekte ve Düzce Üniversitesi Kaynaşlı Meslek Yüksekokulu’nda Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır.